

Добривоје Сивошић, Снежана Велкова,

Соња Лажешић - Јовановска

СРПСКИ ЈЕЗИК

**за VIII разред
деветогодишњег основног образовања**

2013

Име и презиме на авторите:

ДОБРИВОЈЕ СТОШИЋ
СНЕЖАНА ВЕЛКОВА
СОЊА ЛАЖЕТИЋ - ЈОВАНОВСКА

Име и презиме на рецензентите:

Проф. др Чедомир Стојменовиќ
Нада Стојанова
Снежана Васиљевиќ

Име и презиме на илустраторот:

Магнаскен - Скопје

Име и презиме на јазичниот лектор:

Добривоје Стошиќ

Издавач: Министерството за образование и наука Републике Македоније

Штампа: Графички центар дооел, Скопље

Тираж: 22

Со одлука за одобрување на учебникот по предметот Српски јазик за 7-мо одделение во осумгодишно основно образование бр.22-1389/3 од 25.09.2012 донесена од Националната комисија за учебници

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

373.3.016:811.163.41(075.2)

СТОШИЋ, Добривоје

Српски јазик за седми разред осмогодишњег образовања / Добривоје Стошиќ,
Снежана Велкова, Соња Лажетиќ-Јовановска. - Скопје : Министерство за образование
и наука на Република Македонија, 2012. - 150 стр. : илустр. ; 30 см

ISBN 978-608-226-331-1

1. Велкова, Снежана [автор] 2. Лажетиќ-Јовановска, Соња [автор]

COBISS.MK-ID 91860746

**ЈЕЗИК
И
КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА**

$$\left(\frac{4}{y} \right)$$

ОСНОВНИ ПОЈМОВИ ИЗ ОБЛАСТИ СРПСКЕ ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈЕ ЈЕЗИК И НАРОД

„Језик није приватно благо,
него опште добро.“

Вук Караџић

„Језик је живот људи, жива снага са
којом је везана не само култура
него и постојање једнога народа...“

Иво Андрић

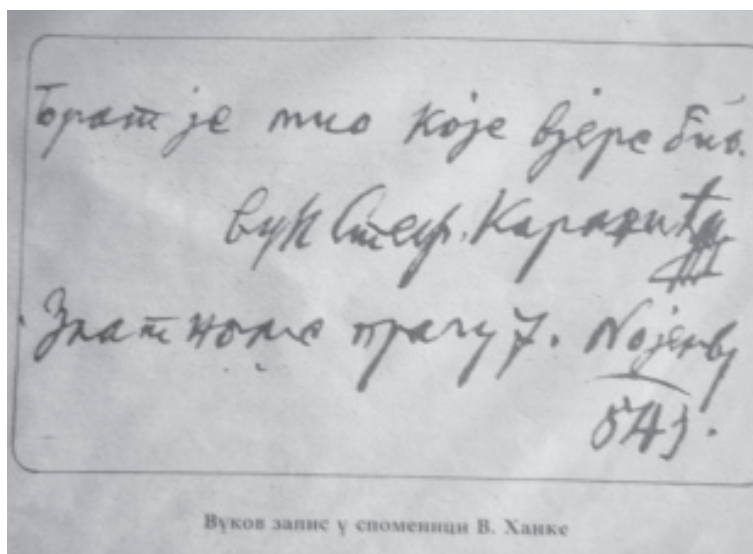
- ♦ Језик је прва и најглавнија одлика народа. Сваки народ говори својим посебним језиком и по њему се препознаје.
- ♦ Језик је израз народног духа и идентитета и основно је оруђе његове културе. Он је везивна снага свакога народа у простору и времену (претходних генерација са садашњом, садашње са будућим генерацијама).
- ♦ Језик и народ су судбински повезани: оно што се дешава народу, дешава се и његовом језику. И обратно.
- ♦ Језик не познаје државне границе, јер припада целом народу без обзира где он живи.

Уџамџи

Обавеза је наша да свој језик волимо, учимо, негујемо и чувамо.

Прочитај и проанализирај мисао! „Језик је хранитељ народа. Докле год живи језик, докле га љубимо и почитујемо, њим говоримо и пишемо, пречишћавамо га, умножавамо и украшавамо, дотле живи народ; може се међу собом разумјевати и умно сједињавати; не прелива се у други, не пропада...“

Вук Караџић

Размисли

Како схваташ Вуково објашњење да док живи језик, живи и народ?
Шта знаш о асимилацији народа?
Наведи примере из историје.

Прошири своје знање о одумирању језика!

У свету је данас у употреби око 6.000 језика. Многи језици одумиру, па се сматра да их за наредних 100 година неће бити више од 3.000. Према резултатима истраживања америчких лингвиста, стварно би могло опстати само 300 језика. Једини разлог за овакво опадање је у губитку идентитета многих домородачких група и њиховом прилагођавању цивилизацији.

Размисли

- ♦ Која су права свакога народа по питању употребе језика?
- ♦ Шта знаш о образовању на матерњем језику?

Подсети се

- ♦ **Матерњи језик** је први језик који се научи још у раној младости и који има пресудан значај за развој човекове личности.
- ♦ Савремени живот намеће потребу за познавањем и учењем страних језика.
- ♦ Који су то страни језици?
- ♦ Које стране језике знаш?
- ♦ Зашто учимо стране језике?
- ♦ Да ли је помодарство учење енглеског језика?

Сродни језици

Језици који имају заједничке особине у гласовима, грађењу речи, реченици, у лексици зову се сродни језици.

- ♦ Који су сродни језици српском језику? Наведи их!
- ♦ Који су то словенски језици?

НАРОДНИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНИ ЈЕЗИК

Језик којим говори народ у свакодневном животу и раду зове се **народни језик**. Он је неуједначен и разнолик.

Писани или књижевни језик је онај којим се пишу књижевна дела и ствара култура народа, уједначен је и постоје прописана правила у граматици, речнику и правопису.

СРПСКИ НАРОДНИ ГОВОРИ

- ♦ Шта одликује **књижевни језик**?
- ♦ Прочитај наредне текстове и одговори на нека питања!

- Од кога си гу, збори, бре, научија?! – опет га пита калфа Коте, али не добија одговора. – Ти ли ће за Зону песну да појеш?!... Што си гу ти па да можеш да појеш?!...

- Паа... – наставља калфа Коте – ти ли си гу видеја кад си она, демек, пресвукује кошуљу и чичек-антерију у башчу?!...

- Несам гу видеја, бата – Коте, – вели стидљиво, шапатам, шегрт Поте куде смем ја па да гледам чорбацијске ћерке?!

Стеван Сремац, „Зона Замфирова”

- Ја да га носу гоч, а друг да га чука! Тој не иде.

Народна изрека

И - ју, господин - попо, баш сте ви враг! Ја 'ди су крофне?! - пита зачуђена домаћица.

- Хе, хе, појео их, милостива.

- Та, и'те, ви се само шалите; 'ди сте и' сакрили?

- Па појео, милостива!

- И - ју мене жалосне! Зар толике крофне?!

- Хе, хе, из ваше руке, па не зна човек шта је доста!

Стеван Сремац, „Поп Ђира и поп Спира”

Небеса Србије.

Велике, чврсте, висоравни. Дивне у својој неизмерности бистрог плаветнила, непомућеног шаренилом. Небеса што уздижу земљу широким, видним степеницама брда, у мир. Затим тамна, с тамом дубоког покоја, под којим ипак крећу реке и потоци, и жиле дрвећа, па и најмањи црв...

Милош Црњански, „Наша небеса”

Одговори

- ♦ По чему се разликују ови текстови?
- ♦ Можеш ли да препознаш из ког су краја?

Уџамџи

♦ Говор једног краја, места или средине са језичким особинама другачијим од особина стандардног (књижевног) језика и од језика других средина назива се **дијалекат**.

Уочи

♦ То се може видети из следећих примера где су дијалекти упоређени са књижевним изговором.

Говор у тимочкој околини	Говор у јужноморавском региону	Косовско-ресавски дијалекат	Књижевни изговор
длг слза слнце радил носил	длуг слуза слунце радија, работаја носија Да гу видим. Да ги се сетим. Да ги дам.	те (х) добрема крупнеј несам несу	дуг, тих суза, добрима сунце, крупнији, радио, нисам носио, нису Да је видим. Да их се сетим. Да им дам.

♦ Локални говори су међусобно врло различити. Сасвим се другачије говори, на пример, у околини Ниша него у Кикинди. Разлике се виде у лексици, фонологији, морфологији и синтакси.

ШТОКАВСКИ ДИЈАЛЕКАТ

Уџамџи

Основни дијалекат у српском језику је **штокавски дијалекат**. Назив је добио према упитној заменици: **што** или **шта**?

„Што пропусти дијете Грујица
дочекује Старина Новаче...”
Шта ћеш радити после подне?
Шта то читаш?

- ♦ Штокавски дијалекат **је у употреби** свуда где се говори српским језиком.
- ♦ Сви говори штокавског дијалекта деле се на **најстарије, старије и млађе (новоштокавске)** говоре.

Прошири своје знање

- ♦ Према крајевима у којима се говоре постоје више дијалеката и то:
 - призренско-тимочки,
 - косовско-ресавски,
 - шумадијско-војвођански,
 - зетско-јужносанџачки (зетско - рашки)
 - херцеговачко - крајински.
- ♦ Неки од ових дијалеката одударују од књижевног језика.

ЕКАВСКИ, (И)ЈЕКАВСКИ И ИКАВСКИ ИЗГОВОР

Поред заједничких особина које штокавске говоре повезују у једно наречје има и таквих особина по којима се ови говори међусобно разликују.

Најважније разлике су оне које су настале као последица замене прасловенског вокала (самогласника) Ћ - „ЈАТ”.

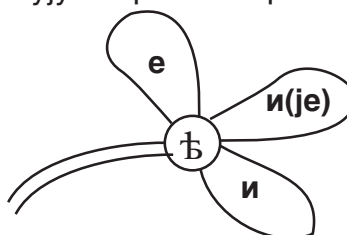
	дете		млеко		песма
Д ЋТЕ	дијете	МЛЋ КО	млијеко	П ЋСМА	пјесма
	дите		млико		писма

Уџамџи

- ♦ У штокавском дијалекту разликују се три изговора и то:

а - екавски
б - (и)јекавски
в - икавски

} изговор
или
наречје

Вежба: Напишите у својој свесци ове екавске речи једне испод друге, па у продужетку поред сваке речи како се она изговара (и)јекавски и икавски: свет, среда, век, смех, бело, грех, напред...

Екавски	(И)јекавски	Икавски
свет	свијет	свит

Уџамџи

♦ У савременом српском (књижевном) језику **равноправно** се употребљавају **екавски** и **(и)јекавски** изговор. **Екавски** се говори у Србији, а **ијекавски** у Републици Српској и Црној Гори.

♦ Примећујеш да се јавља двојака замена старог вокала ђ са **ИЈЕ** и **ЈЕ**. То зависи од дужине слога.

Л ђ П (ђ → ије) → ЛИЈЕП
 П ђ СМА (ђ → је) → ПЈЕСМА

♦ Икавски изговор није прихваћен као **књижевна норма** и његова употреба није допуштена у књижевном језику. Веома је жив у народним говорима икаваца.

(„Запивај писму рибару стару” – је песма која се чује у Далмацији).

Задаџак: Прочитај и протумачи стихове и поруке великог песника, Петра Петровића Његоша.
 „Лепо, липо, љепо и лијепо,
 Бело, било, бјело и бијело,
 Листићи су једнога цвијета,
 У пупољ се један одњихали.
 Вријеме је мајсторско решето,
 Пречистиће оно ове ствари,
 Ситнарије ђецу забављају.”

Научи више

Народни говори сада брже мењају свој лик јер се књижевним језиком служи све већи број становника који утиче и на промене особина локалних говора. Међутим, и дијалекти утичу на књижевни језик. Неке особине локалних говора јављају се и у књижевном језику и доприносе његовом развоју. Понекад по тим особинама препознајемо ко је из ког краја.

Провери своје знање

1. Следеће речи напиши **ијекавским** изговором:

дете _____ бело _____ делити _____
 деца _____ песма _____ певати _____
 цвет _____ цветови _____ корен _____

коренови _____ снег _____ снегови _____
свет _____ светови _____ звер _____
зверови _____ тело _____ телеса _____

2. ИЈЕ из позитива напиши правилно у компаративу:

биједан _____ бијел _____ бијесан _____
блијед _____ лијен _____ лијеп _____
_____ смијешан _____ тијесан _____

3. Према екавским облицима напиши ијекавске:

млеко _____ млекар _____ млекара _____
млекарски _____ млекарство _____
осмех _____ осмехивати се _____
осмехнути се _____ реч _____
речит _____ речитост _____ речник _____
сено _____ свећа _____ свећица _____
свећар _____ звезда _____ звездан _____

Групи рад

Поделите се у неколико група. Свака група нека сакупља материјале из одређеног дијалекта: умотворине, тонске и аудио записе обичаја, слике и сл. Затим представите своја истраживања и упоредите прикупљени материјал. Тражите сличности и разлике и анализирајте распрострањеност одређеног дијалекта као и његов утицај на књижевни језик.

Направите пано од сакупљеног материјала, а део дајте за школске зидне новине.

Једна страница из „Миротлављевог јеванђеља”
Иницијал В

Миротлављево јеванђеље је најстарији и најзначајнији писани споменик на српском књижевном језику из XII века. Писано је руком на пергаменту и украшено златом.

Оригинал се налази у Народном музеју у Београду.

Реч **јеванђеље** — значи блага вест, благовест.

Пергамент — нарочито обрађена кожа.

АКЦЕНАТ

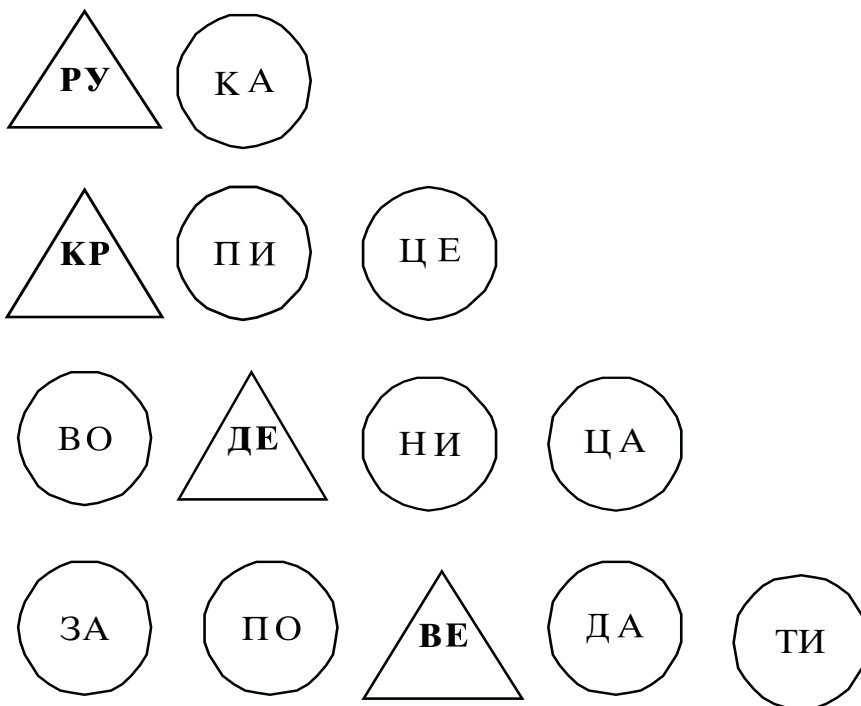
Присети се

- ◆ Шта је то слог?
- ◆ Који су гласовиносиоци слога?
- ◆ За које **р** кажемо да је слоготворно?
- ◆ Покажи то на овој брзалици:

На врх брда врба мрда.

◆ Према броју слогова речи могу бити: **једносложне, двосложне, тросложне и вишесложне.**

Нпр.: дан, песма, ливада, воденица ...

- ◆ Изговарај гласно наведене речи.
- ◆ Обрати пажњу на слог који се изговара најјачим гласом.

Упамти!

Нарочито истицање јачине и висине једног слога у речи назива се **акцент** или **нагласак**.

♦ Прочитај следеће стихове и обрати пажњу на то како су изговарани поједини слогови у речи.

Поља̀на срѐбрна, бе́ла.
Трепѐрӣ кроз снѐг, трепѐрӣ,
рѐд плеса̀чица̄ је́ла̄
на сто̀палу од лѐда.

Издвојимо речи и изговоримо их:

лѐд
↓
лѐд изговарамо
кратко и тон
нагло пада

снѐг
↓
реч снѐг изговарамо
дуже и тонски пада

То исто учинимо са речима:

но̀га
изговор слога који се
истиче је кратак, а тонски расте

гла̀ва
изговор наглашеног слога
је дуг, а тонски расте

Закључи

При изговорању наведених речи уочили сте да се акценти по својој природи разликују.

лѐд – акценат је кратак и нагло опадају и тонијачина

снѐг – акценат је дуг има у правом делу нешто успона, а затим почиње спуштање и тона и јачине.

но̀га – акценат је кратак, висина тона расте, а јачина изговора опада пре завршетка тона.

гла̀ва – акценат је дуг и његова висина тона стално расте, али тако да га јачина изговора не прати до краја.

Уџамџи

Акценатски систем у стандардном српском језику чине **четири акцента**.

То су:

назив

знак за обележавање

- ♦ краткосилазни
- ♦ дугосилазни
- ♦ краткоузлазни
- ♦ дугоузлазни

˘
˘
˘
˘

♦ **Силазни** су зато што тонски падају, а **улазни** зато што тонски расту.

Уочи

♦ У речи јел̄а јављају се два знака. Други слог је обележен положеном цртом. Тим знаком (—) обележава се дужина слога.

♦ Код свих акцената се разликују три елемента и они чине природу акцената. То су:

- ♦ тонска или музичка страна,
- ♦ јачина,
- ♦ трајање.

♦ У вези са јачином, висином тона и трајањем наглашеног слога, може се закључити следеће:

1. слог са **краткосилазним** акцентом изговара се кратко, јачина и висина тона нагло и једновремено падају: (п̄ас, к̄оњ, л̄ав, бр̄ат ...):

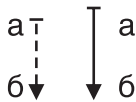
2. слог са **дугосилазним** акцентом изговара се дуго, тон је у почетку висок, а затим се, једновремено са јачином изговора, упадљиво спушта, пада: (з̄уб, з̄ид, гр̄ад);

3. слог са **краткоузлазним** акцентом изговара се кратко, висина тона расте, а јачина изговора опада пре завршетка изговора тако наглашеног слога; (в̄ода, ч̄ело, н̄ога, м̄ува ...);

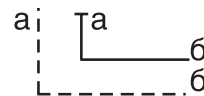
4. слог са **дугоузлазним** акцентом изговара се дуго, висина тона стално расте и то тако да га јачина изговора готово не може да прати.

♦ Графички приказ би могао да послужи да се уочи природа акцената.

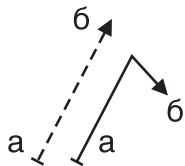
а) краткосилазни

б) дугосилазни

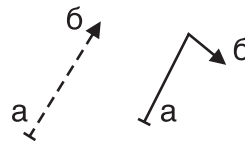

в) дугоузлазни

----- = тон
————— = јачина

г) краткоузлазни

Ујамџи

„Јачина узлазних акцената расте до иза половине његовог трајања да би после почела да опада.”

А. Пецо

1. **Једносложне** речи имају само силазне акценте.

бр̄ат, л̄ав, к̄оњ, п̄ас ...

гр̄ад, др̄аг, б̄ол, с̄ад, д̄ај, ја, ви ...

2. **Двосложне** речи могу имати било који акценат који пада на први слог.

з̄има, р̄ука, в̄ода, ст̄акло

М̄арко, ј̄елка, б̄ајка, к̄иша, д̄есет ...

3. **Тросложне** речи могу имати било који акценат на првом слогу, а узлазне на другом слогу.

ч̄удесан, п̄евати; п̄амтити, ц̄рквица; л̄екција, д̄обити; з̄бунити, к̄ајсија; ветр̄овит, изр̄ећи; Вен̄ера, истр̄ести.

4. Код **вишесложних** речи силазни акценти падају на први слог, а узлазни на било који слог, осим на последњи.

маховина, вежбаоница, Карловчанин, празновати, поплавити, саветовати, Македонија, Македонац, ослободилац, ослобођење...

- ◆ Од акцента зависи значење речи.

Уверисе

Годишња доба

У пролеће нешто пролеће

Лети све лети

У јесен све је сен

Зими нешто зими.

Душан Матић

Вежба

- ◆ Изврши акцентуацију у следећим реченицама (народним пословицама):

Језик костинема, а кости ломе.

Човек без слободе, као риба без воде.

Много ашова треба док се истина сахрани.

Човек се веже за реч, а во за рогове.

- ◆ Можеш да се послужиш речником.

ЕНКЛИТИКЕ И ПРОКЛИТИКЕ

- ◆ Прочитај следећи одломак. Пронађи речи које нису акцентоване.
„Први дани септембра. У шљивику на трави лежи Симан, руке за-
турио под главу, над њим се савијају гране пуне рода. Не мисли ништа, само се
смешка, јер га од главе до пете испуњава једно осећање да је све ово његово.
Погледа једним оком само и одмах види шта је.”

Из приповетке „Прича о кмету Симану”
Иве Андрића

Закључи

- ◆ У тексту су без акцента речи: у, на, се, јер, га, од, до, да, као, и.
- ◆ Ове речи по акценту чине целину с речима испред себе, или с речима иза себе.

Ујамџи

Речи које немају свој акценат већ чине акценатску целину са речима испред себе зову се **енклитике**.

- ◆ У енклитике спадају:
 - **ненаглашени (кратки) облици помоћних глагола:** јесам, бити и хтети (сам, си, је, бих, би, бисмо, ћу, ћеш, ће ...);
 - **ненаглашени облици личних заменица** (ме, ми, ти, га, те, ју, је,им, их, се);
 - **упитна речца:** ли.

Речи које немају свој акценат већ чине акценатску целину са речима иза себе зову се **проклитике**.

- У проклитике спадају:
- предлози: у, на, под, кроз, без, са...
 - везници: а, и, ако, па, да, али...

Погледај пример!

Срце **ми је** заиграло.

енклитика

Од милѝнѝ гòрео сам.

проклитика енклитика

Измѝне јѝ, сѝнце сјàло.

енклитика

Вежба: Уради самостално!

- ◆ Одреди акценатске целине у овим народним изрекама!

- Залуд ми је бисер, кад ми грло дави.
- Згрчио се као две паре у кеси.
- Иго и бос, и још му зима.
- Лаје као пас на звезде.
- Добар као добар дан у години.

Прошири знање

Реченични акценат

Милан игра кошарку.
 Милан **игра** кошарку.
 Милан игра **кошарку**.

Наглашавање речи у реченици назива се **реченични акценат**. Реченични акценат има реч која носи најважнију поруку у реченици.

ГЛАГОЛИ

♦ Да бисмо наставили са проширивањем знања о глаголима и временима, да се присетимо шта су то глаголи.

♦ Прочитај следећу песму и пронађи све глаголе.

Мамина дужност је да чарапе
пре зиме исплете,
Да надгледа траву која расте у
дворишту и на њиви.
Али њена највећа дужност јесте
да дуго живи.
Она је вечни осмех живота,
и не треба се љутити,
ако понекад нешто и згреши.
Додуше, понеку маму требало би
упутити
у то: како да се смеши.

♦ Глаголи су несамосталне променљиве речи које означавају радње, стања, или збивања. Могу бити у потврдном и одричном облику.

♦ Глаголска времена показују када се та радња врши. То време може бити у прошлости, у садашњости или будућности.

♦ Глаголски облици могу бити:

- а) – лични код којих се разликује прво, друго и треће лице;
- б) – нелични који не разликују лица.

Глаголи у личним глаголским облицима врше функцију (службу) **предиката** у реченици.

♦ Глаголе са појединим речима: именицама, заменицама, придевима и променљивим бројевима повезују следеће глаголске категорије:

- број (једнина и множина) и

- граматички род (мушки, женски и средњи).

♦ Треба знати да су глаголи једине речи које имају следеће граматичке категорије:

- глаголски вид је разлика у трајању радње, стања или збивања (подела на свршене и несвршене глаголе) и

- глаголски род према прелазности радње (подела на прелазне, непрелазне и повратне глаголе).

Глаголски вид

♦ Глаголи према трајању радње, стања или збивања могу бити: **несвршени, свршени и двовидски.**

а) **Несвршени глаголи** су они код којих време трајања радње није ограничено (учити, певати, радити, играти).

б) **Свршени глаголи** су они који означавају завршену радњу (поћи, рећи, дати, заиграти, погледати) и време трајања је ограничено.

♦ Примери: Мој друг **пева** у хору. (несвршени)
Јован **оде** на тренинг. (свршени)

в) **Двовидски глаголи** су они којима се означава несвршена или свршена радња (чути, видети, ручати...).

Вежба

♦ Напиши по две реченице у којима ћеш употребити глаголе несвршеног и свршеног вида.

Глаголски род Глаголи по прелазности радње

♦ Подвуци глаголе у следећим реченицама:

- а. Милан пише. в. Јован лежи.
б. Милан пише писмо. г. Богдан седи и мисли.
д. Боји кутију.

♦ Из наведених примера може да се види: код неких глагола **стоји реч** на коју радња прелази (пише писмо, боји кутију), а код других **не** (седи, лежи, мисли).

♦ Према томе да ли радња прелази на објекат или не, глаголи се деле на **прелазне и непрелазне.**

Прелазни глаголи су они поред којих може да стоји именица (објекат) на који радња прелази. Нпр.: јести (чоколаду, хлеб, воће), читати (књигу), гристи (јабуку, крушку) итд.

Непрелазни глаголи су они уз које не може да стоји именица на коју радња прелази. Нпр.: (седети, лежати, ићи, доћи, мислити).

♦ У посебну групу спадају глаголи који уз себе увек имају повратну заменицу **се**. (нпр. чешљати се, радовати се, такмичити се).

То су **повратни глаголи.**

Нпр.: Богдан се умива, чешља и дотерује.

Вежба

♦ Напишите три реченице у којима ћете употребити: прелазне, непрелазне и повратне глаголе.

Повратни глаголи се деле у три групе:

Прави повратни глаголи	Узајамно-повратни глаголи	Неправи повратни глаголи
- чешљати се, умивати се; - означавају радње које појам чије је име у субјекту реченице врши сам на себи.	- љубити се, загрлити се, поздравити се, - означавају радње које врше узајамно најмање два вршиоца један на другом.	- радовати се, надати се, бојати се; - означавају радње, стања или збивања уз чије се глаголе повратна речца се не може тумачити тако да се односи на вршиоца радње (субјекат).

Вежба: Одреди глаголе по прелазности радње у тексту „Хајдук Станко” који се налази у уџбенику (први пасус).

Домаћи задатак

♦ Напиши састав на тему: Био сам хуман – употребом глагола свих врста. Саставе анализирајте на часу.

ГЛАГОЛСКИ ОБЛИЦИ

♦ Глаголи су променљиве речи. Један глагол може да буде у различитим глаголским облицима.

Нпр.: учим, учио сам, учићу.

♦ Неке глаголске облике сте већ обрађивали у претходним разредима, а неке ћемо обрађивати сада.

Инфинитив

♦ Подвуци глаголе у следећим народним пословицама:

- Боље је умети, него имати.

- Лако је говорити, ал’ је тешко творити.

- Боље се и од по пута вратити, него рђавим до краја ићи.

♦ Да издвојимо само неке: имати, творити, ићи.

♦ Да ли издвојени глаголи означавају време вршења радње (прошлост, садашњост или будућност)?

♦ Знамо ли лице које врши радњу? Одговарамо са: не!

Уџамџу

Инфинитив је глаголски облик којим се именује радња, стање и збивање.

- ♦ Инфинитив представља глагол као реч у речнику и нема категорије лица, времена и начина, као ни категорије граматичког броја и рода.
- ♦ Инфинитив је основни глаголски облик и сви глаголи се у речнику пишу у том облику.
- ♦ Глаголи у инфинитиву се завршавају на: **-ти** и **-ћи**.
Нпр.: учити, певати, знати, волети, ићи, рећи, сећи...

Уџамџи

- ♦ **Инфинитивна основа** служи за грађење неких глаголски облика. Добија се на два начина:

а) код глагола који се завршавају на – **ти** основа се добија одбијањем наставка – **ти**;

учи + **ти**
 инфинитивна инфинитивни
 основа наставак

б) код глагола који се завршавају на – **ћи** основа се добија од глаголског облика аориста који се у првом лицу једнине завршава на – **ох**, тако што се одбије завршетак – **ох**.

рећи рек –ох ↓ инфинитивна основа	поћи пођ-ох	доћи дођ-ох
---	-----------------------	-----------------------

Вежба

- ♦ Напиши инфинитивну основу од следећих глагола: радити, играти, читати, лећи, моћи, вући ...

ПРОСТИ И СЛОЖЕНИ ГЛАГОЛСКИ ОБЛИЦИ

Присеји се

- ♦ Досада сте обрадили следеће глаголске облике:
 - презент** (садашње време)
 - перфекат** (прошло време)
 - футур I** (будуће време)
- ♦ Глагол **учити** измењај у сва три глаголска облика.
 - ја учим; 1. ја сам учио; 1. ја ћу учити, учићу

Настави и кажи облике за друго и треће лице у једнини и множини.

Презентска основа је онај део глагола који у промени увек остаје исти. Добија се кад се од првог лица множине презента одбије наставак – **мо**.

1. л. множине: учи - мо
 ↑ ↑
 презентска наставак
 основа

Треба да знаш

Само два глагола у српском језику: хтети и моћи у првом лицу једнине презента уместо – м имају наставак – у.

1. ја хоћу, могу

Ушврди

1. Прости глаголски облици су они који се граде од основе и наставка за облик.

пева - м
 ↑ ↑
 основа наставак

2. Сложени глаголски облици су они који се граде са помоћним глаголом.

1. ја сам певао → певао сам
 ↑ ↑
 помоћни глагол глагол који се мења

Помоћни глаголи

Обнови

Зашто се зову помоћни глаголи?
Који су помоћни глаголи у српском језику?

- ♦ У табели је дат презент помоћних глагола:

помоћни	наглашени облик			ненаглашени облик	
	лице	једнина	множина	једнина	множина
<i>јесам</i>	1. л. 2. л. 3. л.	јесам јеси јест(е)	јесмо јесте јесу	сам си је	смо сте су
<i>бићи</i>	1. л. 2. л. 3. л.	будем будеш буде	будемо будете буду		
<i>хћећи</i>	1. л. 2. л. 3. л.	хоћу хоћеш хоће	хоћемо хоћете хоће	ћу ћеш ће	ћемо ћете ће

Одговори

- ♦ Који помоћни глаголи служе за грађење перфекта и футура?

Вежба

- ♦ У одломку из уџбеника „Мали Шинук” нађи облике презента, перфекта и футура I.

АОРИСТ

- Значење и грађење -

- ♦ Прочитај одломак из приповетке „Велетовци”.

„...Па онда наједном **одвоји** дланове од колена, **исправи се** у пасу, па **диже** главу, **издужи** врат. **Накостреши се** длака и **оживе** одело на њему. **Подиге** руке, **сави** дланове око уста и **викну** неким новим гласом ...

Пуче прва пушка и **прекиде** му реч, али га не **погоди**. Већ друга га **обори**. Старац се чудно **сави**, **паде** земљи лако као лист, и **изгуби се** у трави испод оног сивог камена.”

- ♦ Какву радњу означавају болдирани глаголи. Када се та радња врши и колико траје?

Уџамџи

Глаголски облик који означава радњу, стање или збивање који су се вршили или извршили у непосредној прошлости, или у једном тренутку прошлости зове се **аорист** или пређашње свршено време.

Пример: Облици аориста од глагола:

савити		пасти	
једнина	множина	једнина	множина
1. ја савих	ми сависмо	падох	падосмо
2. ти сави	ви сависте	паде	падосте
3. он сави	они савише	паде	падоше

Усвој

- ♦ Аорист се гради од инфинитивне основе и двојакних наставака:
 - а) ако се основа завршава на **самогласник** наставци су: - **х**, (2. и 3. лице без наставка) - **смо**, - **сте**, - **ше**;
 - б) ако се основа завршава на **сугласник** онда се додају наставци: - **ох**, - **е**, - **е**, - **осмо**, - **осте**, - **оше**.
 - ♦ **Гради се од свршених глагола и, ретко, од несвршених.**
- **Пажња**
- ♦ Облици аориста помоћног глагола *биџи* изговарају се и пишу овако:
ја бих, ти би, он би;
ми бисмо, ви бисте, они бише.

Не заборави: у првом лицу једнине сви глаголи у аористу имају настав **-х**: бих, потрчах, дигох, видех, чух... Тако изговарај и пиши, али САМО у првом лицу једнине.

Вежбе

- ♦ Пронађи облике аориста у следећем тексту

РОЂЕНИ МОЈ, МИЛИ МОЈ ЈАБО!

Јабо – само шјутра!

- Само шјутра! – трже се Лујо као из сна, збаци са себе хаљиницу, а очи му сијевнуше од узбуђења.

Устаде, приђе баку, па га стаде миловати, мазити и тепати му:

- Добро се ти, Јабо, наруцај. Руцај, брате, колико ти дуса подноси ...

Само шјутра! Рођени мој, мили мој, драги мој Јабо – само шјутра!

У Лујином промуклом гласићу дрхтало је меко њежно преклињање. Бак махну по навици репом, па га ухвати мало по образу.

- Зар мене, Јабо? – пита га пријекорно. – Сад ћу ја плакати.

Он се мало одмаче у страну, па као ђоја заплака. Јаблан диже главу.

- Није, није, Јабо! Шалим се ја. Нијеси ти мене ударио... Е немој се, оца му, одма за свашта љутити! Де, да се пољубимо!

Пољубише се, Лујо огрну хаљиницу, па се опет спусти на влажну траву, да сања о сјутрашњем дану.

Петар Кочић

(Из приповетке **Јаблан**)

- ♦ Напиши све облике аориста од следећих глагола: збацити, ударити, запевати, сећи, рећи, ући.

ФУТУР II

футур егзактни

- ♦ Пажљиво прочитај следеће реченице!

1. Чим **будем стигао**, **писаћу** ти како сам прошао у путу.
2. Ако **будемо могли**, **прочитаћемо** лектиру за наредни час.
3. **Видећете** о чему се говори, тек када **будете прочитали** књигу.
4. Кад **буду стигли**, **почећемо** са пробом.
5. **Јавићу** ти телефоном чим **будем сазнао** резултат.

- ♦ Колико радњи је истакнуто у свакој реченици?
- ♦ Када ће се оне вршити?
- ♦ У свим реченицама су казане по две радње које ће се извршити у будућности.

- ♦ Једна од њих се врши пре будуће радње: будем стигао: писаћу.

Уџамџи

Футур II, у основној функцији, означава нереализовану радњу за коју говорник претпоставља да ће се (из)вршити после времена говорења, у будућности, пре неке друге будуће радње или истовремено.

- ♦ Погледај како се гради футур II:

једнина	множина
1. л. (кад) будем стигао	(кад) будемо стигли
2. л. (кад) будеш стигао	(кад) будете стигли
3. л. (кад) буде стигао	(кад) буду стигли

Презент од помоћног глагола бити Радни глаголски придев г.

Уџамџи

Футур II се гради тако што се узме презент од помоћног глагола бити и радни глаголски придев глагола који се мења.

Вежбање

- ♦ Напиши пет реченица у којима ћеш употребити глаголе: прочитати, доћи, видети, стићи и чути у облицима футура II.

ИМПЕРАТИВ (заповедни начин)

♦ Пажљиво прочитајте и размислите шта се истиче болдираним глаголима.

1. „Чича Милоје се усправи и викну неким новим гласом:
- **Не предај се** жив, Стојане! **Не предај се** ништо!... **Послушај** ме,
Стојане, и **не дај се** жив Турцима у руке...
Трже их глас промуко од беса:
- **Удрите га! Пуцајте!**...”

Из приповетке „Велетовци”
Иве Андрића

2. „**Певај, певај** на клетој гитари...”
Сергеј Јесењин

3. **Приђи**, младићу, ближе к мени, **узми** столицу и **седи** овде, па ми **причај** шта је било.

Одговори

♦ Шта се истиче болдираним глаголима? Истиче се заповест, жеља да се нешто уради.

Закључи

Глаголски облик којим се казује заповест, жеља или молба да се врши или изврши нека радња, стање или збивање зове се **императив** или заповедни начин.

♦ Узмимо глагол **певати**. Облици императива од овог глагола гласе:

једнина

1. л.
2. л. певај
3. л.

множина

- певајмо
певајте

♦ Заповест трећем лицу једнине и множине може се исказати индиректно (посредно). Нпр.: нека пева, нека певају.

♦ Императив од глагола: писати

1. л.
2. л. пиши
3. л.

- пишимо
пишите

Уџамџи

- ◆ Императив се гради тројаким наставцима: - ј, - јмо, - јте
- ји, - јимо, - јите
- и, - имо, - ите

који се додају на презентску основу која се добија кад се од трећег лица множине одбије наставак: - Е, -У, - ЈУ.

певати они певају пева + ј певаж	писати они пишу пиш + и пиши	радити они раде рад + и ради	гајити га + ји гаји	затајити зата + ји затаји
--	--	--	----------------------------------	--

Задаџак

- ◆ Напиши састав на тему: Направио сам добро дело (уз употребу императива).

Народне џословице:

Испеци, па реци! Чини добро, не кај се, чини зло, надај се!

ПОТЕНЦИЈАЛ могућни начин

- ◆ Прочитај текст и обрати пажњу на сложени глаголски облик који је употребљен.

„Жена га упита: „Да ли **би** ти штагод мојој браћи **учинио**, да откуда дођу?” Цар јој рече: „Ја **бих** најстаријег и средњег брата много **мучио**, а најмлађем **бих** и у помоћ **притекао** кад **бих** **могао**.”

(Одломак из бајке „Баш - Челик”)

Размисли

- ◆ Шта је исказано овим сложеним глаголским обликом?
- ◆ Којим глаголима је исказана жеља, а којим могућност да се изврши нека радња?

Уџамџи

Глаголски облик којим се казује могућност, услов или жеља да се врши или изврши нека радња, стање или збивање зове се **потенцијал** или **могућни начин**.

- ◆ У својој основној реченичној служби, **џошвенцијал** или **могућни начин** означава сџав говорников џрема **нереализованој радњи**, сџању или збивању, и **џо џако иџо се џим сџавом џроцењује да џосџоје**: **могућности**, **жеља**, **намера** или **услов вршења радње**.

Размисли

Ја **бих играо** кошарку са вама, ако ми дозволите.

Ја бих играо.

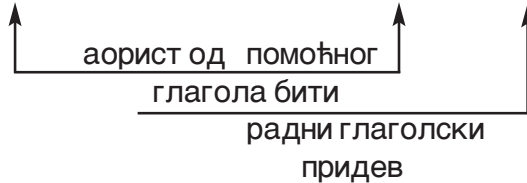
Ти би играо.

Он би играо.

Ми бисмо играли.

Ви бисте играли.

Они би играли

Да закључимо

Потенцијал је сложени глаголски облик. Гради се тако што се узме аорист од помоћног глагола **бити** и **радни глаголски придев** глагола који се мења.

Треба да се зна и ово. Ако је потенцијал без личне заменице, онда помоћни глагол иде иза.

Потенцијал од глагола певати:

1. л. певао бих

2. л. певао би

3. л. певао би

певали бисмо

певали бисте

певали би

У 3. л. множине потенцијала не употребљава се одговарајући облик пом. глагола, већ облик 3. лица једнине.

Домаћи задатак

- ◆ Напиши пет реченица у којима ћеш употребити потенцијал.

ТРПНИ ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВ

- ◆ Пажљиво прочитајте следеће реченице:

Радно стање (**актив**)

1. Милан **је урадио** задатак.

2. Богдан **је написао** песму за наградни конкурс.

3. Јован **је бацио** лопту.

4. Ученици **су донели** књиге.

Трпно стање (**пасив**)

1. Задатак **је урађен**.

2. Песма **је написана и награђена** на наградном конкурс.

3. Лопта **је бачена**.

4. Књиге **су донете**.

- ◆ Шта сте уочили?
- ◆ Глаголски облици могу имати различито **стање**. Ови глаголи могу бити **у активу**, а прелазни и **у активу** и **у пасиву**.

Облици: урађен, написана, награђена, бачена, донет(е) означавају да је на некое или на нечему вршена нека радња.

Уџамџи

Глаголски облик који означава да је на некоме или нечему вршена или извршена глаголска радња и служи за грађење пасива (трпног стања) зове се **трпни глаголски придев**.

- ♦ Трпни глаголски придев има све одлике придева и врши функцију придева. Он је неличан глаголски облик и служи за грађење сложених глаголских облика.
- ♦ Гради се од прелазних глагола тројаким наставцима и то:

инфинитивна основа + а) -н, -на, -но, -ни, -не, -на (цртан, читан);
б) -ен, -ена, -ено, -ени, -ене, -ена (печен, варен);
в) -т, -та, то, -ти, -те, -та (подигнут, скинут).

Вежбе

- ♦ Напиши пет реченица у којима је употребљен трпни глаголски придев.
- ♦ Напиши састав користећи и ове речи: произведен, убрано, поређана, сакупљени, засађена, донете, скинуто, чувани и понуђени. Тема: **Пијаца**.

ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ САДАШЊИ

- ♦ Прочитај пажљиво реченице.

Размисли добро

- ♦ Када се врши радња код болдираних глагола?

1. **Лежећи** је гледао омиљени филм.
2. Ученици **су трчећи** отишли на игралиште.
3. Не може се царство задобити на дивану све дуван **пушећи**.
4. Оде Марко друмом **певајући**,
оста Муса ногом **копајући**.
5. Успавао се **читајући** занимљиву књигу.

Уџамџи

Глаголски облик који означава радњу која се врши у исто време кад и радња глагола који се њиме одређује зове се **глаголски прилог садашњи**.

Глаголски прилог садашњи је безлични глаголски облик.

Гради се од несвршених глагола тако што се на треће лице множине презента додаје наставак - **ћи**.

Нпр.

	радити	гледати	писати
3.л. м.	они раде	они гледају	они пишу
	раде + ћи	гледају + ћи	пишу + ћи
	↓	↓	↓
	раде ћи	гледају ћи	пишу ћи

- ♦ У реченици служи као прилошка одредба за начин.
- ♦ Може да буде и у функцији обичног придева.

Нпр. Говорио је **претећим** тоном.
Сви су били у **лежећем** ставу и чекали да их неко позове.

ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ ПРОШЛИ

- ♦ Какву радњу означавају болдирани глаголи у овим реченицама?

1. **Ушавши** у учионицу, ученици су сели на своја места.
2. **Отворивши** књигу, почео је да чита.
3. **Написавши** домаћи задатак, Јован је изашао да се игра.
4. **Вративши** се са тренинга, сео је да се одмори.
5. **Затресавши** једну грану, убра неколико јабука.

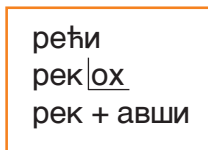
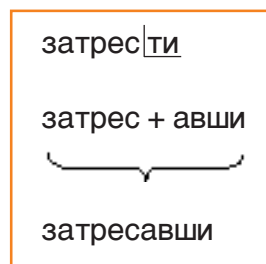
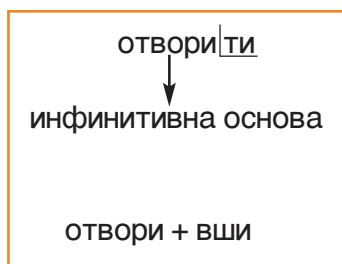
- ♦ Можемо да закључимо: увек пре неке друге радње.

Уџамџи

Глаголски облик који означава радњу која се извршила пре радње, стања или збивања глагола чија је он одредба зове се **глаголски прилог прошли**.

- ♦ Он је неличан глаголски облик.
- ♦ Гради се само од свршених глагола тако што се на инфинитивну основу додаје наставак – **в(ши)**, или – **ав(ши)**, ако се основа завршава на сугласник.

Нпр. Упореди примере!

Задатак

- ♦ Напиши по три реченице у којима ћеш употребити глаголске прилоге!

НЕПРОМЕНЉИВЕ РЕЧИ

Присећи се

- ◆ Непроменљиве речи су оне речи које не мењају свој облик у реченици.
- ◆ Непроменљиве речи су: прилози, предлози, везници, узвици и речце.

ПРИЛОЗИ

- ◆ Шта означавају болдиране речи у реченицама?

1. **Јутрос** је освануо сунчан дан.
2. **Лети** људи одлазе на море.
3. **Овде** вас свако познаје и воли.
4. **Споро** се крећемо према врху планине.
5. **Много** ашова треба док се истина сахрани.

- ◆ Болдиране речи стоје уз глаголе и означавају време, место и начин вршења радње. Реч **много** стоји уз именицу и одређује количину онога што значи именица.

Упамџи

Прилози су речи које стоје уз глаголе, придеве, именице и друге прилоге одређујући их по неком од њихових пратилачких елемената.

- ◆ Према своме значењу прилози се деле на прилоге за:
 - **време**: јутрос, данас, ноћас, лети, зими, сада, онда ...
 - **место**: горе, доле, лево, десно, овде, онде, туда, свуда ...
 - **начин**: брзо, споро, овако, онако, свакако, некако ...
 - **количину**: мало, много, доста, потпуно, толико ...
 - **узрок**: зато, стога.

Иако су прилози непроменљиве речи, могу имати компарацију.

Нпр.

Јован лепо пише. Богдан пише лепше. Милан, ипак, пише најлепше.

Задаџак

Напиши по две реченице у којима ћеш употребити све врсте прилога.

ПРЕДЛОЗИ

- ♦ Шта означавају болдиране речи?
 1. Јован игра лопту **на** игралишту, а Богдан је **у** школи.
 2. Бојана и Милан су **испред** куће.
 3. Невена није отишла **у** школу **због** болести.
 4. Сва деца иду **у** школу **ради** знања.
- ♦ Болдиране речи у овим реченицама означавају неке односе.

Уџамџи

Предлози су непроменљиве помоћне речи које стоје испред одређених падежних облика самосталних речи и служе за означавање њиховог односа према другим речима у реченици, као и за ближе одређивање тих односа.

- ♦ Предлозима се означавају:
 - **просторни односи**: пред, над, иза, уз, до, под ... (Над њим се савијају гране ...)
 - **временски односи**: пре, после, по, у ... (Пре и после јела треба руке прати).
 - **намера**: по, ради, за ... (Дошао је **по** књигу).
 - **узрок**: због, од, ... (**Од** јада га заболела глава).
- ♦ Предлозима се могу исказивати и други односи: начин, циљ, друштво итд.
 - ♦ Увек стоје уз зависне падеже (генитив, датив, акузатив, инструментал и локатив).
 - ♦ Најчешће се чине грешке при употреби предлога: **ради** и **због**.
 - ♦ Предлогом **ради** исказује се циљ или намера. Отишао је код лекара **ради** прегледа.
 - ♦ Предлогом **због** исказује се узрок. Одсутан је **због** болести.

Задаџак

- ♦ Напиши пет реченица у којима ћеш употребити различите предлоге.

Вежба

- ♦ Пронађи прилоге и предлоге у тексту „**Чезња за слободом**” који се налази у уџбенику.

ВЕЗНИЦИ

- ♦ Какву службу врше болдиране речи у овим реченицама?

1. Спреми се брзо **и** пођи одмах.
2. Мора да пожуримо, **јер** ћемо закаснити.
3. **Или** грми **ил'** се земља тресе.
4. Сви ученици су на часу, **једино** је Милена одсутна.

Уџамџи

Везници су непроменљиве речи које у језику служе за означавање везе међу појединим речима у реченици, као и везе међу реченицама.

- ♦ **Везници** су речи које **немају своје значење**. Њихово се значење одређује према реченицама које повезују, независне или зависне.

- ♦ Независни везници су:

- **саставни**: и, па, те, ни, нити;
- **раставни**: или, било, воља;
- **супротни**: али, а, него, већ;
- **искључни**: једино, само, тек, већ, тек што, већ што;
- **закључни**: дакле, према томе, стога.

- ♦ Зависних везника има више, јер има више врста зависних реченица. Могу бити: временски, намерни, узрочни, допусни итд.

- ♦ О њима више ћеш сазнати онда када будеш обрађивао зависне реченице.

- ♦ Ево неких: јер, ако, иако, чим, мада, кад, макар итд.

Вежба

- ♦ Пронађи везнике у тексту „**Мостови**” **Иве Андрића**, који се налази у уџбенику.

РЕЧЕНИЧНИ ЧЛАНОВИ

ОБЈЕКАТ

- ◆ Подсетите се: који су реченични чланови:

Сагледај

- ◆ Који су главни реченични чланови у реченицама и откриј које речи помажу у реализацији радње предиката.

1. Јана бере **јабуке**.
2. Причао сам **причу**.
3. Купио сам **књигу**.
4. Невена пише **песме**.
5. Она је узорала **њиву**.

Закључи

- ◆ Болдиране речи у реченици су **објекти**.
- ◆ За реализацију радње поред субјекта неопходан је и објекат.
- ◆ Прелазни глаголи увек повезују два појма субјекат и објекат.

Уз све прелазне глаголе мора да стоји прави објекат.
Прави објекат је члан реченице који се јавља као допуна прелазним глаголима.

У овим реченицама

- ко-шта? кога-чега?
1. Суседи стално слушају **музику**. Прелазни глагол захтева прави објекат.
у акузативу без предлога.

ко-шта? кога-чега?

 2. Није рекао ни **речи**. Прави објекат у генитиву.

3. Сами често певају (народне песме). ко-шта? 4. Они ретко мирују. ко-шта? с ким чиме? 5. (Они) Споразумевају се гласним говором. ко-шта? коме-чему? 6. (Они) досађују свим станарима.	Употреба правог објекта није обавезна. Непрелазни глагол не даје могућност да се укључи објекат. Непрелазни глагол тражи неправи објекат. Повратни глагол захтев допуну неправим објектом у инструменталу. Непрелазни глагол захтева допуну неправим објектом у дативу.

- ♦ Објекат се и не мора исказати уз сваки прелазни глагол.

Вежба

- ♦ Упореди 1. и 2. реченицу са трећом (Зашто је објекат у загради ?)
- ♦ Покушај да изоставиш објекат из све три реченице, па објасни разлику.
- ♦ Уочи то у реченици пратећи стрелице.

Да буде јасније

- ♦ Прелазни глаголи чије је значење непотпуно не могу да пренесу целовиту поруку без исказане допуне (објекта) као у 1. и 2. реченици .
- ♦ Уз прелазне глаголе чије је значење потпуно, употреба објекта је необавезана (као у 3. примеру). То значи да објекат не мора да постоји, али се он подразумева и не мора да се употреби.

Читам.	{	?	објекат се подразумева
Они пију.		?	
Мајка кува.		?	

Сагледај и вежбај

- ♦ Да ли су следеће поруке завршене? Шта им недостаје?
 У недељу ћу решавати... (допуни глаголе одговарајућим објектима)
 Моји родитељи познају ...

ПРАВИ И НЕПРАВИ ОБЈЕКАТ

Прави објекат

- ♦ Прави објекат стоји уз прелазне глаголе. И добија се на питања **кога, шта?** Обично се налази у акузативу без предлога, а ређе у генитиву.
- ♦ Уз непрелазне глаголе не стоји прави објекат. Већина непрелазних глагола се уопште не може допунити никаквим објектом као у примеру 4. Такви су глаголи: седати, венути, ходати и др.
- ♦ Међутим, неки непрелазни и повратни глаголи захтевају допуну. Њихова допуна је неправи објекат.

Неправи објекат

- ♦ Неправи објекат може бити у различитим падежима: генитиву, дативу, акузативу (са предлогом), инструменталу и локативу.
1. Увек се сећам **наше екскурзије**. (генитив)
 2. Милан се јавио **Јовану**. (датив)
 3. Богдан је задовољан **успехом**. (инструментал)
 4. Они размишљају **о излету**. (локатив)

Упореди

А

1. Купили смо **стан**.
2. Опремили смо **га** скромно.
3. Само је бака добила **нову удобну фотељу**.
4. **Доста намештаја** заменићемо касније.

Б

1. Једва се одрекла **своје старе фотеље**.
2. Месецима смо се радовали **новом стану**.
3. Брзо смо се навикли **на њега**.
4. Дуго смо сањали **о свом стану**.
5. Тата је руководио **сеобом**.

Вежба

	цвеће		новине		радио		свеска
	телевизор		пакет		лопта		воће, роткве, грожђе, крушке

♦ Послужи се речима из табеле да објектима допуниш следеће реченице:

1. Милан дуго болује.
2. Стално лежи у кревету.
3. Чита.
4. Слуша.
5. Гледа.
6. Разговара.
7. Лекар је забранио.
8. Другови долазе.

♦ У којим реченицама као допуна, глаголу треба да стоји прави, а у којим неправи објекат?

Задатак

- ♦ Напиши десет реченица и употреби прави и неправи објекат. Прочитајте их на часу и анализирајте употребљене објекте.
- ♦ Пронађите објекте у тексту „**Сињи галеб**”, који се налази у уџбенику, издвојите их и напишите да ли су прави или неправи.

АТРИБУТ

- ♦ Напиши речи којима ћеш исказати особине **детета**.

ДЕТЕ

мирно

- ♦ Док пишете речи, ви уствари пишете **атрибуте**.
- ♦ Из језичке норме

Атрибут је реч (или више речи) која означава било какву особину појма уз чије име стоји. Једна реч може имати и више атрибута.

Атрибути су најчешће: **придеви** (**радостан** човек, **девојачка** суза), затим **зменице и бројеви** (**наше** дете, **трећи** час), падежни облик **именице**, али и **именице с предлогом** (**парче** хлеба, са **црном** косом). Атрибут с речју коју опредељује чини синтагму, у којој је он увек **зависни** члан.

- ♦ Атрибут може да стоји **испред** и **иза** именице (зуби **бисерни**, **бисерни** зуби). Пример: Коњ Зеленко **росну** траву пасе.
„Пољана **сребрна**, **бела** ...”

Провери знање

Поред наведених именица напишите неколико атрибута.

песма _____

књига _____

другарство _____

трава _____

цвеће _____

- ♦ Пронађите атрибуте у песни „**Ратар**” Вељка Петровића, у уџбенику. Прочитајте их и разговарајте о њиховој улози у песни.

За наредни час

- ♦ Напишите песму на тему: **Зима у мом крају** (са најмање осам стихова) употребом више атрибута. Најуспешније песме ставите на пано са одговарајућим илустрацијама.

АПОЗИЦИЈА

♦ **Размисли** шта је објашњено у реченицама додатком одвојеним запетама.

1. Београд, **главни град Србије**, један је од најлепших и највећих градова на Балкану.
2. Македонија, **земља мира и просвете**, позната је у свету.
3. Копаник, **највиша планина у Србији**, богата је шумом.

- ♦ Шта означавају болдовани делови реченице?
- ♦ Значе исто што и именица уз коју стоје.
- ♦ Оваква одредба назива се **апозиција**.

Упамти

♦ **Апозиција** је одредба именичког појма. Међутим, апозиција није зависан члан синтагме као атрибут, већ је издвојена одредба.

♦ Она се у говору издваја **паузама**, а при писању **запетама**.

♦ Апозиција **се додаје** именици или именичкој синтагми и у истом је падежу као и реченични члан коме се додаје.

Апозиција је додатна одредба која на други начин казује и значи исто што и именица уз коју стоји.

Вежба

♦ У следећим реченицама, одреди типове именичких јединица (именице, именичке синтагме) и њихов падежни облик у функцији оних реченичних чланова којима су додате апозиције.

1. Свира у познатој групи, најбољем саставу у граду.
2. Био је Ненад, најбољи друг мога брата.
3. Довео је и свога брата, одличног гитаристу.
4. Често сам седела у бакином крилу, најтоплијем месту на свету.
5. Марија, моја другарица, одличан је ђак.

За домаћи задатак - уради самостално

♦ Напиши десет реченица уз употребу апозиције.

СЛОЖЕНА РЕЧЕНИЦА

Сагледај

- ♦ Какве су следеће реченице по саставу?
 1. Марко пише домаћи задатак.
 2. Били су код нас и слушали смо музику.
 3. Сви су се радовали успеху, само је Јован био тужан.

Закључи

Ове три реченице различите су по своме саставу. Прва је **проста**, а друга и трећа су **сложене реченице**. Прва има само **један предикат** (пише). Друга и трећа су састављене од две просте реченице са **два предикта**. Иако су оне једнаке по функцији у споразумевању и по саставу (сложене), оне се међусобно разликују.

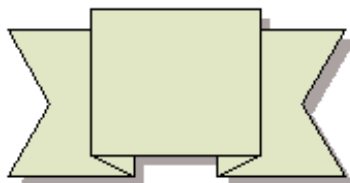
Вежба

- ♦ Прочитај одломак „Свирач у друштву” Мирка Петровића.
- ♦ Одреди каква је по саставу свака од тих реченица, проста или сложена. На основу чега ћеш то одредити?

„Чим сам почео да развлачим хармонику, дотрчало је неколико дечака и девојчица. Станари који су пролазили кроз двориште застајкивали су, радознано нас гледали и бацајући поглед на моје прсте који су додиривали дугмета и регистре слушали Добрину песму. Његов глас допирао је до затворених прозора и куцао у окна као да позива укућане да провире кроз прозоре и чују Добру.”

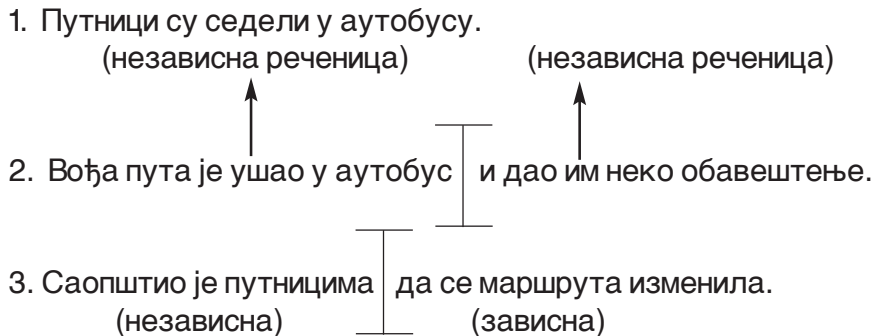
Задаци

- ♦ Напиши пет простих реченица, а онда их проширири да добијеш сложу реченицу.
- ♦ Одабери текст из уџбеника у договору са наставником и пронађи просте и сложене реченице.

ПОДЕЛА СЛОЖЕНИХ РЕЧЕНИЦА

- ◆ Прочитај реченице и сагледај какав је однос у њиховом саставу.

Закључи

- ◆ Прва реченица је проста.
- ◆ Друга реченица је **независно-сложена**, јер се састоји од две независне реченице. Свака од ових двеју реченица преноси целовиту (завршену) поруку. Свака може да стоји сама.
- ◆ Трећа реченица се састоји од две просте реченице, али се оне међусобно разликују. Прва је независна, а друга зависна.

Упамти

Зависне реченице могу да имају именску, придавску и прилошку вредност.

Да буде јасније

- ◆ Вратимо се реченици.

Саопштио је путницима да се маршрута изменила.

Глагол **саопштио** захтева допуну. **Да се маршрута изменила** је зависна реченица. Ова реченица не може да стоји сама и да се издвоји у посебну целину. Она је **зависно-сложена реченица**, јер у својој структури садржи зависну реченицу. Погледај табелу.

Сложене реченице	Просте реченице у сложеној реченици	Структура сложених реченица
Вођа групе је ушао у аутобус и дао нека обавештења.	независна независна	независно- -сложена
Саопштио је путницима да се маршрута изменила	независна зависна у функцији објекта	зависно-сложена

- ◆ Можемо да закључимо:

Просте реченице, ако су независне, преносе целивнишћу јоруку, а ако су зависне, имају функцију реченичног члана. Сложене реченице које у свом саставу (структури) имају само независне реченице, називају се независно-сложене, а ако садрже зависну реченицу, називају се зависно-сложене реченице.

Вежба

- ◆ Одреди које реченице су зависне, а које независне!
1. Свод јој је позлатом извезен, мраморни стубови су златом опточени.
 2. Синови замолише оца да их још неки дан остави на миру.
 3. На реци је било много малих чамаца који су пловили тамо – амо.
 4. У исти мах ветар јаче духну и пламен букну.
 5. Да ме је ко тога часа упитао, ја бих му одговорила.
 6. Капу су му отргли и однели ветрови.
 7. Он подели жито, али га не подели право.

Задатак

- ◆ **Прошири** просте реченице независним и зависним реченицама.

1. Ветар је љуљао зелено лишће_____.
2. Морали су дуго да чекају воз _____.
3. Доћи ће кући_____.
4. Из разговора са њим дознали смо_____.
5. Мара не рече ништа _____.
6. Није то само маштање_____.
7. Сад ми је лепо овде_____.
8. Баци крај себе торбу_____.

НЕЗАВИСНЕ РЕЧЕНИЦЕ У НАПОРЕДНОМ ОДНОСУ

Присети се

- ♦ Научили смо да се два паралелна реченична члана међусобно повезују у одређену врсту напоредног односа.
- ♦ Две или више независних реченица напоредним односом се повезују у сложену реченицу. На пример:

**Изабрали су Копаоник и сутра путују.
Хоћеш ли понети сву опрему, или ћеш нешто изнајмљивати?**

Закључимо

Просте реченице у саставу независно-сложених реченице су равноправне у напоредном односу.

Напоредни односи међу независним реченицама могу бити:

- саставни, - искључни,
- раставни, и закључни.
- супротни,

САСТАВНЕ РЕЧЕНИЦЕ

- ♦ **Сагледај** реченице у следећим примерима:

1. Испружен на снегу праћакао се **и** трзао као риба.
2. Неко силно удари у врата, **те** се одједном отворише.
3. **Нити** грми, **нит'** се земља тресе.
4. Све му је напредовало, бујало, множило се **и** ширило у недоглед.

Закључи

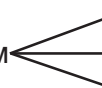
- ♦ Саставни односи су међу реченицама чија је садржина истога смера. Ситуација означена другом реченицом смисаоно је паралелна са ситуацијом прве реченице, или се надовезује на њу.

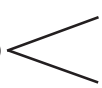
Ујамџи

- ♦ Између више независних реченица ставља се везник који их повезује у саставни однос.
- ♦ Напоредни саставни везници јесу:
и, па, те, ни, нити.

Независне реченице у сложеној реченици чији су садржаји истога смера и надовезују се једна за другом зову се **саставне реченице**.

Сагледај радње следећих реченица у саставном односу, тј. њихово значење и место везника **ни** и **нити**.

1. Учини три покрета руком **и** над самом ивицом обале јаукну.
па над самом ивицом обале јаукну.
те над самом ивицом обале јаукну.

2. На тој вечери нисам ништа окусио **ни** речи проговорио.
нити речи проговорио.

- ♦ Везници **ни** и **нити** могу бити и на почетку реченице.

Ни ја не знам, **ни** ти не блисташ знањем.

- ♦ Радње реченица у саставном односу не морају бити повезане по значењу, али морају бити међусобно сагласне, истога смера.

- ♦ У саставни однос могу да се повежу све врсте независних реченица (обавештајне, упитне...).

Задаћак

- ♦ У овом тексту нађи реченице у **саставном односу** и напиши их у свеску.

„Кад Вук стиже до спроводнице, пребаци једну руку преко жице закачавши се за њу мушки, и оста неколико тренутка косо висећи. Конопац је био лабав, опустио се, па су му ноге додиривале житку масу.

Вук напрегну онај остатак снаге који у човековом телу остаје и кад издахне. Учини три покрета руком, а над самом ивицом обале јаукну.

- Не могу....

И паде као посечен. Тежак уздах, јаук и узвик пропратише пад.

На срећу, он се суљну низ обалу и ногама се задржао за крајичке леда који су се ухватили уз обалу. Сви са обале потрчаше, и четворица га извукоше. Испружен на снегу, праћкао се и трзао као риба.”

Добрица Ћосић

(Из романа „Далеко је сунце”)

РАСТАВНЕ РЕЧЕНИЦЕ

- ♦ Уочи каквим реченицама је приказан сукоб у песми „**Марко Краљевић и Муса Кесеџија**”.

Кад се један другом прикучише,
рече Марко Муси Кесеџији:
„Дели - Муса, уклон' ми се с' пута,
ил' с' уклони, ил' ми се поклони!”

„Прођи, Марко, не замећи кавге,
ил' одјаши да пијемо вино;
а ја ти се уклонити нећу
ако т' и јест родила краљица...”

Закључи

- ♦ У реченицама ће се извршити само једна радња, претпостављамо. (У суботу ћу играти тенис, **или** ћу слушати музику.)
- ♦ Исти субјекат не може истовремено да врши обе радње. Само једна може бити реализована.

Расставним односом повезују се реченице којима се износе алтернативне радње од којих ће се извршити само једна, или је само једна могућа.

Уџамџи

Независне реченице у сложеној реченици чије су радње дате као две равноправне могућности за избор при чему се може извршити само једна радња јесу **раставне реченице**. Везују се везницима: **или, било, воља**.

- ♦ **Раставне** реченице увек прати раставни однос.
- ♦ Везници се могу употребити и на почетку реченице. Највише се употребљава везник **или**.

Задаци

- ♦ Погледај све примере и одреди које су врсте независних реченица повезане раставним односом (обавештајне,).

- ♦ У којима је употребљен зарез?

Примери:

1. По подне ћу уживати **било** да играм тенис **било** да слушам музику.
2. **Или** учи, **или** иди напоље.
3. **Воља** ти учи, **воља** ти не учи.

- ♦ Пронађи раставне реченице у песми „**Момак и девојка**” и објасни њихову изражајност.

„...Ој девојко, питома ружице,
кад си расла на шта си гледала?
Ил' си расла, на бор гледајући,
ил' на јелу танку поноситу,
ил' на мога брата најмлађега?”

„Ој јуначе, моје јарко сунце,
нит' сам расла на бор гледајући,
ни на јелу танку поноситу,
нит' на твога брата најмлађега,
већ сам млада, према теби расла...”

СУПРОТНЕ РЕЧЕНИЦЕ

♦ **Прочитај** реченице и размисли каква је садржина у њиховом саставу.

1. Ја га грдим, а он се смеје.
2. Он је врло нежнога здравља, па ипак издржи и најтеже напоре.
3. Марко не послуша мој савет, него је продужио са својим навикама.
4. Твоја мајка иђаше једнако у сељачком оделу, али тебе кићаше и гиздаше као најбогатију.

По чему су поступци супротни (извршите поређење по супротности)?

Закључи

Кад се у једној реченици износи нешто што је по садржини супротно ономе што износи у другој реченици, међу чијим садржајима постоји неподударност, онда су то **супротне** реченице.

Супротне реченице се везују везницима: **а, али, него, већ, док**, а могу бити и без везника.

Упамти

Просте независне реченице које у оквиру сложених реченица имају супротна значења зову се **супротне реченице**.

Да буде јасније

Ако супротност није изразита, или је привидна онда се између реченица не ставља запета.

Уочи

Које су реченице саставне, а које супротне у следећим примерима:

1. „Ти си била жива, брза, хитра, а твоја мати повучена, сува, увек се склањала и била у бризи.”
2. Дobar глас, далеко се чује, а зао још даље.
3. Није сиромаш ко мало има, већ ко много жели.
4. И сунце пролази кроз каљава места, али се не окаља.
5. Све је то гледала, али није ништа видела.
6. Милица не пише писмо, већ пише домаћи задатак.
7. Јутро је давно свануло, а они су још спавали.
8. Нисам видео руже, него сам видео воћњак.

Вежба

Пронађи супротне реченице у одломку из приповетке „Увела ружа”, Борисава Станковића.

„... Ви бесте са села, скори досељеници. Продали сте у селу ваш посед и дошли у варош. Отац ти и старија сестра умрли, а ти са мајком остала. Нешто од непродатих њива у селу, а нешто и од надница твоје мајке, вас две живеле сте лепо и тихо. А ти беше од свих комшијских девојчица најбоље и најлепше обучена. Твоја мајка иђаше једнако у сељачком оделу, али тебе кићаше и гиздаше као најбогатију.

Ход ти беше брз, лак. Како да те не памтим кад долазаше к нама? Прелазиш преко потока, а ручице си дигла увис. Плаве, велике очи оборила си доле и ногама бираш на који ћеш камен стати... Прелазиш ти, гледаш где ћеш да ступиш, прво опробаш камен да ли је он доста сталан, па онда, зањихав се и уздигнувши главу, лако као срна, скочиш на нашу страну...”

Задатак

- ◆ Издвоји супротне реченице и стилске фигуре у народној песми.

Твоје очи

Твоје очи вино ли су,
или блага медовина.
Коња водим – пешке одим,
Воду газим – жедан идем,
Леба носим - гладан идем,
Чизме носим – бос ти одим!

- ◆ Како у књижевном језику гласе облици речи: одим и леба?
- ◆ Прошири просте реченице супротним реченицама!

1. Марко није дошао сам.
2. Сунце се појавило рано.
3. Тренер ме позвао испред базена.
4. Свиђа ми се Сашин шал.
5. Нисмо донели вашу књигу.

ИСКЉУЧНЕ РЕЧЕНИЦЕ

■ Погледај и уочи

- ♦ Какви су по значењу предикати у следећој реченици?
- ♦ У каквом су односу две напоредне реченице?

1. Сви смо ћутали, а Горан је причао?
2. Сви смо ћутали, **само** је Горан причао.
3. Симан не мисли ништа, само се смешка.

(Иво Андрћ)

Закључи

Предикати су супротног значења: ћутали смо – причао је. **Искључни** однос се јавља у независно-сложеној реченици у којој се садржај друге реченице искључује из целине или општег стања утврђеног у првој реченици.

Везником **само** Горан је искључен из целине из заједнице. Према томе напоредне реченице су повезане у искључан однос. Искључне реченице су блиске супротним реченицама.

Упамти

Искључни однос јавља се у напоредној конструкцији у којој се садржај друге реченице искључује из онога што значи прва реченица.

Везују се везницима: **само, једино, осим, само што, тек што, једино.**

Примери

1. Цело школско двориште је уредно, **једино** је на улазу неред.
2. Све је било тихо, **осим** што се чуло гласно дисање стараца.

- ♦ Испред друге реченице увек се ставља запета.

Задачи

- ♦ Напиши искључне реченице тако што ћеш употребити следеће везнике: тек што, једино што, само што.

- ♦ Допуни следеће реченице искључним реченицама.

1. Станко није честито ни слушао,_____.
2. Старац не рече ништа,_____.
3. Сви мисле о себи,_____.
4. За време летњег одмора ништа не чита,_____.
5. Све другове сам забављао својим причама,_____.

ЗАКЉУЧНЕ РЕЧЕНИЦЕ

Сагледај

♦ Којим **речима** су повезане просте реченице у саставу сложених реченица?

♦ **Учите** интерпункцију код ових реченица.

1. Приближава се мамин рођендан, **дакле** треба да јој купимо поклон.
2. Много смо учили, **зато** очекујемо награду.
3. Много смо учили, **дакле** очекујемо награду.
4. Много смо учили, **сигурно** очекујемо награду.
5. Много смо учили, **према томе** очекујемо награду и добре оцене.

Закључи и усвој

♦ Речима: **према томе, дакле, сигурно, вероватно, ваљда, стога**, изводи се **закључак**. Закључни однос се јавља у независно-сложеној реченици у којој се другом реченицом износи закључак који се изводи из прве.

♦ Испред друге реченице се увек ставља запета.

Ујамџи

Закључни однос јавља се у напоредној конструкцији у којој се другом реченицом износи закључак који проистиче из садржине прве реченице.

Примени знање

♦ Комбинуј по смислу А и Б реченице закључним односом.

- А.
1. Говорио је брзо и задихано.
 2. Није желео ни са ким да разговара.
 3. Само је намрштено ћутао.

- Б.
1. Био је врло узбуђен.
 2. Био је ван себе од гнева.
 3. Мориле су га тешке бриге.

♦ Саставите три закључне реченице и употребите речи: значи, вероватно, сигурно.

♦ Допуни следеће реченице закључним реченицама:

1. Долетеле су прве ласте_____.
2. Снег је почео нагло да се топи_____.
3. Два ученика имају потпуно исте саставе_____.
4. Вода је још хладна_____.

ЛЕКСИКА СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Присећи се

- ♦ **Лексика** (речник) значи речнички састав једног језика.
- ♦ Богатство језика и његова лексика зависе од броја речи.
- ♦ У српском језику има више стотина хиљада речи па спада у ред развијенијих језика. Речи српског језика сакупљене су у различитим речницима: речнику књижевног језика, речнику дијалеката, речнику жаргона итд.
- ♦ Лексика једног језика је област која се стално мења и обнавља да би језик задовољио потребе људи у комуникацији.
- ♦ Речи српског језика могу да се поделе у две групе: домаће и стране. Већи део речи у лексици српског стандардног језика су домаће.

Сагледај и објасни

Погледајте доле наведену табелу и потрудите се да објасните врсте речи који су саставни део наше лексике.

дијалектизми	неологизми	интернационализми	турцизми
слунце	компјутер	граматика	боза
д`н	штампач	квалитет	баклава
врца	сајт	легално	ћевап

Закључи

- ♦ Речи које користе људи на одређеној територији једног језика, зову се **дијалектизми** : сукаљка, бркаљка, брисаљче, песмопојка.
- ♦ **Неологизми** су новонастале речи које су ушле у језик стварањем речи из сопственог језика – дуга, позајмљницама из страних речи – телефон, и преосмишљавањем речи- снег на екрану.
- ♦ **Интернационализми** су речи које постоје у више стандардних језика: позориште, опера, декан, филозофија ...
- ♦ **Турцизми** су речи: сарај, сарма, баклава, целат. Те речи су из турског језика од којих су неке остале у српском језику и немогуће их је изоставити из употребе.
- ♦ **Германизми**
Речи германског порекла су се прилагодиле нашем језику ради развијања технике: малтер, шина, вага, зихернадла...
- ♦ **Русизми**
Пошто руски језик припада словенским језицима (источнословенској групи), наћи ћемо речи сличне српским. Међутим, иако је значење разумљиво, изговарање није исто: запета, рубља, књаз, шињел, бољшевик, рејон...

♦ **Грецизми**

У српском језику има речи грчког порекла. Под утицајем културе Грчке данас сусрећемо речи: директор, датум, манастир, библиотека, икона, хиљада, анђео...

♦ Прочитај ову мисао Вука Караџића о употреби страних речи.

„Данас нема на овоме свијету ниједног језика (ни старог ни новог) у коме нема туђих ријечи... Ја туђе ријечи не браним, него и ја кажем да се треба трудити и чистити језик од туђих ријечи колико се може...”

Вежбе

♦ Прочитајте одломке из песме „**Урош и Мрњавчевићи**”, а онда препишите тако да дијалектизме замените речима из књижевног језика.

♦ Наведите речи које вам нису јасне и уз помоћ наставника пронађите њихово објашњење.

Шути Марко, ништа не говори,
на шатора не окреће главу.
Право оде бијелу шатору,
ка шатору нејака Уроша,
догна Шарца цару до шатора;
онђе Марко Шарца одсједнуо.
Кад га виђе нејаки Урошу,
лако скочи са свил`на душека
лако скочи, паке проговори:
„Благо мене, ето мога кума,
ето кума, Краљевића Марка!
Он ће казат` на коме је царство”.
Руке шире, у грла се грле,
у бијело цјеливају лице,
за јуначко питају се здравље,
па сједоше на свил`на душека...

Марко узме књиге староставне,
књиге гледа, а говори Марко:
„А мој бабо, Вукашине краљу!
Мало л' ти је твоје краљевине?
Мало л' ти је остала ти пуста!-
Већ с' о туђе отимате царство?

Књига каже: на Урошу царство!
Од оца је остануло сину,
ђетету је од кољена царство!...

Народна песма

- ♦ Из наредног текста издвоји неологизме.

ПРВИ У СВЕМИРУ

Нестрпљивост је расла. Људи су погледали на сатове. Најпосле су известили да је ракета с бродом спремна за лет. Требало је само поставити космонаута у кабину, последњи пут проверити уређаје и пустити је.

Оптерећење се појачавало. Осетио сам како ме нека голема снага све јаче и јаче притиска у наслоњачи. Једва сам могао мицати руком и ногом. Знао сам да ће то стање трајати врло кратко, док брод, који је непрестано повећавао брзину, не уђе у путању лета.

Кроз илуминаторе сам угледао далеку Земљину површину. У то време „Исток” је прелетео изнад широке сибирске реке. Брод је изашао на путању, широку свемирску магистралу. Наступило је бестежинско стање.

Јуриј Гагарин

- ♦ Пронађи интернационализме у следећем саставу и разговарајте о њиховом значају.

Данас је испитивање из биологије и географије. Сви смо узбуђени због тога. Јуче је био текст из историје. Направио сам га квалитетно, а и сви у разреду су задовољни. Ако будемо имали добре оцене, ићи ћемо у позориште. Гледаћемо оперу заједно са нашим професором.

- ♦ Пронађи турцизме у наредној причи.

НАСРАДИН-ХОЏИНА ПРЕТЊА

Изгубио Насрадин-хоџа бисаге, па се раздера у махали пред светом колико га грло носи:

- Чујте, људи! Главом да се нисте шалили, него да ми одмах нађете моје бисаге! Ако их не добијем сада одмах, ја знам лепо шта ћу чинити.

Поплаше се махалци, па потрчаше да полеме ноге. Нађу му их, па ће га један радознали запитати:

- Али, хоџа - ефендија, а да нешто нисмо нашли ове твоје бисаге, реци, душе ти, шта би урадио?

А хоџа им одговори:

- А богме, да их нисте нашли, ја бих узео ону стару врећу што ми је код куће, па бих од ње направио себи друге бисаге. Ето то бих урадио; а шта би друго и знао да радим!

Народна приповетка

За наредни час

- ♦ Групни рад

Поделите се у групе. Свака група нека прочита текст са дијалектизмима, неологизмима, интернационализмима, турцизмима и другим страним речима које су се одомаћиле у српском језику. Издвојте карактеристичне речи и протумачите њихово значење уз помоћ наставника и речника.

ОСНОВНА ПРАВОПИСНА ПРАВИЛА

Употреба великог слова

Присети се

Правопис значи правилан начин писања, тј. правилну употребу графичких знакова и интерпункције у језику, као и правила писања, својствена за српски језик.

Где се користи и када се пише велико слово?

Утврди знање

Великим почетним словом пишу се:

-лична имена и презимена, имена народа, географска имена, имена небеских тела, атрибути као саставни део имена, називи улица, тргова, булевара и сл. На пример: Марко Марковић, Македонија, Србија, Македонац, Србин, Београд, Водно, Месец, Кузман Јосифовски – Питу, Македонска улица, Булевар револуције, Трг Републике...

-Називи књига, листова, часописа и сл.; само се прва реч пише великим словом, ако је такав назив састављен од више речи. Пример: „Пролом” (роман Бранка Ћопића), „Далеко је сунце”, „Политика”, „Нова Македонија” и сл.

Одвојено и састављено писање речи

Погледај како су написане болдиране речи :

Гледао га је право **у очи**.

Вратио се с пута **уочи** празника.

Ставио је руку **на десно** раме.

Окренуо се **надесно**.

Кад год сам учио, знао сам.

И овде **кадгод** владају суше.

Закључи

У очи (предлог + именица) – **уочи**

Са свим (предлог + заменица), **сасвим** – потпуно

На десно (предлог + придев), **надесно** – прилог за место

Кад год (увек), **кадгод** (понекад)

Утврди знање

Правило је српског правописа да се речи пишу одвојено све док свака од њих задржава своје посебно значење и службу. Међутим, кад две или више речи у вези добију ново значење, онда се пишу заједно.

Једначење по звучности

Уочи зашто је дошло до промене сугласника у речима:

сват – свадба (**т** прелази у **д**)

(придев м.р.) низак – ниска (**з** прелази у **с**)

сладак – слатка (**д** прелази у **т**)

топ – тобџија (**п** прелази у **б**)

Закључи

♦ Из горњих примера може се закључити да се при **једначењу по звучности увек једначи први сугласник према другом.**

♦ **Једначење по звучности се не врши** у случају кад се сугласник **д** нађе испред сугласника **с** и **ш**. Тада он не прелази у безвучни парњак **т**.

На пример: *средство, сродство, охридски, подшишати, судство, председник....*

Изговор и писање појединих именичких и придевских заменица

Сагледај

♦ При изговору и писању заменица (именичких и придевских) често се праве грешке. На следећим примерима указаћемо на грешке које се најчешће праве, с намером да се уочи разлика при њиховој употреби у српском и македонском језику.

Примери:

1. **Ја** сам их срео у школском дворишту.
2. **Њега** су дочекали са радошћу.
3. **Њу** сам упознала у одмаралишту.
4. **Њима** смо испричали шта нам се догодило.
5. Обратили су се **њему** за помоћ.
6. **Њих** су наградили за ванредне успехе.

♦ Из горњих примера лако сте **уочили** разлику у писању и изговору **именичких заменица у српском и македонском језику**. У речима: *њега, њу, њима, њих*; на почетку речи употребљено је слово **њ** које се у македонском књижевном језику никад не пише на почетку. Тако на пример, *њега* – пише се и изговара – *него*; *њу* – *неа*; *њима* – *ним*; *њему* – *нему*; *њих* – *нив* итд.

♦ Разлике у правопису постоје и код **придевских заменица**.

Примери:

1. Сви радници су се бринули за извршење **својих** задатака.
2. У **његовом** задатку није било ниједне грешке.
3. Ђаци **који** редовно уче, постижу успех.
4. **Његов** рукопис је читак.
5. Ја имам дубоко поверење у **своје** другове.

♦ Код неких придевских заменица, у облицима множине, срећемо глас **ј**, који се у македонском књижевном језику употребљава само у једнини, док се у облицима множине пише и изговара **–и**.
Пример: *Који – кои, чији – чии, своји – свои*, итд.

Изговор и писање појединих бројева

♦ Неки бројеви у српском књижевном језику изговарају се и пишу другачије него у македонском књижевном језику. Да би се избегле грешке указаћемо на неколико правописних правила:

♦ **Правилно је писати:** *један, седам, осам, једанаест, дванаест, петнаест, двадесет*.

♦ Бројеви од сто надаље пишу се: *сто један, сто осам, сто педесет седам, хиљаду, хиљаду шест стотина седамдесет и осам*.

Сложенице тј. бројеви који су састављени од два броја који су потпуно срасли, пишу се заједно: *двеста, триста*, итд.

Вежбе

♦ Исправи намерно начињене грешке у следећем тексту.

♦ У исто време спарина нагло расте и јавља се мукла грмљавина из далека. црни и тамни облаци од гостиља шире се уна-около и бивају све црњи и гушћи. сунце зађе превремена. За тим се нагло стушти и смрачи. Кроз дневну запару дуну хладни ветар каоса другог света. А кад ветар по пусти и муње престаше, киша нестане него ојача. Јован је седео не моћан у колиби која сетресла. Око јована су окопали јарак.

♦ Пронађи у којим је од наведех речи извршено једначење по звучности, а у којима је дошло до одступања од правила. Наведи њихов основни облик.

председник, представа, натпис, тешко, врапци, женидба, одступити, потчинити, судски, средство, одштетити, напретка, среброљупца, бекство.

♦ Напишите састав на тему: **Мој дом** у коме ћете ,између осталог, употребити више именичних и придевских заменица. При томе обратите пажњу на правопис.

♦ Резултате следећих задатака напишите словима:

$$98 + 78 = \underline{\hspace{2cm}}$$

$$189 + 776 = \underline{\hspace{2cm}}$$

$$3456 + 56 = \underline{\hspace{2cm}}$$

ПРАВОПИС ИНТЕРПУНКЦИЈЕ

Присети се

Јасност реченице у писаном говору постиже се правописним знацима.

ЗАПЕТА (ЗАРЕЗ)

Запета (зарез) је интерпункцијски знак који се ставља у различитим ситуацијама.

- ◆ Запетом се одвајају делови реченице који представљају целину.

Запета се пише ако се набрајају: слова, речи или синтагме.

- а) Самогласници у српском језику су: а, е, и, о и у.
 - б) У школу су отишли Милош, Иво, Дарко.
 - в) Брели су: јабуке, крушке, шљиве и јагоде.
- ◆ Запета се не пише испред појединих везника.

Напоредни однос

- ◆ Запета се пише ако изостане везник, али се може и писати ако је други исказ супростављен првом или накнадно додан.

Пример: Можеш купити поклон и неко цвеће. (без запете)

Можеш купити поклон, неко цвеће. (са запетом)

- ◆ Испред саставних и раставних везника некад се пише запета, а некад не у зависност и од наглашавања исказа.

Пример: Неко силно удара у врата, те се одједном отворише.

Или грми, ил' се земља тресе.

Сујројноси

- ◆ Запета се пише испред супротних односа **а** и **али** и истих везника кад спајају речи и реченице.

Ђурђевдан је, **а** ја нисам с оном коју волим.

Пример: Сви су заспали, покушавам и ја, али не успевам.

Нема славља, а песма се чује.

- ◆ Истицање речи, група речи и реченица обележава се запетом.

Пример: Јован воли **и** позориште, **и** филм, **и** музику.

Богдан је **врло, врло** педантан.

- ◆ Запета се пише када су:

- а) именице у вокативу (Јоване, дођи!);
- б) уметнуте речи и изрази;

Пример: Али, слатка мајко, ово је наш Ваца.

- в) апозиције;

Пример: Београд, главни град Србије, је најлепши град.

- г) узвици се одвајају запетом;

Пример: Их, да знаш како је било лепо!

- д) уз речце и сличне изразе;
 Пример: Дакле, шта сте одлучили?
 Ђ) Када се пишу датуми на документима, писмима и сл.
 Пример: У Куманову, 27. јануара 2011.
 е) Када се речи понављају:
 Пример: Кажи ми, кажи ...
 ж) Додате и уметнуте реченице одвајају се запетом;
 Пример: Јавићу се Милану још једном, ако није касно.

Инверзија

- ◆ Зависне реченице у **инверзији** (када зависна дође испред главне) одвајају се запетом.

Пример: **Кад тако причаш**, јеси ли ти био тамо?
Да не би закаснио, кренуо сам врло рано.

- ◆ Глаголски прилози (садашњи и прошли) са синтагмом одвајају се запетом.

Тихо певушући, Јован је пошао у школу.
И рекавши то, залупи вратима и оде.

ЦРТА

- ◆ Црта се употребљава као реченични знак и као правописни знак.
 - а) У реченици да означи паузу, уметнуте или посебно истакнуте делове реченице.
Пр.: Кавал – дувачки инструмент – омиљен је у народу.
 - б) Црта се може употребити у управном говору уместо наводника.
Пр.: Милан викну: – Тишина!
 - в) Црта се пише између бројки (када означава предлоге **од** и **до**).
Пр.: Десанка Максимовић (1898 – 1993) рођена је у Бранковини, а умрла у Београду.
 Ових дана температура је од 20 – 25 степени.
 - г) Између места да би се означио правац кретања.
Пр.: Пруга Београд – Скопље пролази кроз Грделичку клисуру.
 - д) Између две или више речи (кад означава неку везу међу њима) и онда има функцију спајања.
Пр.: Било је веома узбудљиво на утакмици „Партизан” – „Црвена Звезда”.

ЦРТИЦА

♦ Цртица се пише између полусложеница, при растављању речи на крају реда, при писању бројева и при писању скраћеница.

српско - македонски; фото - апарат,	а - у полусложеницама
бре - жу - љак; ру - ка,	б - при преношењу дела речи
100 - годишњица; 90 - их година	у нови ред
	в - у комбинацији цифре и слова;
у - чи - о - ни - ца	г - за растављање речи на слоге

♦ Између скраћенице и наставка. Културна сарадња са УНИЦЕФ - ом, постаје све боља. (Цртицу пишете, куцајте, краће да се разликује од црте)

ТАЧКА И ЗАПЕТА

♦ Тачком и запетом се у сложеној реченици одвајају групе садржајно сродних и блиских реченица.

♦ Тачком и запетом раздвајају се и реченичне целине које су по своме значању симетричне, тј. постављене су једна према другој као две једнаке или сличне вредности.

Пример:

♦ Партизани бацише бомбе у кафану; сручи се стакло с прозора. Али непријатељ их није остављао; сада кад их је открио, он их је упорно гонио.

♦ У новембру сам обновио следеће градиво: род, број и промену именица; најчешћа значења падежа; показне, присвојне и друге придевске заменице; прсте и сложене глаголске облике.

Задатак

- ♦ Напиши правилно следеће реченице:
1. Јутарња роса је блистала на сунцу, прокопана земља се сушила, а шумски поток је весело жуборио
 2. Добио је стипендију на конкурс који је расписао унеско.
 3. Прославили смо јубилеј 20 година рада.
 4. Писац М. Л. (1927 – 1990) је био најславнији у нашој земљи.

ПРАВОПИС СТРАНИХ РЕЧИ (ПОЗАЈМЉЕНИЦА)

Упореди и закључи

- ♦ Прочитај правилно стране речи паралелно са нашим изговором.
- ♦ Упореди писма којим су написане и њихове гласовне особине.

страна реч	наш изговор	страна реч	наш изговор	страна реч	наш изговор
Italia	Италија	Жупанчич	Жупанчич	New York	Њујорк
Centrum	центар	Татјана	Татјана	Paris	Париз
Κυπρος	Кипар	Кољо	Кољо	Roma	Рим

Класични језици

словенски језици

несловенски језици

- ♦ У српском језику користе се речи пореклом из:
 1. **класичних језика** (латинског, старогрчког и др.);
 2. **словенских језика** (словеначког, руског, украјинског и др.);
 3. **несловенских језика** (енглеског, немачког, италијанског, француског и др.).
- ♦ Страна имена у српском језику **пишу се нашим писмом (фонетски)**, онако како се изговарају. Њихове гласовне особине **се прилагођавају** гласовном систему српског језика. Гласови који не постоје у нашем језику **мењају се** са сличним нашим гласовима.
- ♦ **Транскрипција** (латински trans–scriptio) значи преношење текста другом азбуком.

Научи више

При транскрипцији страних речи користе се бројна правила, у зависности од порекла речи. Разгледај „**Правопис српског језика**”, где ћеш видети начине како се врши писање и изговор страних речи у зависности од порекла.

Задаци

- ♦ Ћирилицом напиши следеће стране речи, онако како их ми изговарамо:
Wien, Bologna, Chicago, New York, Mexico, Budapest, Marseille...
- ♦ Погледај уџбенике из других предмета (из историје, хемије и др.) и пронађи стране речи које су транскрибоване нашим писмом.
- ♦ Транскрибуј нашим писмом двадесет речи из језика који учиш у школи (енглеског, француког, руског ...).

ГЕНИТИВНИ ЗНАК (знак дужине)

Сагледај

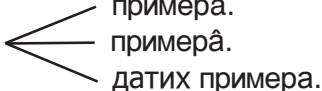
♦ У овим реченицама употребљена је реч песника. У писању те речи направљена је извесна разлика. Каква?

1. Објасни на овом примеру стваралачку улогу песника.
2. Али, то је и стваралачка моћ песникâ.

Закључи

Том изменом у писању означена је граматичка разлика између два падежна облика. Иако оба означавају припадање, међу њима постоји разлика.

У првој реченици се генитивом једнине (песника) означава моћ једног песника. У другој реченици се генитивом множине исте именице (песникâ) мислило на улогу свих песника. Генитивним знаком (^) на крајњем самогласнику генитива множине означена је граматичка разлика, а из ње произилази и разлика у значењу. Генитивни знак је правописни знак и обележава се овако ^.

Када учиш нешто из граматике, задржи се код

Нема веће среће него имати пријатеља.

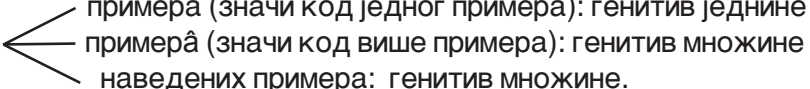
Уџамџи

Генитивни знак се ставља на крајњи самогласник генитива множине када треба да се означи разлика између овог облика и других сличних облика.

Ако је према другим речима које стоје уз генитив јасно да је то генитив множине, генитивни знак се не ставља. Зато га нема у синтагмама: наведених примера, датих примера, ових примера. У овим синтагмама зависни чланови (наведених, датих, ових) означавају да је главни члан синтагме (примера) у генитиву множине.

Генитивни знак је правописни знак.

Уџореди:

Задржи се код

Задатак

♦ Провери објашњења у стиховима из песме Душана Радовића „Тужне ђачке исповести”:

„Шта могу,
кад има више нетачних
него тачних одговора.”

♦ Пронађи и друге песме или примере где је употребљен генитивни знак и прочитајте их на часу.

КЊИЖЕВНОСТ

ЛИРСКЕ ПЕСМЕ

ПОСЛЕНИЧКЕ ПЕСМЕ (ПЕСМЕ О РАДУ) И СОЦИЈАЛНЕ ПЕСМЕ

Присети се

- Који су родови у књижевности?
- Који су елементи лирских песама?
- О којим си лирским видовима већ учио?
- Прочитајте следеће песме и размислите који је мотив у овим песмама.

ЖЕТВУ ЖЕЛА ВИЛА ДЈЕВОЈКА

Жетву жела вила дјевојка:
вила жање, а дјевојка веже.
Више жање загоркиња вила,
више жање нег' дјевојка веже;
остадоше снопља невезана,
говорила загорка дјевојци:
„Хоћеш да ти хитрац траве дадем,
да ти буду похитрије руке?”
Ал' говори лијепа дјевојка:
„Хвала, вило, на хитрацу трави,
нег' ми подај онакове траве
којано ће мене омилити
моме драгом, да му будем љуба,
и госпођи, мојој свекрвици,
и осталој у кући родбини”.

Народна лирска песма

Разговор о њесми:

- У чему су се такмичиле вила и девојка?
- Шта је говорила загоркиња вила девојци?
- Какав је одговор добила?
- Које су разлике између две песме:
у садржини, структури стихова, језику?

О, КЛАСЈЕ МОЈЕ

О, класје моје испод голих брда,
Мој црни хљебе, крвљу поштрапани,
Ко ми те штеди, ко ли ми те брани
Од гладних птица, моја муко тврда?

Скоро ће жетва. Једро зрње зрије;
У сунцу трепти моје родно село;
Но мутни облак притиска ми чело;
И у дно душе гром пада и бије...

Сјутра, кад оштри заблистају српи,
И сноп до снопа као злато пане,
Снова ће тећи крв из моје ране...
И снова пати, сељаче, и трпи...

Сву муку твоју, напор црног роба,
Појешће силни при гозби и пиру:
А теби, само ко псу у синциру,
Бациће мрве... О, срам и грдоба!...

И нико неће чути јад и вапај,
Нити ће ганут бол пјану господу...
Сељаче, гољо, ти се прах на поду,
Тегли и вуци, и у јарму скапај...

О, класје моје, испод голих брда,
Мој црни хљебе, крвљу поштрапани,
Ко ми те штеди, ко ли ми те брани
Од гладних птица, моја муко тврда?...

Алекса Шантић

Разговор о њесми

- Размисли на шта то упућује класје „испод голих брда”.
- Које су то „гладне птице” од којих би требало бранити тешко зарађени хлеб?
- Протумачи мисли и осећања које жетва рађа у песнику и у сваком сељаку.
- Објасни какав гром удара у дно песникове и сељакове душе.
- Како се односе према сељацима они који присвајају плодове њиховог рада?
- Какав је однос „пијане господе” према сељаку и како их песник слика?

- Види ли песник какву могућност да ће се живот ратара променити набоље?
- На чему су засноване слутње да ће, још дуго, у души песника и сељака, остати отворена и болна рана?

Уџамџиџе

Социјални елементи у поезији јављају се са настанком друштвене неједнакости. Однос богатих и сиромашних и последице њихове неједнакости, зависност од социјалног порекла и људске могућности да се супротставе социјалним неправдама, били су инспирација и предмет **социјалним песмама**. Социјални односи су условљавали карактер свих људских односа и деловали на живот људи. Социјална песма, као посебна **лирска врста**, исказује тешку судбину подређених и угњетених друштвених слојева. Расположење је песимистичко, а слике живота су тамне; зато је социјална песма позивала на отпор и будила жељу за променом социјалних прилика. Доминира борбени тон са вером да ће доћи бољи дани и да ће човек моћи да живи достојним и срећним животом.

У српској књижевности социјалне песме су писали Алекса Шантић, Вељко Петровић и др., а у македонској најистакнутији су били Кочо Рацин, Коле Неделковски, Константин Миладинов и Рајко Жинзифов.

Социјалне народне песме (посленичке песме) певају о човековом раду, различитим пословима, осећањима радости које изазива рад и његови резултати, такмичењима, о надничарском раду. Људски рад се у почетку сводио на: земљорадњу, сточарство, домаћу радиност – плетење и ткање. У овим песмама се често преплиће и љубавни мотив.

Задаџак

- Прочитајте песму „Ратар” Вељка Петровића, народне песме „Орач оре равно поље” и „Зао господар” и пронађите сличности са садржином песме „О, класје моје”. Пронађите стилске фигуре у песмама. Одреди основни мотив и уочи битне мотивске целине у песмама. Разговарајте о композицији песама.

РАТАР

Жуљаве руке одмара на плугу.
Дубоко душе, и као да дремље.
А ветар, ђухом пробуђене земље
надојен, тресе седу влас му дугу.

Пред ногама му полегле, спокојне,
богате бразде, и како их гледа,
ко своја добра и марљива чеда,
безмерна нежност облева му знојне

боре, у мучној борби узоране.
Он воли земљу ту, на којој стоји,
напорним радом, знојем што је гноји,
на којој своје он тавори дане.

Он са ње кличе, с ње га сета мори...
И када семе нечујно пуцкета,
ил' класје шушти, гиба се сред лета:
он то разуме, то му земља збори.

И кад је тако милује, у груди
несвесно му се тиха песма јави:
проста ко земља, ко различак плави,
суморна, блага, без големих жуди.

Вељко Петровић

Мање познате речи

ћух - лагани ветар

тавори - једва живи, оскудно живи, мизерује

ОРАЧ ОРЕ РАВНО ПОЉЕ

Орач оре равно поље.
Волови му два јелена,
Два јелена, два сокола.
Рало му је чудно дрво,
Чудно дрво јаворово.
Ост'н му је струк босиљак,
Жегле су му страторове,
Привоји му ситна мрежа,
Ралник му је сиви голуб,
Семе му је ситан бисер.

Народна песма

Провери знање

- Анализирај садржину и композицију у другим социјалним песмама. Представи свој задатак на часу.

Домаћи задатак

- Научи песму напамет

ЗАО ГОСПОДАР

Дуга дана у зла господара!
Не да сјести, нити починути,
Саставио ручак и вечеру;
Дуга лука, а мотика тупа;
Тврда бразда, широки разори,
а уврати не мо'ш догледати.

Народна песма

Мање познате речи

дуга лука – плодна њива у равници
ост'н – дугачак и танак штап са металном бодљом на врху којим се гоне волови или биволи

жега (жегра) - штап, палица на јарму која служи за упрезање и испрезање волова

привој - средство за везивање, спајање (две до три алке, ланац) јарма и рала

- Садржај песме изражен је у самом наслову песме.

- Какав је господар и његов однос према сиромашном надничару?

ЕЛЕГИЈА

■ Док читаш песме, размисли каква је осећања исказао аутор и народни песник.

НАЈВЕЋА ЈЕ ЖАЛОСТ ЗА БРАТОМ

Сунце зађе за Невен, за гору;
јунаци се из мора извозе.
Бројила их млада Ђурђевица.
Све јунаке на број набројила,
до три њена добра не наброји:
прво добро – Ђурђа господара,
друго добро – ручнога ђевера,
треће добро – брата рођенога.
За Ђурђем је косу одрезала,
за ђевером лице изгрдила,
а за братом очи извадила.
Косу реже, коса опет расте;
лице грди, а лице израста;
али очи не могу израсти,
нити срце за братом рођеним.

Народна песма

Мање познате речи

ђевер – девер, онај који води младу

пелен – лековита биљка горког укуса; симбол тешког живота

друга (друзи) – другарица

МРАЧНИ, КРАТКИ ДАНИ

Мрачни, кратки дани,
Суморно јесење,
На небу облаци -
На срцу камење.
Сестра моја болна,
Оца, мајке нема,
Ја је љубим, грлим
Рукама обема,
Грлим, љубим, тешим -
Ал' суморно вече
Као да песму пева:
Ој пелен - пеленче!

Ој, не знам је тешит,
Срце ми је стена;
Лепше ли је теши
Другарица њена.
То румено чедо,
Мелем наших рана,
То пролеће живо
Сред јесењих дана.
Ох, румено чедо,
Пролеће и цвеће,
Знаш ли ону песму:
Ој пелен, пеленче!

Сестро моја, селе,
Тебе мелем вида,
Мене туга мори,
Срце ми се кида.

Реци твојој друзи -
Ох, не реци, ћути,
Не знам ни сам шта је
Што ми душу мути.
Ај, румено чедо,
Пролеће и цвеће,
Ја знам ону песму:
Ој, пелен - пеленче!

Сестро моја, селе,
Одлани ми тугу,
Ој, загрли, сестро,
Своју верну другу,
Па јој реци, реци ...
Ој, не реци, ћути,
Боље је нек не зна,
Нека и не слути.
Што да чује јаде
Кад разумет неће -
Тужна је то песма:
Ој пелен - пеленче!
Из „Ђулића”

Јована Јовановића Змаја

Разговор о песми

- Протумачи значења мотива заласка сунца у народној песми?
- О чему казује лирска прича у песми?
- Којим су редом наведена три добра младе Ђурђевице?
- Кога Ђурђевица највише жали? Зашто?
- Какве асоцијације подстиче атмосфера сумрака?
- Сажето образложи најснажније поруке песме.
- Кома је песник посветио песму „Мрачни, кратки дани”?
- Зашто је песник одабрао опис суморне јесени?
- Каква су осећања у песми?
- У којим стиховима су најснажније изражена та осећања?

Уџамџи

Лирска песма у којој су опевана песникова тужна, болна и сетна осећања за нечим недостижним или изгубљеним зове се **елегија**. Име потиче од грчке речи елегион – тужбалица.

Разлог за тужне емоције песника могу бити: смрт ближњег, прохујала младост, неузвратена љубав, усамљеност, изгубљена слобода, поробљена отаџбина и сл. У нашој књижевности има много песника који су писали елџије. Најбоље елџије писали су: Бранко Радичевић, Јован Јовановић Змај, Лаза Костић, Војислав Илић, Алекса Шантић, Милош Црњански и др.

Провери знање

■ Прочитај следеће песме и анализирај: мотив, песничке слике, стилске фигуре и језик на коме су написане и упореди их.

ТУЖБАЛИЦА

Једне Рисанке, самохране
без икога у кући,
за јединцем сином трећег
дана после погребџа
испред куће:
Ево данас треће јутро
зло ми јутро!
Да те зовем и призивљем,
синко Вуко!
Испред куће затрњене,
ух ми вазда!
Не би ли ми долетио,
мој соколе!
А ти ми се не озивљеш,
крилат сине!
Траг ти не знам, јав не чујем,
јад ме чуо!
Ођедох те, оружџах те,
мој цвијете!
И цвијећем наресих те,
мој цвијете!
Мајци пође, пак не дође,
мајци куку!
Брзо мајку заборави,
зашто синко?
Озови ми се, кажи ми се,
вријеме је!
Да разбереш мајку твоју,
мајци леле!
Како си се научио,
пуни доме!
Саморану без никога,
куку дјецо!
Сва у црно без биљега,
куку синко!

FreakingNews.com

Мање познате речи

затрњене - обрасле трњем

озивљеш - одазиваш

саморану - самохрану

јав - глас, зов

ођедох - обукох (некога обући)

биљег - белег

наресити - украсити, накитити

КАД МЛИДИЈАХ УМРЕТИ

Лисје жути веће по дрвећу,
лисје жуто доле веће пада;
зеленога више ја никада видет нећу!
Глава клону, лице потавнило,
боловање око ми попило,
рука ломна, тело измождено,
а клеца ми слабачко колено!
Дође доба да идем у гроба.

Збогом, житку, мој прелепи санче!
Збогом зоро, збогом, бели данче!
Збогом, свете, некадањи рају,
ја сад морам другом ићи крају!
О, да те тако ја не љубљах жарко,
још бих гледо твоје сунце јарко,
слушо грома, слушао олују,
чудио се твојему славују,
твојој реци и твојем извору,
мог живота вир је на увиру!

О песме моје, јадна сирочади,
децо мила мојих лета млади!
Хтедох дугу да са неба свучем,
дугом шарном да све вас обучем,
да накитим сјајнијем звездама,
да објасјам сунчаним лучама...
Дуга била, па се изгубила,
звезде сјале, па су и пресјале,
а сунашце оно огрејало,
и оно је са неба ми пало!
Све нестаде што вам дати справља
у траљама отац вас оставља.

Мање познате речи

житак (житку) - живот
уwir - предосећа крај (живота)
шарна - шарена
луча - зрак, светлост, сјај
траље - крпе (рите)

Бранко Радичевић

■ Пронађите и анализирајте елегике других аутора. Разговарајте и упоредите их.

Будите креативни

■ Саставите стихове (сваки ученик бира мотив и наслов по сопственој жељи) којим можете исказати елегична осећања. Направите презентацију од најуспешнијих састава.

БАЛАДА

Сјреми се за час

- Прочитајте песму и разговарајте како доживљавате догађај који је опеван.
- Пронађи речи или изразе који ти нису јасни, а затим их заједнички објасните .

ПРЕДРАГ И НЕНАД

Рани мајка два нејака сина,
у зло доба у гладне године,
на преслицу и десницу руку.
Лепа им је имена надела:
једном Предраг, а другоме Ненаде.
Предраг мајци до коња дорасте,
а до коња и до бојна копља,
пак одбеже своју стару мајку
и прибеже гори у ајдуке.
Оста мајка ранећи Ненада;
Ненад браца ни сазнао није.
И Ненад је мајци дорастао
а до коња и до бојна копља,
пак одбеже своју стару мајку
и прибеже гори у ајдуке;
ајдукова три године дана.
Он је јунак мудар и разуман,
и срећан је свуда на мејдану;
учини га дружба старешином.
Старешова три године дана.
Ал' се млађан зажелио мајке,
дружбини је браћи беседио:
„Ој дружбино, моја браћо драга,
ја сам вам се зажелио мајке,
ајте, браћо, да делимо благо,
да идемо сваки својој мајци!

* * * * *

Лепо га је дочекала мајка,
пред њег носи слатку ђаконију.
Кад су били сели за вечеру,
Ненад мајци тијо беседио:

„Ој старице, моја мила мајко,
да ми није од људи срамоте,
да ми није од бога греоте,
не би рек' да си моја мајка!
Зашт' ми ниси браца породила,
јали браца, јали милу сеју?”

* * * * *

Стара му се насмејала мајка:
„Не будали, млађани Ненаде!
Ја сам теби браца породила,
Предрагога, твог брата рођеног,
и јуче сам за њег разабрала:
да с' наоди и да ајдукује
у зеленој гори Гаревизи,
пред четом је јунак арамбаша”.
Беседи јој млађани Ненаде:
„Ој старице, моја мила мајко,
покрој на ме све ново одело,
све зелено, од чое зелене,
а ократко, с горицом једнако,
да ја идем браца да потражимо,
да ме жива моја жеља мине!”
Беседи му стара мила мајка:
„Не будали, млађани Ненаде,
јер ћеш лудо изгубити главу!”
Али Ненад мајке не слушаше,
већ он чини што је њему драго...

* * * * *

Предраг седи под јелом зеленом,
Предраг седи, пије рујно вино.
Кад саслуш' Ненадова гласа,
дружбини је браћи беседио:
„Ој дружино, моја браћо драга,
испадните на друм за бусију,
дочекајте незнана делију;
нит' га бијте, нити га глобите,
већ га жива мени доведите:
откуд год је, он је рода мога!”

* * * * *

Глас допаде Предрагом јунаку:
„Зле га сео, Предраг — арамбаша!
- Дође тебе незнана делија,
исече ти по гори дружбину!”

Предраг скочи на ноге лагане,
пак узима луке и стријеле,
пак излази на друм на бусију,
пак заседа за јелу зелену,
скида њега стрелом са коњица.
На зло га је место ударио,
на зло место, у срце јуначко.
Врисну Ненад како соко сиви...

* * * * *

Кад је Предраг речи саслушао,
иза јеле њега запитује:
„Тко си јунак, и чијег си рода?”
Рањен Ненад њему одговара:
„Што ме, море, ти за рода питаш?
Од мене се оженили нећеш;
ја сам јунак млађани Ненаде,
имам само саморану мајку,
и једнога брата рођенога,
Предрагога мог брата рођена,
пак се диго да њега потражимо,
да ме жива моја жеља мене,
наопако а по моју главу!”
Кад је Предраг речи разабрао,
од стрџа љута стреле испустио,
пак притрча рањену јунаку,
скида њега с коња на травицу:
„Та ти ли си, мој брате Ненаде!
Ја сам Предраг, твој братац рођени.
Можеш ли ми ране преболети,
да подерем танане кошуље,
да те видам и да те завијам?”
Рањен Ненад њему одговара:
„Та ти ли си, мој брате рођени!
Вала богу кад сам те видео,
те ме жива моја жеља мину!
Не могу ти ране преболети,
већ ти проста моја крвца била!”
То изусту па душицу пусти.
Над њим Предраг јаде јадикуже!...

* * * * *

Па потрже ноже од појаса,
те удара себе у срдашце;
мртав паде покрај браца свога.

Народна песма

Мање познате речи

ђаконија - одабрано јело, посланица (понуда)

тијо - тихо

разабрала - дознала

(х)арамбаша - хајдучки поглавица

бусија - заседа

срдашце (деминутив) - срце

Разговор о њесми

- Зашто су Предраг и Ненад, чим су одрасли, напустили своју мајку и отишли у хајдуке?
- Објасните разлоге због којих се два брата нису видела.
- Кад се вратио кући, Ненад прекореваш своју мајку. Зашто?
- Каква га је „жива жеља” вукла на пут?
- Љубав према брату је била јача од љубави према животу. Пронађите стихове којима ћете доказати ово тврђење.
- Упоредите Предрага са Ненадом. Које су њихове заједничке особине?
- Потражите најсликовитија места у песми.

Закључиће

Балада је лирско-епска песма са **лирским** и **епским елементима** која, уз пуно осећања, опева неки догађај који, често, има трагичан крај. Лирски елементи су везани са емоцијама, а епски са приповедањем о догађају уз драмску напетост. У основи баладе је, обично, сукоб супротности. Али, изнад свега, остаје нада која никада не умире.

Научи више

Балада је настала у XV веку у средњовековној книжевности, а потиче од речи *balare* (италијански) – значи играти. У почетку је била весела песма са игром. Може бити народна и уметничка.

Провериће знање

- Прочитајте једну баладу по избору. Поделите се у три групе. Прва група нека анализира садржину и структуру песме. Друга група нека открије мотив, песничке слике и стилске фигуре. Трећа нека анализира структуру строфе, карактеристике језика и специфичне речи.
- Урађено презентујте и разговарајте.
- Упоредите их са већ анализираним елегијама и нађите сличности и разлике.

РОМАНСА

■ Док читате песме, размислите о расположењу песника при исказивању осећања у тим песмама.

ЈОВО И АНА

Јово коси зелену ливаду,
Ана бјели на ливади платно;
платно пружа по зеленој трави,
па Јовану поваљала траву.
Проговара на ливади Јово:
„Млада Ано, не гази ми траве,
твоје платно откупит не може
што си мени траву погазила.
А да бих ти траву опростио,
не могу ти опростити, Ано,
што си мене срце дотакнула.
Да си вода, ја бих те попио,
да си цвијет, ја бих се китио,
да си јела, трго бих ти гране,
па од сунца заклањао лице,
да си сунце, ја бих се дичио
да си роса, лице бих умиво
и у росној трави отпочиво!”
Побеже му кроз горицу Ана,
а високо одгојена трава,
на Ани су три ката хаљина,
роба дуга, а висока трава,
не може му побјегнути Ана.
Достиже је у ливади Јово,
па је води своме б'јелом двору
и узе је за вијерну љубу.

Народна песма

ДРУМ ДРУМИЛА

Друм друмила лијепа дјевојка,
друм друмила крај Јовина двора,
излазила л'јепог Јове мајка,
излазила, па је говорила:
„Не друм' друма, лијепа дјевојко!
Не друм' друма, не мами ми сина!
Оградићу дрвљем и камењем,
и високим боровим стабаљем,
не'ш видити куд мој Јова ода.”
- „Не будали, стара мила мајко!
Створићу се тица ластавица,
прелетићу дрвље и камење,
и високо борово стабаље,
пољубићу твог л'јепога Јову.”

Народна песма

Разговор о ѿесми

- Која тема доминира у песмама?
- Који је догађај опеван у песми „Јово и Ана“?
- На који начин Јово исказује своја осећања према Ани?
- Како му Ана узвраћа љубав? Шта је покушала?
- Које сте хумористичне елементе открили у песми?
- Анализирајте развој догађаја у песмама?
- Наведите лирске и епске елементе у песмама.
- Определите песничке слике у песмама „Јово и Ана” и у „Друм друмила”.

Уѿамѿиѿе

Лирско-епска песма, чисто хумористична, са изненадним променама у радњи и са неочекивани решењима, зове се **романса**. У њој доминира тема о љубави, која се на крају обистињује. Ове песме славе љубав са много ведрине, духовитости и имају срећан крај.

Провериѿе знања

- Анализирај садржину у песми „Враголије” Бранка Радичевића, откривајући лирско-епске елементе и стилске фигуре. Разговарајте о развоју радње у песми.

ВРАГОЛИЈЕ

Момак иде враголан,
По гори се шири,
Леп је кано лепи дан
Што кроз гору вири.

А са горе крај потока
Стазица се дала,
Једна мома милоока
Ту је рубље прала.

Ал' кад смотри враголана,
Повикала сека:
„Ој стазице, ој танана,
Донес' га менека!”

Викну мома, па ти брже
За жбун један зађе,
А момак се чисто трже
И чудо га снађе:

„Јао мени, и до сада
Шета ја по горе,
Али не чу још никада
Да славуји зборе.”

Тако рече момак туна,
Па с' млађан зауја
Да он види иза жбуна
Тог чудног славуја.

Ал' и мома из заседе
Поскочила ома –
Бежи, селе – ето беде –
Бежи мајци дома!

Бежи мома, ману рубље,
Бежи л' дому своме?
Све у гору бежи дубље,
А момак за њоме.

Бежи мома, до колена
Ноне јој се беле,
Беле ноне до колена
Момка су занеле:

„Та да имаш крило лако
Да прнеш облаку,
Не би мене, чедо, јако
Утекла јунаку.”

Па се млађан за њом стисну,
Довати је саде;
„Јао мене!” она врисну
Па под липу паде.

О да чудна ваљушкања
По зеленој трави,
О да чудна љуљушкања,
Да т’ подиђу мрави!

Лаки ветрић осмену се,
Листак лиска дирну,
Бели данак покрену се
Па кроз липу вирну.

Липа брсне гране шири,
Шапће дану сјајну:
Вири, дане сјајни, вири,
Али чувај тајну.

Бранко РАДИЧЕВИЋ

Мање познате речи

враголан - несташна, обесна млада особа

враголија - несташан, враголаст поступак

менека - мени

ноне - ноге

ома - одмах

прнеш - одлетиш

утекла - побегла

брсне гране - младе гранчице, пупољци

зауја (захујати) - нагло поћи, залетети се

Домаћи задатак

Прочитајте и друге романсе (уметничке или народне). Препричајте њихову садржину, анализирајте ликове и њихову духовитост. Пронађите карактеристичне речи, дијалектизме, и објасните их.

СТИЛСКЕ ФИГУРЕ

РЕФРЕН

- При читању песама размислите зашто се неки стихови понављају.

ШТА ЧОВЕК ДА РАДИ

Шта човек да ради у недељу
Кад воденице жито не мељу?

Кад село, река, брдо и град
Легну у прастару постељу, у хлад?

Тад ветар дува, ал' се не чује:
Грана се с граном препречује.

И сунце чека да му неко
Каже то што му нико није реко.

Шта човек да учини у недељу
Кад воденице жито не мељу

Осим да и он легне, и разуме
Да је део реке, неба и шуме.

Милован Данојлић

Разговор о песни

- Ко све одмара у недељу?
- Шта треба човек да ради последњег дана у седмици?
- Које сте стилске фигуре открили. Наведи стихове у којима сте их срели.
- Издвоји стихове који се понављају.

КРВАВА БАЈКА

Било је то у некој земљи сељака
на брдовитом Балкану,
умрла је мученичком смрћу
чета ђака
у једном дану.

Исте су године
сви били рођени,
исто су им текли школски дани,
на исте свечаности
заједно су вођени,
од истих болести сви пелцовани,
и сви умрли у истом дану.

Било је то у некој земљи сељака
на брдовитом Балкану,
умрла је мученичком смрћу
чета ђака
у једном дану.

А педесет и пет минута
пре смртног трена
седела је у ђачкој клупи
чета малена
и исте задатке тешке
решавала: колико може
путник ако иде пешке...
и тако редом.

Мисли су им биле пуне
истих бројки
и по свескама у школској торби
бесмислених лежало безброј
петица и двојки.
Прегршт истих снова
и истих тајни
родољубивих и љубавних
стискали су у дну џепова.
И чинило се сваком
да ће дуго,
да ће врло дуго,
трчати испод свода плава
док све задатке на свету
не посвршава.

Било је то у некој земљи сељака
на брдовитом Балкану,
умрла је јуначком смрћу
чета ђака
У истом дану.

Дечака редови цели
узели се за руке
и са школског задњег часа
на стрељање пошли мирно
као да смрт није ништа.
Другова редови цели
истог часа се узнели
до вечног боравишта.

Десанка Максимовић

Мање познате речи
пелцовање - вакцинисање
узнели - уздигнули

Разговор о ђесми

Песма „Крвава бајка“ је настала после сусрета песникиње са човеком на улици док је причао о крвавом 21. октобру 1941. непосредно. Сачувана је на папиру који је сакрила у оквиру између врата и зида и тако дочекла слободу.

- Зашто је песма названа „Крвава бајка“?
- Ко су биле жртве крвавог догађаја?
- Какве су мисли биле код невиних ђака?
- Песма је мирна, једноставна, достојанствена... Објасни природу човекољубља и родољубља.
- Које су то општељудске вредности?

Уџамџи

Понављање једног или више стихова у једној песми зове се **рефрен**. Некада се понавља и цела строфа. Са употребом рефрена јача је емоционалност у лирској песми, рефрен утиче на музикалност песме.

Провери знање

Прочитај следећу песму и уочи улогу рефрена у њој. Затим анализирај садржину и структуру стиха и строфе. Научи песму „Крвава бајка“ напамет.

У ПОЗНУ ЈЕСЕН

Чуј како јауче ветар кроз пусте пољане наше,
И густе слојеве магле у влажни ваља до ...

Са криком узлеће гавран и кружи над мојом главом
Мутно је небо сво.

Фркће окисџ коњиц и журно у село граби,
И већ пред собом видим убог и стари дом:
На прагу старица стоји и мокру живину ваби,
И с репом косматим својим огроман зељов с њом.
А ветар суморно звижди кроз црна и пуста поља,
И густе слојеве магле у влажни ваља до ...

Са криком узлеће гавран и кружи над мојом главом,
Мутно је небо сво.

Војислав Илић

Задаџак

Пронађите и прочитајте песме са рефреном, по могућности из народне поезије. Уколико сте у могућности пронађите и музичку верзију неке од њих, па урадите презентацију на часу.

ГРАДАЦИЈА

- Прочитај следеће песме и види како су поређане песничке слике и појмови.

ДОМОВИНА

Домовина, то није мртва грудa
која нас гвозденом руком веже;
то је љубав за облак што плови
овуда,
за песму што се овде разлеже;

љубав за класје што богато буја,
за руже што су на гробљима свеле,
за тресак летњих, бесних олуја,
за тугу тица које се селе.

Домовина, то су све оне споне
којима нас живот за се спаја;
радост, кад наша звона зазвоне,
топлота мајчиног загрљаја.

Домовина, то су: жеље тајне,
магла што преко поља плови;
то су наше бајке бескрајне,
домовина – то су сви наши снови.

Душан Васиљев

Разговор о песни

- Свака строфа у песни „Домовина” говори о томе шта је домовина. Шта обухвата појам „домовина”?

- Зашто се славуј молио ловцима?

СЛОБОДА

Лепо пева славујак
у зеленој шумици,
на тананој гранчици.
Отуд иду три ловца
да стрељају славуја.
Он се њима молио:
„Немојте ме стрељати,
ја ћу вама певати,
у зеленој баштици,
на руменој ружици”.
Ухватише три ловца
и однеше славуја,
метнуше га у дворе
да им људе весели;
неће славуј да пева,
него хоће да тужи.
Однеше га три ловца
и пустише у луге.
Стаде славуј певати:
„Тешко другу без друга
и славују без луга!”

Народна песма

- Шта су урадили ловци?
- Шта се збило на крају?
- Пронађите песничке слике у песмама.
- Нагласите стихове у којим осећате да су емоције најјаче.

Упамти

Стилска фигура у којој се појмови и песнички слике ређају поступно по свом интензитету од најслабије до најјаче зове се **градација**. Служи за обогаћивање сликовитости песничког језика и доприноси лепоти песничких текстова.

Задатак

Прочитајте песме које следе и пронађите градацију. Определите лирске елементе у песмама.

ВЕСНИК ПРОЛЕЋА

Под зрацима топлог сунца
Природа се из сна креће;
Са жубором бујни поток
У долине мирне слеће.

Само горе, на висини,
Још се беле пуне равни,
И гаврани с криком лете
У вечерњи сутон тавни.

Ал' крај реке у долини,
Где травица ниче мека,
Топли ветрић пољуљује
Вито стабло кукурека.

После дуге мрачне зиме,
Ко првенче младог цвећа,
Из влажне се земље диже
Први весник премалећа.

Још су голе тихе равни,
И песма се још не ори,
Само смрека зелени се
У дубокој, тавној гори.

Ал' кад топли, благи ветрић
Са жаркога југа пирне,
И заблеје бели јањци
Кроз долине наше мирне.

Од мирисног благог јутра
Док се сунце још не смири,
То ће цвеће брати деца,
Миле сеје и пастири.

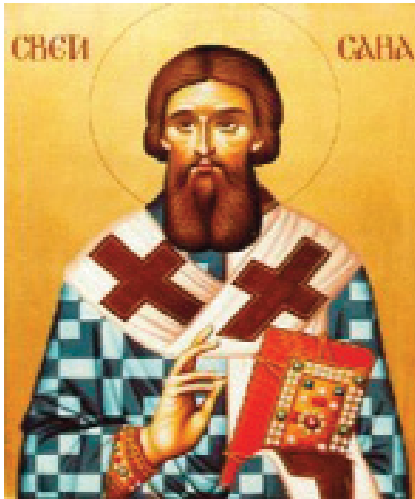
И песма ће да се ори,
И фрулице слатке јека,
И косе ће да се вију
Под венцима кукурека.

Војислав Илић

Мање познате речи
смрека - зимзелено дрво
премалеће - пролеће

Свети Саво пише своме роду

Књигу пише светитељу Сава
У бијелу славну манастиру
Хиландару, на сред Горе Свете,
Задужбини свога милог баба.
Своме роду књигу намјенио,
Своме роду и своме племену
И у књизи ријеч бесједио:
„Поздрављам те, мој милосни роде,
И шаљем ти свете благослове:
Бог ти дао здравље и весеље
Мира, слоге и братске љубави,
Јер од тога ништа љепше није
Ни часније нити корисније,
Тијем људство тече спасеније
Код милосног Бога истинога
А на земљи вјекови кољено
Докле тече сунца и мјесеца;
А сада ти предајем на знање:
Кад сам синоћ на молитви био
И за тебе Богу се молио,
Јесам нешто грдно наслутио
Оће тешка наступит' времена,
На тебе ће сила ударити

Ни крштена нити причешћена
Од Азије, свег људства матере,
Царство твоје хоће да разоре
И по своју да окрене руку,
Разориће цркве манастире
А поклаће духовне пастире,
Света звона хоће поломити
И прилике Божје погазити,
Разбуцаће света јеванђеља,
Крвљу ће се напунит' канђела;
Ал' ће на те залуд ударити,
Ако хоћеш мене послушати,
Грдно ће се натраг повратити
И више ти неће ударати;
А ако ме нећеш послушати,
Ти ћеш царство у гроб закопати.
Но послушај мој србински роде,
Дико људска од дивне слободе,
Кад удари сила од Азије,
Нек те нађе сложна и љубавна
Па је твоја тад победа славна;
А ако ме нећеш послушати,
Ти се грдно хоћеш покајати.
Бог ти роде био у помоћи
И у дану и у тавној ноћи!”
Срби јесу Саву послушали
Па се стече како светац рече.

Мање познате речи и изрази
разбуцаће - разбиће, разбацаће
спасеније - спасење
духовни пастир - свештеници
(попови)
сила од Азије - Турци

Буди креативан – уради самостјално

Састави песму са описом пејзажа уз коришћење стилских фигура. Прочитајте их на часу и разговарајте о оном шта сте урадили. Од написаних песама урадите зидне новине и украсите их илустрацијама урађеним на часу ликовног васпитања.

АПОСТРОФА

- Прочитај песму и размисли коме се и с којим циљем обратио писац.

ПУТНИК НА УРАНКУ

Тама долом, тама гором,
наоколо све почива,
само вода са жубором
са камена што се слива.

Само што се кашто петли,
само клепка што се чује,
само с' онде малко светли,
јер се данак приближује.

Бела зора већ је туна,
јоште путник један – глај!
поред стене, поред жбуна
на врлетни стиже крај.

Како стиже, сунце грану,
светли с' гора и долина,
а путнику душа плану,
па закликта од милина:

„Ој, сунашце, што разгониш
пусте ноћи силне таме,
ој, ти небо, штоно рониш
росне своје сузе на ме,

Ој, ти горо, штоно гајиш
миле песме, миле птице,
ој, ливадо, што се сјајиш
пуна росе и травице.

Доло, стадо, јањци драги,
фруло, цвеће мирисаво,
мили ветре, ветре благи,
ој, изворе ... здраво, здраво!...

Бранко Радичевић

Мање познате речи

штоно - што

кашто - каткад, понекад

туда - ту

Разговор о њесми

- Шта је толико очарало путника да код њега „душа плане” и да он „закликће од милине”?
- Како је песник описао моћ сунца, неба и ливаде?
- На какав начин се песник обраћа сунцу, гори, стаду?
- Пронађите у песми песничке слике и стилске фигуре.

Уџамџи

Обраћање песника неживим стварима, предметима, ликовима или апстрактним појмовима као и живим бићима, зове се **апострофа**. Њеном употребом песник оживљава однос према предметима и ликовима који нису с њим. Тако његов однос постаје непосредан, топао и близак.

Пример: „Гусле моје, овамоте мало,
амо и ти, танано гудало ...”

Бранко Радичевић

Вежба

У следећој песми откријте апострофу и анализирајте њен садржај и структуру.

НА ЛИПАРУ

Јесте ли ми род, сирочићи мали?
Ил’ су и вас, можда, јади отровали?
Или вас је, слабе, прогонио свет
па дођосте само, да, кад људе знамо,
да се и ми мало боље упознамо,
у двопеву тужном певајући сет?...

Ми смо мале,
ал' смо знале
да нас неће
нико хтети,
нико смети
тако волети
као ти...
– Ћију ћи!

Моје птице лепе, једини другари,
у новоме стану познаници стари,
срце вам је добро, песма вам је мед;
али моје срце, али моје груди,
леденом су злобом разбијали људи,
па се, место срца, ухватио лед.

С белом булом,
са зумбулом,
шарен-рајем
рајским мајем,
цвећем, миром,
са лептиром
летимо ти ми
срца топити ...
– Ћију ћи!

Моје птице мале, јадни сиротани!
Прошли су ме давно моји леи дани,
увело је цвеће, одбего ме мај,
а на души оста, ко скрхана биљка,
ил' ко тужан мирис увелог босилка,
једна тешка рана, тежак уздисај.

Ђура Јакшић

Домаћи задатак

Напиши песму са мотивом по жељи у којој ћеш употребити апострофу. На наредном часу прочитај песму пред разредом. Најбоље песме ставите на пано (зидне новине).

ХИПЕРБОЛА

- Док читате песму учите које су песничке слике нереалне.

Урош Предић: Косовка девојка

ВЕЛИКО КОЛО

Заиграћемо коло велико,
велико коло све деце света
пружајмо руке да никад нико
у том не може да нас омета!

Изнад нас Сунце сијаће сјајно,
по целој земљи светлост разнеће
наше ће коло бити бескрајно
и то нам нико спречити неће.

Дођите зато, другови наши,
- позиве данас свима делим
далека вожња нек' вас не плаши
дођите, мали пријатељи!

.....
.....

И хватајмо се у коло једно,
велико коло све деце света...
Весело коло, непрегледно,
играће с нама цела планета.

Тад ће заувек нестати суза,
смех радостан ће тугу однети
преко свих мора и мореуза
мостове ћемо разапети.

Воја Царић

СМРТ МАЈКЕ ЈУГОВИЋА

Мили боже, чуда великога!
Кад се слеже на Косово војска,
у тој војсци девет Југовића
и десети стар Јуже Богдане;
моли бога Југовића мајка
да јој бог да очи соколове
и бијела крила лабудова,
да одлети на Косово равно,
и да види девет Југовића
и десетог стар - Југа Богдана.
Што молила, бога домолила:
бог јој дао очи соколове
и бијела крила лабудова.
она лети над Косово равно,
мртви нађе девет Југовића
и десетог стар - Југа Богдана,
и више њи девет бојни копља,
на копљима девет соколова,
око копља девет добри коња,
а поред њи девет љути лава.
Тад завришта девет добри коња,
и залаја девет љути лава,
и закликта девет соколова;
и ту мајка тврда срца била,
да од срца сузе не пустила,
већ узима девет добри коња,
и узима девет љути лава,
и узима девет соколова,
пак се врати двору бијеломе.

Народна песма

Разговор о ђесмама

Велико коло

- Кога песник позива у велико коло?
- Шта је то зближавало сву децу ове планете?
 - Какве ће мостове разапети деца да би се премостила сва мора и мореузи?
 - Које сте стилске фигуре открили у песми: „Смрт мајке Југовића“?
 - Протумачи значење уводне епске формуле: „Боже мили, чуда великога!“
 - На шта се све то чуђење, исказано у првом стиху песме, може односити?
 - Каква су осећања обузимала мајку Југовића док није сазнала какав је исход битке и каква је судбина њених синова и Југ Богдана?
 - Какав је приказ затекла мајка Југовића на Косову?
 - Објасни, са психолошког становишта, зашто мајка није заплакала пред приказом на бојном пољу?

Задаћак

- Пронађи и прочитај целу песму „Смрт мајке Југовића“!

Уџамџи

Хипербола је песничка фигура којом се преувеличавају осећања, интензитет радње, особина људи и предмета. Применом хиперболе у свом уметничком изражавању, писац нешто посебно истиче или наглашава. Такву уметничку улогу има у епским песмама о Марку Краљевићу приказујући његову натприродну снагу.

Хипербола налази примену и у свакодневном говору.

На пример: Тече му река од речи.

Од суза направила море.

Уби се учећи.

Хиперболом, изванредном песничком сликом, изражена је народна загонетка:

Пружи платно од мора до Дунава, па га савих у орахову љуску.

(Очни вид и очи)

Провери знање

Прочитај песму о Краљевићу Марку и анализирај је по следећем плану:

- Откриј тему и мотив
- Састави фабулу
- Откриј стилске фигуре
- Нагласи стихове са хиперболом
- Напиши структуру стиха.
- Шта је десетерац?

ОРАЊЕ МАРКА КРАЉЕВИЋА

Вино пије Краљевићу Марко
са старицом Јевросимом мајком;
а кад су се напојили вина,
мајка Марку стаде бесједити:
„О, мој синко, Краљевићу Марко,
остави се, синко, четовања,
јер зло добро донијети неће,
а старој се досадило мајци
све перући крваве хаљине;
већ ти узми рало и волове,
пак ти ори брда и долине,
те сиј, синко, шеницу бјелицу,
те ти храни и мене и себе”.

То је Марко послушао мајку:
он узима рало и волове,
ал’ не оре брда и долине,
већ он оре цареве друмове.
Отуд иду Турци јањичари,
они носе три товара блага,
па говоре Краљевићу Марку:
„Море, Марко, не ори друмове!”
„Море, Турци, не газ’те орање!”
„Море, Марко, не ори друмове!”
„Море, Турци, не газ’те орање!”

А када се Марку досадило,
диже Марко рало и волове,
те он поби Турке јањичаре,
пак узима три товара блага,
однесе их својој старој мајци:
„То сам данас теби изорао”.

Народна песна

Мање познате речи

четовање - бити у чети

шеница - пшеница

јањичар - војник турске војске (састављена од заробљеника и потурчених младића)

товар блага - 100 ока (велика свота)

Задаџак

■ Прочитај и друге песме о Краљевићу Марку. Пронађи стихове са хиперболом.

- Присети се која си епска дела упознао у претходним разредима.
Наведи укратко њихове карактеристике.
- Прочитај пажљиво следећи одломак и обрати пажњу на радњу и описе.

ХАЈДУК СТАНКО

Станко и Лазар, нераздвојни другови, јарани, били су најбољи момци у Црној Бари. Њихове породице биле су угледне и од давнина су живеле у слози. Станко и Лазар се, међутим, заљубе у исту девојку, што доводи до љубоморе и свађе. Тај сукоб користи турска власт да распири мржњу по целом селу. Турчин Крушка, са издајником и улицицом Маринком, подмеће у Станковом дворишту украден новац, доводи полицију и тврди да је тај новац украо Станко од Лазаревог оца. Огорчен и обузет жељом да се освети, Станко одлази у хајдуке.

Станко се упути лугом. Под ногама његовим пуцаху суве гранчице и шушташе опало лишће, а он се задубио у мисли. Није се могао начудити откуд ту Крушка и Маринко? Премишљао је и досећао се, али се не могаше сетити да их је ма кад увредио; штавише, није их ни попреко погледао. Није био толико срдит колико зачуђен.

- Најпосле, рече, ја и волим! Нека бар џаба нисам отишао у гору! ... Место једном, ја ћу трима главама окитити Црну Бару! Наплатићу се са свима о једном трошку!... Приче ће причати о моме хајдуковању и мојој освети! И зар није лепо бити хајдук? Господар си докле ти пушка носи!... Сам судиш и опрашташ!

...

Па се занесе. Мисли га носише по горама и планинама... И дружина му се диви и бира га за харамбашу!

- Станко харамбаша! ... Ала је то некако слично! ... Баш би вредело да будем харамбаша! ... Ох, ала би се осветио! ... Прво би убио Лазара, па Крушку, па Маринка! ... Све би дрхтало само кад чује моје име... Све ...

У тај мах као да се нешто проломи. Страшан неки глас загрме:

- Стој! ...

То беше изненада. Станко се трже и стаде као укопан.

- Ко си ти? – питао је глас громовито.
Станко се збуну и промуца:
- Ја сам... ја сам-м...
- Ко си ти?
- Србин – одговори он првом мишљу која му паде на памет.
- Одакле си?
- Из Црне Баре.
- Кога тражиш овде?
- Хајдуке – рече Станко и већ се беше прибрао.
- Шта ће ти?
- Рад сам им ступити у дружину.
Иза грма појави се човек наоружан.
- Ходи овамо... Приђи! – рече заповедајући.
... Хајдуци су били већ на ногама.
Могло их је бити око тридесет. Сви бејаху млади, сем харамбаше, који је био просед.
Станку се допадоше ова лица. Још више му се допаде харамбаша.
- Ходи – де овамо! – зовну га харамбаша.
Он приђе.
- Ти рече да ти је име ...
- Станко.
- Ја, ја... Станко! Па, велиш рад си да будеш хајдук?
- То ми је жеља! рече Станко.
А знаш ли шта је хајдук?
- Од рана детињства слушао сам како о њима уз гусле певају – одговори Станко слободно и одрешито.
- Јесте, певају ... али то је мучан живот... Видиш ти си научио да ручаш, да вечераш, да одспаваш, а хајдуку то није дато! ... Много пута не доједе; а шта пута пробденише, и не питај!
- Све ја могу! – рече Станко озбиљно и поуздано. – Оно, истина, ја нисам никад гладовао, али ако устреба, ја ћу гладовати боље него ико!
Харамбаша се допаде ово самопоуздање.
- Али хајдук хајдука мора чувати и бранити. Ако му друга ране, не сме га оставити да му непријатељ главу сече и тице месо једу; мора га на плећима из боја изнети!
- Млад сам, снажан сам!... То ми неће бити тешко.
- Али хајдук више нема породице. Његова су браћа овде. Он више не сме мислити о својим зеленим пољима ни о ашику са цурицама сељачким!...
Станко одмахну главом.
- Тога сам се морао одрећи! ... Све миле и драге оставио сам, па дођохо амо да потражимо братства и љубави! – рече он.
- Чекај, чекај!... А ухватите хајдука па га на сваке муке међу...
- Ја ћу трпети!
- И траже да одаш дружину и јатаке...
- Пре ћу умрети но пустити аваза од себе!...
Хајдук је као запета пушка!...

- Што оно рекао Старина Новак „Кадар сам стићи и утећи, и на страшном месту постојати!”.

Хајдуци су слушали овај разговор између Станка и харамбаше. И, истину да рекнем, она слобода и одрешитост, а после Станко је био личит, све се то допаде хајдуцима.

- Мо'ш ли скочити? – упита га харамбаша.

- Могу – рече он поуздано.

Харамбаша показа један висок пањ недалеко од себе.

- Деде! – рече.

- „Из места”? – пита Станко.

- Јок, изатрке.

Станко се закаса. Кад дође до пања, као да крила доби ...

- Жестоко! – повикаше хајдуци, који то све гледаху нетремице.

Станко се окуражи. Поносит као соко, погледа око себе, па рече:

- Могу и „из места”!

Хајдуци одмахнуше главама.

Станко приђе пању. Махну двапут рукама и ... већ беше на другој страни

Хајдуци зинуше од чуда. Да нису видели својим очима, не би веровали.

Пањ је био врло висок.

- Заврзане, Заврзане! – заграјаше са свију страна. – Овај и тебе одскочи!

Младић један, онизак, крутељаст, сјајних очију и веома живахан, кога сви зваху Заврзаном, одвоји се од дружине и приђе Станку.

- Јеси рвач? – упита га, а из ока му се могло прочитати да му је понос увређен.

- Јесам!... – одговори Станко.

- Ходи!...

Ухватише се и понеше, али га Станко без по муке обори.

Сви се чудом зачудише; чак и сам харамбаша.

* * * * *

Харамбаша му приђе, па га потапша по плећима. Очи су му сијале од задовољства.

- Ред је – рече он – да дружину питам: прима ли те? Али, ево нећу питати! У име мојих тридесет другова велим ти: добро ми дошао!... Јовица!... Дај хлеб и со!

* * * * *

Станко скиде капу, прекрсти се и поједе оно парче хлеба.

Харамбаша му пружи чутуру, и он се напи.

- Сад да се пољубимо! – рече харамбаша.

И пољубише се.

Затим почеше хајдуци прилазити и љубити се. Кад се сви изљубише, харамбаша свечаним гласом узвикну:

- Станко! ... Наш си!

(Одломак из истоименог романа)

Јанко Веселиновић

Мање познате речи

мишљу - мисао (мисли)

ашик - драган

ашиковање - заљубљивање, вођење љубави

аваз - глас, вест

чутура - округласта пљосната боца за ракију, најчешће од дрвета, буклија

закаса - невоља, незгода, неприлика

крутељаст - чврсте грађе, дебељушкаст

Разговор о шеќсиу

- Зашто је Станко одлучио да оде у хајдуке?
- Које и зашто жели да се освети?
- Како Станко размишља о животу и слави хајдука?
- На чему су све заснована Станкова маштања и жеље?
- Које особине испољава Станко док размишља о неправди која му је учињена?
- Како се понашају хајдуци који су пресрели Станка у шуми?
- Шта указује на њихов живот?
- Како Станко одговара на харамбашина питања и примедбе?
- Како је Станко доказао да је заиста дорастао хајдуцима?
- Чиме је Станко освојио читаву хајдучку дружину?
- Које је своје способности открио?

Ујамџи

Роман је велика книжевна врста. Може бити и у стиху. У прошлости најчешће је обрађивана „грађа” из живота витезова, племића, разбојника, уметника или изузетно обдарених интелектуалаца. У роману се издвајају главни ликови и приказује се њихов живот од рођења до смрти. Споредни ликови и догађаји су заступљени како би објаснили главне догађаје, или постоје због илустрације других појава и ставова.

Роман садржи главну тему или предмет (проблем) о коме се говори, као и споредне теме које су обично повезане са главном темом. Обухвата дуги временски период и има друштвено-историјску основу.

Према теми коју обрађују постоје више типова романа и то: авантуристички, историјски, социјални, психолошки, научно-фантастични, љубавни итд.

Задаћак

- Прочитајте роман по договору са наставником. Добро би било да то буде „Хајдук Станко”. На часу разговарајте о основним карактеристикама романа. Примените проблемски метод. Откријте догађаје, главне ликове, њихове међусобне односе, време и место где се одвија радња.

Упоредише

- Прочитајте приповетку „Селидба” – Стевана Раичковића и разговарајте о особинама приповетке. Упоредите их са особинама романа.

СЕЛИДБА

Једне новембарске ноћи уђе отац у собу и унесе међу нас чудну новост: селимо се. Био је насмејан и збуњен као кривац. Мирисао је на кишу, улицу и лишће. Мајка га је зачуђено и испитивачки погледала и он јој у неколико речи, задихано и тихо, објасни да је добио премештај.

Те ноћи дуго нисам заспао. Гледао сам у белу коцку плафона по којој су титрали пругасти одсјаји што су их правили уски отвори шалона, улична светиљка и ветар. Био сам пун неизвесности и потајног страха: како ли ће изгледати наш нови град? Те ноћи сам, пре но што ме је сан савладао, у својој малој и неугој памети конструисао до најситнијих детаља изглед наше нове куће, дворишта и околине. Био сам у тој мери одушевљен сликом новог живота да сам готово потпуно заборавио да је то само неостварен и ломан предео моје маште. Једина искра неизвесности, налик на танку жеравицу, ушла је и у мој сан те ноћи, тако да сам сутрашњу светлост дочекао са једним јединим нерешеним питањем: хоћу ли и у новом граду имати добре другове какве сам имао у нашој улици?

На дан поласка отрчао сам у улицу да се поздравим са друговима. Сирила је киша, тако да у нашој улици није било ни једног мог познаника.

У сумрак, воз је заклопарао и отклизио у даљину. Последње што сам видео кроз замагљено стакло вагона биле су уличне светиљке које су бацале мали округласт сјај по мокрим коцкама калдрме познатих уличица предграђа. Затим су наишла тамна пуста поља, уједначена песма точкова и – у полусну кондуктеров чкиљави фењер и тих разговор оца и мајке.

Прилепио сам нос на хладно стакло и кроз беличасте линије посматрао оранице поцрнеле од влаге, пожутелу ниску траву, јаркове пуне воде, по неку заборављену бундеву, натрулу дињу, пловку ...

Било је то моје путовање кроз непознате крајеве.

У нови град смо стигли тек у ноћ. Мајка ме је држала за руку и ја сам уморан и сањив тетурео за њом гледајући у велике мрачне зидове првих кућа. Било је хладно од ветра и кише, али се мени чинило да је највећа хладноћа силазила са непознатих зидова и затворених прозора који су ћутали.

Ту ноћ смо провели у хладној хотелској соби. Ја сам, шћућурен са бра- том и оцем у једном шкрипавом кревету, под загасито-црвеним јорганом кога се и сад сећам, дуго покушавао да заспим. Сећао сам се наше улице са хра- павим стаблима липе, високе капије са жутом месинганом кваком. Неколико пута сам отварао очи, али ми ништа није вредело, јер је у соби био потпуни мрак.

Био сам први пут истински тужан.

Те ноћи сам први пут осетио да ми је неко нешто одузео.

Стеван Раичковић

Буди креативан

Од направљенг упоређења урадите илустровану презентацију у POWER POINT (компјутерски) и размените пројекат са друговима у разреду.

ДНЕВНИК

■ Водите кратак разговор о томе да ли неко у разреду или неко кога познајте води свакодневне записе о ономе што доживи у току дана.

■ Док читаш следећи текст, уочи сличности и разлике са другим обрађеним прозним делима.

ЧЕЖЊА ЗА СЛОБОДОМ

Четвртак, 15. јуна 1944.

Драга Кети,

Питам се да ли сам зато, што нисам била у стању да већ толико времена промолим свој нос напоље, постала тако луда за свим оним што има везе са природом? Сасвим се добро сећам времена када ме ни дубоко плаво небо, ни песма птица, месечина и цвеће нису могли тако очарати. То се изменило откако смо овде.

На пример, за Духове, када је било тако топло, остала сам намерно будна једне вечери до пола дванаест да бих једном сама дуго посматрала Месец. Авај, жртва је била узалудна, јер је месец исувише јако светлео, и нисам се усуђивала да отворим прозор. Једном приликом, пре неколико месеци, случајно сам се затекла горе једне вечери када је прозор био отворен. Мрачно, кишовито вече, бура, усковитлани облаци сасвим су ме обузели, то је било први пут за годину и по дана да сам се нашла лицем у лице са ноћи. После те вечери моја чежња да опет то видим била је већа од мога страха од провалника, пацова и изненадног упада полиције. Отишла сам доле сама самцита и погледала напоље кроз прозор у кухињи и кабинету. Многи људи по тамницама и болницама жуде за даном када ће бити слободни, да уживају у лепотама природе, али их је мало који су тако затворени и изоловани од онога што подједнако припада и сиромашнима и богатима. Није то само фантазирање са моје стране када кажем да ме посматрање неба, облака, Месеца и звезда умирује и чини стрпљивом. То је бољи лек од валеријана и брома; мајка Природа чини ме скромном и спремном да се храбро супротставим сваком ударцу.

Авај, суђено ми је да – осим у ретким приликама – гледам на природу кроз прљаве мрежасте завесе које висе испред врло прљавих прозора. Није пријатно гледати дуже кроз њих, јер је баш природа та која заиста мора бити нетакнута.

Твоја Ана
Ана Франк

Мање познате речи

промолим - провирим

валеријан(а) - биљка

бром(а) - хемијске супстанце

Разговор о џексју

Ово је запис из дневника Ане Франк. Ана Франк је јеврејска девојчица, једна од безбројних жртава немачког нацизма. Испред хитлеровских прогона, побегла је с родитељима из Немачке у Холандију. Када је и Холандија пала под нацистичку власт, породица Франк се затвара у тајно скровиште, у поткровље једне старе куће у трговачком делу Амстердама. То је било 6. јула 1941. године. Ана је тада имала тринаест година. Ту је настао њен **Дневник**, потресно сведочанство о једном осакаћеном детињству, о трогодишњем заточеништву. Писан је у облику писама измишљеној другарици. Читаоца зачуђује Анино огромно знање, дубоко познавање људи и живота и ретка књижевна обдареност.

Четвртог августа 1944. полиција проваљује у тајно скровиште и његове становнике одводи у концентрациони логор. Марта 1945. године Ана је умрла у Немачкој.

Ујамју

■ **Дневник** је дело у коме се, свакодневно или у краћим временским размацима тачно и истинито хронолошким редом бележе (дан, месец и година) најважнији догађаји који се дешавају писцу.

Многи су писали дневнике. Најпознатији је „Дневник” Ане Франк.

Задајак

■ Прочитајте Дневник Ане Франк и разговарајте о његовој садржини.

Буди креативан – ради самостално

Покушајте да водите дневник о ономе што сте доживели или вам је оставило снажан утисак у току дана. На тај начин сачуваћете од заборава многе ствари које временом бледе, нестају. На часу разговарајте о особинама дневника.

Писањем дневника и сам постајеш писац. То је твоја прва написана књига.

„Бележите искре свога духа, јер ако их одмах не ухватите - одоше.”

Руски песник

ПРОЛОГ, ЕПИЛОГ, ДИДАСКАЛИЈА И АФИШ

Сагледај

Прочитај делове из драме „Бумеранг” Томета Арсовског – У одломку су заступљене спољне графичке одлике драмског текста.

БУМЕРАНГ

Лица:

Она – змијица

Он – врабац

Марина – њена мајка

Марко – њезин отац

Олга – његова мајка

Јаков – његов отац

Епизоде:

Једна жена

професор

церемонијал мајстор

хор, девојке, момци

пролазници

Радња се одвија данас, поред нас.

У првом делу, сцена је подељена на две асиметричне платформе, различно подижене са нивоа сцене.

Са неколико елемената, оне представљају две дневне собе – стан Марка Пулигоре и стан Јакова Влашког.

Излази група девојака и момака (хор), певајући весели марш у уводној песми.

ХОР

Добровече сваком старом,

Вама у мини хаљинама и вама са брадама,

У срцу где вам гори жар,

Вама са бригама и љубави у грудима –

Пред вама вечерас је проблем стар.

(Из хора се издваја церемонијал – мајстор, са изразитим смехом излази на рамп, а затим силази у публику).

ЦЕРЕМОНИЈАЛ – МАЈСТОР

Добровече, добровече свима, добро дошли у наше позориште, поздрављам вас! Вечерас приказујемо једну веселу комедију, један прави бумеранг, али не оно познато аустралијско оружје, већ је то наслов комада који ћемо играти за вас. Изволите узмите програм, прочитајте, ту пише све.

ИСПИЦИЈЕНТ

(појављује се): Да, молим?

ЦЕРЕМОНИЈАЛ – МАЈСТОР:

Је л' готово све? Можемо да почнемо?

ИСПИЦИЈЕНТ:

Да, молим, готово је, можемо.

ЦЕРЕМОНИЈАЛ – МАЈСТОР:

Је л' видите? Онда почнимо, а вас молим, не штедите дланове, плјескајте колико вам је воља, сцена ће стално бити отворена. Вечерас играмо отворено позориште! (Враћа се на сцену). Музику молим!

Томе Арсовски

Размисли

- На који начин си се упознао са ликовима у овој драми?
- Ко излази први на сцену? Ко ме се обраћа?
- Чиме упознаје публику церемонијал – мајстор?
- Обрати пажњу на делове у загради. Шта је објашњено у заградама?

Уџамџи

1. **Афиш** је издвојени део драмског текста где упознајемо ликове у драми и њихове међусобне односе.

2. **Пролог** је део драмског текста који се налази на самом почетку када хор или неки лик упознаје читатеља (или публику) са драмском радњом.

3. **Епилог** - део драмског текста који представља последњу сцену у којој се коментарише драмска радња после расплета радње.

Појавили су се у **античкој драми** и временом се изгубили.

Пролог и епилог су ретки у савременој драми.

4. **Дидаскалија** је текст у загради у драмском тексту где аутор даје објашњење о изгледу ликова, покретима, осећајима; описује сцену са реквизитима.

Задајак

- Покушај да нађеш афиш из неког драмског текста чије си одломке прочитао у уџбенику. Напиши их и прочитај на наредном часу.

ДРАМСКИ ТЕКСТ

Исказ лика

- Присети се основних карактеристика драмског текста савладаним у претходним разредима.
- Док читаш следећи одломак из драмског текста, уочи облик којим је представљена садржина текста као и разлике у односу на песнички и прозни текст.

Да буде јасније

Размажену, лепу девојку Малчику просе три младића које она надмено одбија. Бранко и Штанцика, младићи који су били боље прилике за њену удају, жене се Малчкиним другарицама. Малчики преостаје да се уда за Тошицу, најнеповољнију прилику.

ИЗБИРАЧИЦА

ДРУГИ ЧИН
(код Соколовића)

Прва појава

САВЕТА СОКОЛОВИЋ и ЈЕЦА: (Савета приправља доручак, Соколовић хода горе-доле по соби, Јеца седи и плете.)

СОКОЛОВИЋ: Иди, Савета, види је ли устала Малчика. Ако није, немој да је пробудиш, а ако јесте, а ти је зови да доручкује, то јест, ако је гладна, јер ако није, ми ћемо још причекати, и онако је тек десет и по сахата!

САВЕТА: Одмах... ал' гле, ево је где долази и сама!

СОКОЛОВИЋ (иде пред њу): Слатко моје дете, јеси ли добро спавала?

ЈЕЦА: Хоћеш ли мало кафице, или мало теја са шункицом?

МАЛЧИКА: Јесам... нисам... хоћу... нећу... не знам... маните ме се... оканите ме се!...

СОКОЛОВИЋ: Опрости, драго дете, ја сам само хтео...

ЈЕЦА: Твоја мати је ко мислила ...

МАЛЧИКА: Шта сте ви хтели... шта сте ви мислили, то ми је сасвим свеједно! Као да немам друга посла већ само на то да мислим! Савета, је ли готов доручак?

САВЕТА: Јесте, одмах ћу га донети! (Оде.)

Трећа појава
ЈОВАН И ПРЕЂАШЊИ

ЈОВАН: Ево једно писмо!

МАЛЧИКА: Дај овамо. (Јован преда и оде – Малчика чита адресу.) „Госпођици Малчики”... Гле, гле, још ће бити какво љубавно писмо!... (Отвори и прочита.) Ко би се томе надао?! (Смеје се.)

СОКОЛОВИЋ и ЈЕЦА: Шта је? ... Шта је?

МАЛЧИКА: Чујте и пазите! (Чита.)

„Госпођице Малчика,
Ви сте за ме прилика,
То сам одмах видео,
Само сам се стидео,
Да вам кажем усмено.
Зато ево писмено,
Поштено је мишљено:
Будите ми женица
То вас моли Тошица.” (Смеје се.)... Ха, ха, ха!...

СОКОЛОВИЋ: Та то је просидба!

МАЛЧИКА: И то у стиховима, на лепом сатинираном папиру, са намоло-
ваним прободеним срцем; ал’ гле, има још и постскриптум! (Чита.)

„Још се ово додаје,
Пословица српска је,
Она гласи: Избирач
Наиђе на отирач!”

... А гледај ти само господина Тошице!... какав безобразлук тако што
написати?! Овамо момче за избор!... Ха, ха, ха! Тошица – мој просилац ... са
његовим носом!... Ха, ха, ха!...

ЈОВАН (ступи): Ево још једно писмо!

МАЛЧИКА: Још једно? Да се није господин Тошица предомислио?...
(Прими писмо – Јован оде.) „Госпођи Соколовићи” – то је за вас мати!

ЈЕЦА: Отвори писмо, дете моје, па прочитај!

МАЛЧИКА (учини и чита.) „Поштована госпођо! Ја сам тако слободан
био заљубити се у вашу кћер.” ... Шта?... „Зато сам тако слободан умолити вас
за њену руку.” ... Дакле, и он?... „И бићу тако слободан кроз један сахат за од-
говор доћи. Штанцика Лазић”... Прекрасно, та то је већ и други младожења!

СОКОЛОВИЋ и ЈЕЦА: Два присиоца!

САВЕТА: Заиста, Малчика, то се зове срећа!

МАЛЧИКА: Срећа?... Зашто срећа?... Право да ти кажем мене није ни
најмање изненадило! Штавише, не бих се чудила да дође и трећи!

МАЛЧИКА: Трећи просилац!

ЈОВАН (ступи): Ево још једно писмо.

МАЛЧИКА: Шта велиш, Савета? Ја бих се чисто опкларила!... Но,
ал’ одмах ћемо видети... (*Узме писмо – Јован одлази.) „Господину Соко-
ловићу.”

СОКОЛОВИЋ: Мени?

МАЛЧИКА: Да, отац, и ако немате ништа противно, ја ћу га отворити...
(Учини.) Потписан је Бранко.

САВЕТА (за себе): Бранко?!

МАЛЧИКА: А гласи: „Поштовани господине! Љубазност и доброта којом
ме је ваша мила породица увек предусретала, охрабрила је у мени мисао да
бих могао цео свој живот у њеном пријатном кругу провести. Стога се усуђујем

понудити вам се за зета, молећи за руку ваше миле кћерке Малчике. Долазим по одговор за један сахат!”

СОКОЛОВИЋ и ЈЕЦА: Трећи просилац!

САВЕТА: Зар ћеш ти тек да бираш?

МАЛЧИКА: А зашто не? Између тројице може се бирати.

СОКОЛОВИЋ: Драго дете моје, кад би мене питала, ја бих саветовао да пођеш за Штанцику – он је богат!

МАЛЧИКА: Не спада у интелигенцију!

САВЕТА: А ти узми Бранка. Он је журналиста.

МАЛЧИКА: Он ми је сиромах, онда је и озбиљан.

ЈЕЦА: А ти узми Тошицу, он је увек расположен.

МАЛЧИКА: Сувише је луцкаст!

СОКОЛОВИЋ: Ал’ ови људи чекају одговора!

МАЛЧИКА: Нека чекају... Шта је мени брига! Ако чекају, чекају за мном! Разумете ли? За мном! (Оде.)

Одломак из истоимене комедије

Коста Трифковић

Мање познате речи

сахат - час, сат; **теј(а)** - чај; **журналист(а)** - новинар

намолован - насликан (молер-мајстор за кречење и украшавање зидова)

сатиниран - урађен од сатена

Разговор о шекспиру

- Пажљиво прочитај дијалоге у трећој појави другог чина.
- Какву је просидбену понуду упутио Тошица Малчики и како она реагује на њу?
 - Које особине испољава Малчика реагујући на Тошичино писмо?
 - Како Малчика реагује пошто сазна да је проси Штанцика Лазић”?
 - Ко је трећи Малчкин просилац?
 - Зашто је Малчика неодлучна кога да изабере?
 - Које особине Малчика доследно испољава у својим поступцима и реаговањима?
 - Сажето окарактериши Малчику.
 - Објасни пословицу: „Избирач наиђе на отирач.”

Уџамџи

■ Појам **драма** је грчка реч DRAMA – радња. Носиоци радње у драмском тексту су ликови који представљају догађаје разговором, покретима (гестовима, мимиком) и песмом. Говор ликова међусобно, или са самим собом, зове се **исказ лика**. То је специфичност драмског текста. Говор је познат и под термином **реплика** и значи одговор одговору.

Буди креативан – уради сам

■ Поделите се у неколико група и саставите једночинку са темом по договору. Урадите драматизацију са улогама. При том, поред разговора, тему једночинке обогатите гестовима, мимиком и песмом.

ДИЈАЛОГ – МОНОЛОГ

■ Док читаш следећи одломак, размисли о начину изражавања који користе ликови драмског текста.

■ Јунак, главни лик, шаљиве игре „Обичан човек” мора да крије свој идентитет и да се приказује под туђим именом. Зато у радњи има много интрига што даје драмском тексту ведрину и комику.

СТИХОВИ О ЉУБАВИ

(Зеленило и јака светлост. У дубини сеница, под којом су пољски сто и столице. Између сеништа и једног високог грма љуљашка, а напред, с десне стране, пољска клупа)

I
ЗОРКА (сама)

ЗОРКА (седи на љуљашци, љуља се држећи књигу лепо ѿвезану. Обучена је лако, а на глави јој ѿпољски сламни шешир, окићен свежим цвећем. Чиѿа):

Што л' у зору цвеће слађе мири гором,
И тичица кличе ко најлепша нада;
И молитва моја топлија је зором:
Да ли што се и ти тада будиш млада?

Сад ми је лепша ова песма овде на љуљашци, у овом зеленилу. То нисам знала, а одсад ћу само на љуљашци читати његове стихове: да не додирујем земљу, летећи кроз ваздух, дишући брже и осећајући природу још свежијом. На љуљашци! О боже, како то нисам знала! Него, није то само на љуљашци; мени се његови стихови и иначе допадају. Ох, што бих волела кад бих имала коме да поверим своју тајну! Тако бих волела! Могла бих Душану? Зашто не, брат ми је! Али знам да би ми се смејао. Ко је то још чуо и видео: волети неког,

а не познавати га! Сваки би ми се смејао, а истина је жива, ја волим тог Дамњановића. Не само његове песме, него и њега волим. Не варам се ја. И сама сам увек мислила да се варам, али не варам се. Никад ги нисам видела, и знам само то да је млад и да је написао ове песме. Боже, да кажем коме, одиста би ми се смејао. Али зато ми се та љубав још више допада; допада ми се што није обична; не волим нешто обично. (*Ошвара ојетџ књигу и чииа*):

Као вихор, као дах
Хитро, топло као зрак...

Не, не! То ипак треба на љуљашци читати. (*Пође ка љуљашци, али ушом долази Вићентије, џе Зорка засшане.*)

II ВИЋЕНТИЈЕ, ЗОРКА

ВИЋЕНТИЈЕ (*сшар момак, укусно обучен и чисти избријан, реуматичан. На глави носи сламни шешир, улази џод сунцобран*): Ти си ту Зорице! А где ти је отац?

ЗОРКА: По цели дан је доле код мајстора; тамо где се оправља ограда.

ВИЋЕНТИЈЕ: Знам, али (*гледа на часовник*) време је већ за нашу партију шаха.

ЗОРКА: Је л'те, чика Вићентије, ви волите стихове? Је л'те?

ВИЋЕНТИЈЕ: Какве стихове?

ЗОРКА: Па тако, на пример, стихове о љубави?

ВИЋЕНТИЈЕ: О љубави? Па овај ... како да ти кажем, могао бих и да их волим. Зашто да их не волим?

ЗОРКА: Молим вас, да вам прочитам само ове. (*Тражи џо књизи и нађе.*) Али знате шта? Да седнете на љуљашку, да се љуљате, а ја ћу да вам их читам.

ВИЋЕНТИЈЕ: Каква љуљашка?

ЗОРКА: Па ето овамо. Седите па се љуљајте, а зажмурите, па онда, ако сте заљубљени – истина, чика – Вићентије, јесте ли ви заљубљени?

ВИЋЕНТИЈЕ (*у незгоди за се*): Хм! Није него још нешто! Као да се такве ствари говоре деци. (*Гласно.*) Та, оно, нисам; али ... Могу ја сасвим зажмурити и љуљати се, а не бити заљубљен.

ЗОРКА: Замислите, чика – Вићентије, да сте заљубљени, и да не познајете ону коју волите.

ВИЋЕНТИЈЕ: Ето ти сад! Откуд се то може замислити?

ЗОРКА: Може, седите само на љуљашку и зажмурите, а ја ћу вам читати стихове, па ћете онда осетити како ће нешто топло да вам проструји кроз срце, кроз крв и кости...

ВИЋЕНТИЈЕ: Кроз кости? (*Хвашса се за колена.*) Ух!

ЗОРКА: Шта вам је?

ВИЋЕНТИЈЕ: Ниси требала да ми помињеш кости; сећаш ме само мојих мука! Струји мени кроз кости већ одавно.

ЗОРКА: Шта?

ВИЋЕНТИЈЕ: Ех, шта! Кад је човек реуматичан, мора се одрећи сваког уживања, и сво му је задовољство трљање шпиритусом и камфором.

ЗОРКА: А, је л' зато ви, чика – Вићентије, увек миришете на камфор?

ВИЋЕНТИЈЕ: Не знам, то нисам приметио, али знам да не миришем на љубичицу. *(Седа на клупу.)* Нисам тако стар, али тај проклети реуматизам! Па још кад ми га ко помене!

ЗОРКА: Па што се не лечите?

ВИЋЕНТИЈЕ: Ех, што? Нема ко да ме негује. Ево, дошао сам вам у госте, на чист ваздух, али – не помаже ту само чист ваздух, већ нега, нега!

ЗОРКА: Забога, зар вас ми не негујемо и не пазимо!

ВИЋЕНТИЈЕ: Та како да не! Не кажем ја то, али није то та нега, већ ту треба да се трља, маже, завија. Има ти ту триста ствари, а то, душо, може човек само у својој кући и имајући кога крај себе.

Бранислав Нушић

(Одломак из драме „Обичан човек”)

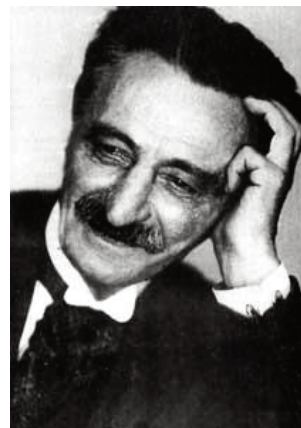
Мање познате речи

вихор - јак, снажан ветар велике брзине;

интрига - сплетка, завера...

реума - болест костију;

идентитет - скуп особина које карактеришу једну особу

Разговор о ѡексѡу

- Опиши место радње у првом чину.
- Шта чита Зорка? Шта говори у себи?
- Какве су њене жеље?
- Ко је прекида у њеном заносу?
- О чему разговарају Зорка и Вићентије?
- Од чега пати Вићентије, има ли лека за његову болест?

Закључише

У драмској радњи постоје две **изразне форме** у говору ликова: **монолог** – облик приказивања драмске радње у којој један лик разговара сам са собом, не очекујући никакав одговор; **дијалог** – разговор између два или више ликова у драмској радњи. То подстиче и истиче супротност међу ликовима и доводи их у ситуацију да открију своја осећања и карактер, с једне стране, а с друге стране, да развију радњу.

Задаѡак

Препричај обрађени одломак претварајући га из драмског у епски.

За следећи час

Прочитајте драмски текст по договору. На часу анализирајте садржину, откривајући особине ликова преко исказа и изразних форми. Упоредите са особинама прозног текста и откријте сличности и разлике међу њима.

САВРЕМЕНА ДРАМА

Присећи се

Који су елементи драмског текста?
Понови особине комедије и трагедије.

Сагледај

Прочитај одломак и обрати пажњу на то који је догађај представљен у драмској радњи.

У ЛАБОРАТОРИЈИ

(Просторија подсећа на предсобље за улаз у лабораторију. Десно су врата и део болничког коридора. Право, у левој половини сцене – врата према лабораторији, на којој је окачена табла: „Забрањен улаз”. Све је светло и обојено белом бојом. Улазе: Гарванов и Катарина, он је у белом мантилу, а она у пролећној гардероби.)

КАТАРИНА: Добар дан, докторе!

МАЈСКИ: О!

КАТАРИНА: Катарина.

МАЈСКИ (Пауза, Гарванову): Нови пацијент?

ГАРВАНОВ: Ваш нови асистент, колега. Доктор Мартиновска. (Седи.)

Седите, седите госпођице.

МАЈСКИ: Да? Чија је то идеја? Добро, колега Марти... Мартиновска је л' да?

КАТАРИНА: Катарина.

МАЈСКИ: Треба да кажем: драго ми је, зар не? Само ја уопште не знам шта да радим с вама...

Негде у свету постоје градови где се постаје славан за једну ноћ. Негде у свету постоји навика да се плаћа чековима. Негде у свету постоји златан праг који треба прећи и човек постаје бог, гениј, срећан изузетан. Ако тражите тај свет – он није овде. – Овде се ради са скупоценим белим питомим мишевима и хемијским препаратима који ни издалека немају арому пољског цвећа.

КАТАРИНА: Ви стварно знате да распалите туђу радозналост.

МАЈСКИ: Зајажљива сте? Али добро, ратоват ћемо. Па, добро дошли, драго ми је. (Рукује се.) Хоћете ли одмах да вас упознам са нашим царством? (Смеши се.) Пре неки дан, доле у граду, били су вашарски предсказивачи, бели миш ми је извукао срећу. Знате шта је извукао? - „Чувајте се црнооке”.

КАТАРИНА: За сваки случај, ја ћу се пазити вас, макар да ... Добро, збунили сте ме, признајем.

МАЈСКИ: Онда – довиђења. Ја морам да радим, а ви одморите што боље. Наш институт је усађен у срцу природе... Ја морам да се вратим код мојих четвороножних пацијената. Довиђења. (Излази из лабораторије.)

Томе Арсовски

(Одломак из драме „Стоти корак”)

Размисли

- Где се одвија драмска радња?
- Ко су главни ликови и о чему говоре?
- Какав је језик којим говоре Гарванов, Катарина и Мајски?
- Да ли си некада срео ликове са којим можеш да упоредиш ове из драмског одломка?

Ујамџи

■ **Савремена драма** је драмски вид у коме аутор приказује савремени догађај при чему примењује новија изражајно-сценска средства. Драма „Стоти корак” је мотивисана догађајем који се дешава у савременом животу. У тексту препознајемо наше суграђане са њиховим дилемама и сукобима.

Ујореди

- Прочитај следеће одломке из драмских текстова: „Ромео и Јулија” – Виљема Шекспира и „Покондирена тиква” – Јована Стерије Поповића.
- Упореди каква су осећања побудила код тебе држање монаха Лаврентија и говор Феме и Евице, као и говор ликова у савременој драми.
- Упореди карактерне особине ликова из прочитаних одломака.
- Које су сличности и разлике изражене код комедије, трагедије и савремене драме?

РОМЕО И ЈУЛИЈА

Лаврентије: (обраћа се члановима породица Монтеки и Капулети.)

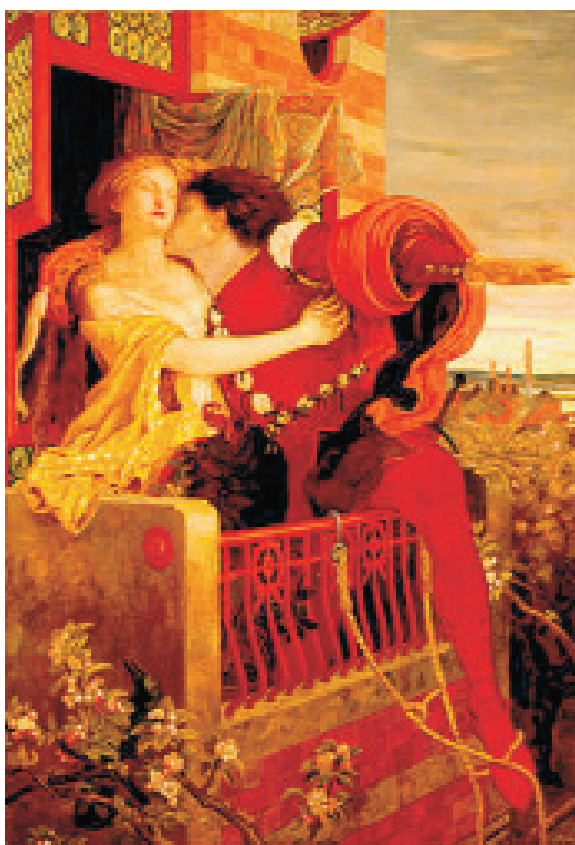
Кратак ћу бити, јер за дугу причу
Мој кратки дан је оскудан. – Ромео,
Ту мртав, беше Ђулијетин муж;
А она, која мртва овде лежи,
Ромеу беше жена законита.
Венчао сам их ја; а дан венчања
Њиховог тајног пада баш у дан
Кад Тибалд сконча, чија рана смрт
Из града прогна новог супружника,
Због којег је – не због Тибалда
Венула Ђулијета. Ви, у жељи
Да терет туге скинете са ње,
Заручисте је, па је хтедосте
Венчати силом с грофом Парисом.
Она тад дође к мени, сва ван себе,
Да моли да доконам начин неки,

Да је од новог брака избави,
Или је била решена да ту,
У мојој изби, живот себи узме.
Ја јој, вештином својом поучен,
Напитак тад успављив дадох, који
Постиже што сам хтео: смрти вид
Даде јој; а утол ко ја Ромеу
Написах да у ову грозну ноћ
Овамо дође, па да са мном њу
Из позајмљена гроба тог изнесе,
Пошто је тада падао баш рок
Да се оконча дејство тог напитка.
Но, монах Јован, мој поштоноша,
Задржан буде случајем, и писмо
Синоћ ми врати. Тако ја, сам самцит,
Кад стиже час за буђење утврђен,

Дођох да њу из гроба праотаца
Изведем па је – тако мишљах бар
Скријем у својој изби док улучим
Згуду да пошаљем кога до Ромеа.
Али, кад дођох – који минут пре
Но што се она пробуди – ја нађох
Како пре рока мртви леже ту
И врли Париз и Ромео верни.
Тада се она пробуди, а ја је
Мољах да пође, и да божји прст
Стрпљиво носи; но у то ме граја

Поплаши, те из гробнице утекох;
Она пак не хте, очајна и одвећ,
Да пође са мном, него, мора бити,
Изврши сама насиље над собом.
То је што знам; а учесник је била
И дојкиња у њиховом венчању;
Има л' кривице ту до мене какве,
Нек старост моју који час пре рока
Ко жртву узме закон неумитни.

Виљем Шекспир

Мање познате речи

утекох - побегох

неумитни - неизбежни

доконати (доконама) - решити, одлучити, схватити, разумети

утол - порука

изба - подрум, остава, мала убога просторија за становање

улучим - пронађем

дојкиња - дадиља

ПОКОНДИРЕНА ТИКВА

ДЕЈСТВО ПРВО

Позорје њрво

ФЕМА И ЕВИЦА

ФЕМА: Једанпут за свагда, ја нећу да си ми таква као што си досада била. Какве су ти те руке, какав ти је образ испуцан и изгрђен, канда си од најгоре паорске фамилије. Опет ти кажем, девојко, ја хоћу ноблес у мојој кући.

ЕВИЦА: Али забога, мајко, није ли ме и покојни отац учио да није срамота радити?

ФЕМА: Шта твој отац, он је био, да ти кажем, простак, није разумевао ни шта је шпанцир ни шта је журнал. Зато је бог створио пединтере да они раде, а ми да држимо у једној руци звонце а у другој лепезу.

ЕВИЦА: Ја сам и код ује радила.

ФЕМА: Твој уја... јес чула, како те није срамота. Тако што говорити! Какав уја? Немаш ти никаквог од рода чизмара.

ЕВИЦА: Зар он није ваш брат?

ФЕМА: Девојко, ти ваљда ниси сасвим изгубила мозак. Ни толико не можеш да расудиш да он мој брат бити не може. Ко је још видео да ја овако у бело обучена пођем с њиме издртим и јадним; црне му се руке, никаква резона не зна... видиш, и сама се од њега гадиш.

ЕВИЦА: Није тако, мајко.

ФЕМА: Каква мајка, ваљда ми није седамдесет лета! Зар ти ниси чула да кћери кажу својој матери мамица?

ЕВИЦА: Али кад сам се тако научила.

ФЕМА: То те је научио тај твој уја и други њему подобни; но ја теби кажем, девојко, учи се по моди говорити ако мислиш да останеш моја кћи.

ЕВИЦА: Мени је уја...

ФЕМА: Опет она уја? Јесам ли ти казала једанпут да он нама не може бити род? Шта ћеш код њега, да му переш судове? Погледај какве су ти руке, кукавицо, канда си најгора паорентина... Нек најми слушкиње ако је рад имати послуге, а не да му ти диринциш.

ЕВИЦА: Он ме ниг да није терао радити, али ја сама имам вољу.

ФЕМА: Ето ти, исти отац! Тако је и он имао то лудило у глави да ради, па да ради. Нити мари какве се хаљине носе нити како се господа унтерондлују. Иди, кукавицо, на огледало, погледај се каква си, стојиш као ступа, без мидера и неутегнута.

ЕВИЦА: Ја не могу мидер да трпим, кад се заптијем у њему.

ФЕМА: Така дрнда и не може, него које су добро воспитане (*зайеже се*). Ја могу, видиш, а теби је тешко.

ЕВИЦА: Кад се стегнем, морам да стојим као укопчана, не могу да се сагнем, нити што да прихватим.

ФЕМА: И не треба, зато ти стоје два пединтера за лећи, нек они раде.

ЕВИЦА: А зашто ми је бог дао руке?

ФЕМА: Видиш да си муђурла: да се белиш, да се китиш, да чешаљ намешташ како ти је воља, зато је бог ноблесима руке дао, а не да вуку плуг

(дува у *ѵрсѳе*). Не знам, не знам, не знам како ћу те воспитати: француски не знаш, не знаш правити компламенте, а колика си; сад те морам од азбуке репарирати.

ЕВИЦА: О, мајко, сад је доцкан.

ФЕМА: Ја знам, ал ко би смео споменути док ти је отац био жив? Он друго није знао него да тече, да седи код куће, као баба, не марећи ни шта је то пукет ни шта је кокет. Ево, новаца је оставио доста; али што то помаже кад је оставио после себе краву. Бог зна шта би од мене било да нисам од природе на господство створена. Но још није доцкан, моја лепа Евицкен, само се ти на мене угледај, па се можеш још колико-толико поправити.

ЕВИЦА: (Ах, боже, шта ће још од мене бити?)

Позорје друго
ВАСИЛИЈЕ, ПРЕЂАШЊИ

ВАСИЛИЈЕ: Добро јутро желим, мајсторице.

ФЕМА: Каква је ово свиња? (*Чеѵећи се*) Драги мој, где си ти тај епикет научио да у собу ноблеса уђеш без куцања, без компламента? Знаш ли ти да могу тако на пединтере повикати да те чак на сокак истерају?

ВАСИЛИЈЕ: Ја не знам шта ви говорите, мајсторице.

ФЕМА: Рифтик, рифтик, он неку мајсторицу тражи.

ВАСИЛИЈЕ: Шта је то? Евице, шта је твојој матери?

ФЕМА: Драги мој, ово није Евица, ово је фрајла мамзел. Код ноблеса се не говори ти, него милостива госпођа.

ВАСИЛИЈЕ: Забога, где сам ја?

ФЕМА (*ѵодбочи се*): Молим те, кажи ми, с ким мислиш ти да говориш?

ВАСИЛИЈЕ: Зар ви нисте Фема, покојног мајстор - Пере опанчара жена?

ФЕМА: Ја опанчарова жена, у ови аљина опанчарица? Ах, саме даске морају од жалости плакати!

ВАСИЛИЈЕ: Слатка мајсторице...

ФЕМА (*ухваѳи га за руку*): Марш из моје куће, тражи мајсторице код твога оца, а не код ноблеса. Ух! (*Наједанѵѳ га ѵусѳи.*) Ух! Усмрадила сам руку! (*Дува у руку, ѳа је ѳосле брише марамом.*) Сад је морам три дана прати, док је опет у ноблес доведем.

ВАСИЛИЈЕ: Мајсторице, то није лепо од вас.

Јован С. Поповић

Мање познате речи

пединтер - слуга, послужитељ; **ноблес** - отменост, господство; **унтерондлују** - до-терују; **компламент** - комплимент (ласкаве, пријатне речи као израз поштовања); **паоретина** - сељанка; **мамзел** - неправилно изговорена реч на француском - госпођица; **шпанцир** - шетња; **лепеза** - справа за хлађење; **мидер** - стезник за струк жене; **рифтик** - одиста, заиста, тачно; **диринцити** - обављати тежак, напоран посао, ринтати; **издрт** - подеран, одевен у поцепане хаљине; **дрнда** - пуна, здепаста жена, аљкава; **муђурла** - мутава, будала; **канда** - ваљда, изгледа, свакако; **тече** - стиче; **заптијати се** - тешко дисати, гушити се; **фрајла** - госпођица; **репарирати** - поправити; **пукет** - накарадно изговорена француска реч у значењу отмено држање, понашање; **епикет** - лоше изговорена реч - отмено опхођење, лепо понашање

ИЗРАЖАВАЊЕ И СТВАРАЊЕ

ПРИЧАЊЕ

Сагледај

■ При читању текста обрати пажњу на елементе који сачињавају садржину текста.

ЈЕДНО СЕЋАЊЕ

... Једаред бејаше мајка врло болесна. Преконоћ бејаше пуна соба жена и суседа. Отац је седео у углу, грлио ме и љубио ћутећи, а ја сам плакао, и притом заспао. Кад сам се изјутра пробудио, мајци бејаше лакше. Код ње је седела жена нашег суседа.

Отац је био отишао у лов. Није много прошло, а он се, преко обичаја, вратио раније него обично.

Изгледало је врло љутит и нешто необично замишљен. Баци крај себе торбу с рамена, пушку прислони уза зид, па седе крај ватре на треножну столицу и зари главу међу руке, које је лактовима ослонио на колена. Ја узех да претурам по торби да видим шта је уловио. Он подиже главу, погледа ме, а све ми се чини сузе му беху у очима, па ме некако тихо, што не одговарше његовом обичном гласу, запита:

- Шта ти ради мама. Је ли јој боље?

- Сад може и да разговара! – одговорим ја весело.

Отац ме ухвати за руку и привуче себи, па, држећи ме између колена, узне гладити по коси, затим ме пољуби у теме и прошапута:

- Зечићу мој мали, ништа ти не знаш!

Никад ме није тако назвао, али ме је и иначе разноврсно називао кад би ме миловао, те ме то није зачуило. Чак ми је изгледало обично.

Утом уђе у кућу наш сусед. Поздрави се, отресе ноге од снега, седе на дугу столицу према оцу и узне лупкати штапом по опанцима да обије закорушен снег.

- Крете ли шта? – упита оца.

- Мани ме, никад се нисам ражалио као данас. Вајни сам ловац, па ме чисто срамота и да причам.

- Ниси убио, а гађао?

- Нисам гађао, а могао сам гађати на неколико корака...

- Ух, забога, што пропусти?! - узвикну сусед љутито.

Отац узне причати:

- Трапа тера по брегу, а ја искочим на пут, па пођем онамо кроз Перину њиву да препречим на поток, јер знаш, обично туда Трапа нагони. Кад поред оне Перине сламе погледам, а нешто се као миче. Сакријем се брзо за ону крушку одмах до сламе, па погледам, а оно маторка лежи на легалу, уз њу два мала зечића, па се згрчили, сироти, као лоптице. Знаш, рани снег, а они нису још одвркли. Маторка их чисто својим телом загрева, па се смешта час

уз једно, час уз друго младунче. Једно јој се попело уз леђа, па трља шапицама преко главе и ушију, а лепо неко зече, да га пољуби човек од милине. Ја у један мах дигох. Сетим се, знаш, Смиље, а њу ноћас умало не изгубих. Једва је остала жива. Што никад нисам, целу сам ноћ преплакао жалећи куда ће овај црвић без мајке (ту показа на мене)... Ето, тако ми нешто дође жао. А гледам, знаш, како их она греје, па помислим: „Мајка је и то, брате, као свака мајка! А они малишани се искупили око ње као дечица. Е, не могадох да пуцам, но кад помислих како би овом малом мом било да му је ноћас умрла мајка, чисто ми сузе ударише на очи, те спустим пушку и уклоним се полако да ме не опазе и да не поплашим маторку, чак ми жао да они мали остану сами...

- Е, не бих је гађао, па да ми човек бог зна шта да – заврши отац причање, па ме опет пољуби и протера:

- Зечићу мој мали, куд би без мајке да је ноћас изгубисмо!

Радоје Домановић

Мање познате речи
одвркли - порасли
маторка - мајка зечица
вајни - тужни, јадни

Разговор о њексију

- Зашто се отац, преко обичаја, вратио раније?
- Зашто је свог синчића назвао „Зечићем“?
- Који је догађај у породици узбудио искусног ловца у моменту када је наишао на дивљач? Зашто?
- Како је писац описао љубав зечице и игру малих зечића?
- Зашто је ловац поштедео зечици живот?

Ујамши

Причамо о догађајима у којима смо били директни учесници или сведоци. При причању се истиче тема и логично се надовезују догађаји живо и сликовито, и врши избор података.

Препричавамо садржину текста који смо прочитали, чули, видели, уз репродуковање догађаја, поштујући елементе изворног текста.

Задањак на часу

- Усмено испричај о догађају који ти се десио на излету у шуми. Опиши догађај и свој доживљај.

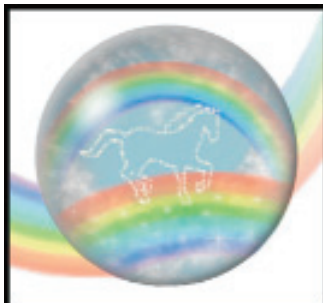
Домаћи задањак

- Оно што си испричао на часу писмено напишите у свесци. Опиши амбијент у коме се десио догађај и осећање твоје и свих присутних у том тренутку.
- Представи најважније делове догађаја.
- Притом користи стандардну језичку норму уз употребу стилских фигура.

РЕТРОСПЕКТИВНО ПРИПОВЕДАЊЕ

Сагледај

При читању текста обрати пажњу на то ко приповеда о својој прошлости.

НА ГРАНАМА МАШТЕ

С почетка је било неког детињег страха, и ја бих почешће искакала из бурета да се после мале паузе и ослушкивања опет вратим у њега. Али навика је брзо дошла, и ја се од бурета нисам одвајала. И ако је требало да ме траже, тражили су ме у бурету, и ако је требало да ме нађу, нашли су ме у бурету. Штавише, касније сам и ону једну даску, која је уласка ради скинута, нашла изнутра, тако да сам, осим отвореног крова, била сасвим заграђена и била сасвим сама. Псима и мачкама је улаз био забрањен, моме брату је у бурету било тесно, а крилати моји гости долазили су од горе.

У овом шупљикавом и смежураном дворцу бујала је нека лака, мека и тиха фантазија, и док су друга деца напољу грајала и целог лета трчала од тарабе до тарабе за једним лептиром, мала бледа девојчица сањала је у бурету своју робинзонијаду.

Сањала о великим морима по којима се коралска острва љуљају као котарице цвећа. О пределима где сунчани зраци у тешким дебелим витицама падају на земљу, и где нема друге хладовине и свежине до кад морске тице рашире своја крила и водом са свога перја попрскају цвеће. Сањала о страшној студи и глечерима из чијих се пукотина плази чудна плава светлост, и осећала да тамо на северу, у оним смрзнутим енергијама, мора лежати клица и стихија праве вечности.

У тој трулој колибици сам научила да волим оно што не видим, оно што немам, и оно што мора да прође.

Волела сам сунце, светлост, лептире, бубице и цврчке. Волела сам их нервозно и са стрпљењем, јер сам видела да сунце залази, и знала да ће за дан или недељу поумирати шарени и луди лептири, и да ће за мало попадати изнурени мали цврчки. Попадаће, и врућина ће их спржити, и ја ћу можда сама изгазити осушене лешинице веселих мојих певача.

... Пламен и светлост су рођаци и долазе из исте чаробне земље. У пламену је пуно слика и прича, и сви простодушни добри људи знају да зимски пламен даје све што се нема и враћа, све што се оплакује и жели. Зимски пламен је змај који преко дана дрема, а кад дође вече, он рашири своја ватрена крила

и растресе своје пламене вितिце, и прича, прича, озеблим и шћућуреним Корјецима прича тихо и топло, прича им и пуцка и греје док их не занесе, док не задремају, полежу, и заспе, а ватра стално и једнако букти, и топло је и угодно, а напољу је простор и слобода, и нигде нема улице и нема суседа, и нико није сиромашнији од другог, и нема слугу, и док звижде и циче ветрови и звери, у корјечким колибама је мир, мир, мир.

(Одломак из приповетке *Буре*)

Исидора Секулић

Мање познате речи

корал - морска животињица

гледер - ледник, велики ледени брег

Корјец - становници Сибира

лешнице - остаци малих изумрлих инсеката

Разговор о ѡексију

■ Зашто се девојчица уселила у старо буре и склонила од другова и родитељске куће?

■ Шта је налазила у том затвореном простору?

■ О чему девојчица сањари?

■ Шта та сањарења откривају о њеном духовном свету?

■ Покушај да протумачиш значења слика предела који се смењују у машти девојчице.

■ Кога је и шта је волела девојчица?

■ Одакле потичу нервоза и стрепње у њеној љубави?

■ Шта је сазнала и од чега стрепи?

■ Шта је супротно човековом уживању у жувоту и његовим лепотама?

■ Из које то чаробне земље долазе светлост и пламен?

■ Зашто су се Корјец (становници Сибира) нашли у причи?

■ Зашто је девојчица толико обузета миром и спокојем док сањари у трошном бурету?

Уџамџи

■ Посебан тип приповедања, када је проповедач уједно и један од ликовна приповедачког дела, зове се **ретроспективно приповедање**.

■ Најједноставнији су случајеви када приповедач казује о својој прошлости, односно о догађајима или доживљајима који су се одиграли пре времена када се о њима саопштава.

■ Приповедање може да се одвија и **хронолошким** редом, односно онако како се догађај одвијао.

На часу

■ Уради план текста, па га препричај усмено.

Задаџак

■ Испричај један догађај приповедањем. Затим уради план по коме си причао и напиши га у свесци. Разговарајте у разреду о урађеном задатку.

ПРИПОВЕДАЊЕ ДОГАЂАЈА УЗ ПОИСТОВЕЋИВАЊЕ СА ЛИКОМ ИЗ УМЕТНИЧКИХ ИЗВОРА

Присећи се

- Са којим ликом, из књиге коју си читао, филма или ТВ емисије које си гледао, би могао да се поистоветиш и зашто?
- Нека ти у твом размишљању помогне и следећи текст.

ДРУЖИНА „СИЊИ ГАЛЕБ ”

(Дечак Иво је остао сам на светиљу. Добио је брод „Сињи галеб” и остао је капетан. Заједно са својом дружином, посадом свог бродића, доживео је пустиловине. Према овом роману снимљен је и филм.)

Иво скочи са барке, опрезно се осврну на све стране, а онда тајанствено рече:

„Знате ли да ћутите?”

Другови се збише око њега, напрегнуто очекујући тајну, и овде, испод усамљене куће, о којој су стално слушали нешто тајанствено, и поред тог преврнутог „Галеба”, чини им се да ће све што буду чули бити важно и тајанствено. У њиховим очима изненада, преко ноћи, Иво је постао нешто више него што су они. Сад су тек видели да их надмашује: њихов друг – али замислите, има своју кућу, своју лађу, нико му не заповеда, ради шта му је воља, нема никог да га тера на спавање, устаје кад хоће, не треба да се плаши да ће га неко истући. Просто је порастао у њиховим очима, и кад је сео међу њих, сваки се тискао да му буде што ближе.

„Та нисмо више деца!”, рече озбиљно Михаел. „Слободно кажи што хоћеш, ништа нећемо одати.”

Милева некако покуњено хтеде да оде, али је Иво повуче за руку и рече:

„Ти си добра девојчица! У тебе имам поверења. Али сви ћете ми се заклетити да ћете ћутати као гроб!”

Шест руку се одмах испружи и свечано, као одрасли, заклеше се да ће ћутати. А сваки је посебно рекао:

„Можеш ми плънути у лице, нека се утопим, нек ме земља прогута или нека ме уједе змија”, заклињали су се озбиљно гледајући у Иву.

„Ви, дечаци, увек попреко гледате на нас девојчице”, рече смирено Милева. „Обећала сам да ћу ћутати и ћутаћу!”

Иву одушеви оволика ватреност другова, поглед му прелете преко морске пучине, а онда рече:

„Сам сам. Никога немам на свету! Тамо горе кућа само што ми се није срушила, а овде лежи мој ’Сињи галеб’. Шта ћу с њим? Ни једра не могу сам да разапнем, ни мрежу сам да извучем, на пучину не могу сам да заплويم... А ту сте ви, другови, моји пријатељи. Будите моја посада! Посада ’Сињег галеба’! Нека ’Галеб’ буде наш. Сви ћемо га чувати, сви неговати, сви заједно на њему

једрити... Нећемо више луњати по стењу. То је за децу! Ми ћемо развито једро, бацаћемо мрежу и ловити! Милева ће носити рибу на пијацу, а новац ћемо штедети. Кад будемо већи и смелији, моћи ћемо купити већу лађу и много више уловити. Има нас шесторо. Лепа посада за 'Сињег галеба'! Кад се будемо враћали из лова, људи ће говорити: "Охо, пристао је 'Сињи галеб'. Види ову крепку посаду!"

Дечаци су слушали отворених уста. Ех, да дивно ли је то! Не његов „Галеб”... Наш „Галеб”! Сјајно! Нико није могао ни реч да проговори, ћутали су и дах им је застајао од одушевљења. Нису ни приметили старог Јуста, који је седео на највишем степенику. Лице избраздано небројеним борама блажено се осмехивало, па је и сам подгревао лепе замисли и жеље: „Можда ће дечак успети оно што је замислио отац. Идеја је добра и лепа. Сви рибари једна за друга... Један за другог.” Нечујно је устао и у свом добром срцу благосиљао дечју дружину.

А дечаци су утонули у нова маштања. Лица су им добила свечан, мужеван израз, и сваки је замишљао да је силно важан. Просто су се такмичили ко ће лепше замислити живот нове дружине, која се родила ту поред преврнуте барке. Већ су видели себе како плове отвореним морем и како једре кроз буру, и у мисли су им се уплитали чудни доживљаји из поморског живота, за који су од рођења везани.

Море се благо мрешкало. Ниски таласи су као дубоки уздаси клизили преко бескрајне пучине и пребацивали се преко шљунка до босих ногу другова. Али Михаел се сетио оног што је најважније.

„Свака лађа има свог заповедника!”, рекао је озбиљно.

Види ти њих како су заборавили! Дабоме, заповедника! Сви погледаше у Иву, а Јуре скочи, баци капу увис и викну:

„Капетане Иво, ево твоје посаде!”

Зажарених образа, Иво свакоме погледа право у очи: онда обгрли кљун „Сињег галеба”, наслони се на њега, и док је сањао објасан руменилом залазећег сунца, изгледао је као прави искусни поморац који се управо вратио са дуге пловидбе. Он баци поглед на брежуљак. Учини му се да међу гранама расцветалог бадема, под којим почивају отац и мајка, види сенку два лика како му се осмехују храбрећи га.

(Одломак из истоименог романа)

Тоне Селишкар

Мање познате речи
покуњено - невољно
крепак - здрав, чврст
мрешкало - таласало
тискати - гурати

Разговор о Шекспиру

- Зашто је Иво, за остале дечаке, постао „нешто веће него што су они“?
- На који начин Иво придобија дечаке за оно што је наумио? Чиме их привлачи?
- Како се понаша према девојци Милеви и својим друговима?
- Окарактериши дечака Иву.
- Које Ивине намере подржава стари Јуст? Зашто?
- О чему дечаки маштају и што их радује?
- Како се Иво осећао кад су га другови изабрали за капетана брода?
- За чију љубав чезне Иво?
- Препричај садржај прочитаног текста.

Групи рад

- Поделите се у групе:
Прва група нека уради састав: „Мој омиљени лик из књиге коју сам прочитао“.
Друга група нека уради састав: „Мој омиљени лик из филма који сам гледао.“
Трећа група нека напише састав о ТВ емисији која им је оставила посебан утисак.
- На часу прочитајте саставе и разговарајте о њиховој садржини.

ПРЕПРИЧАВАЊЕ

Присејте се

Браћа Димитар и Константин Миладинови су значајни македонски ствараоци из периода препорода XIX века. Борили су се за права македонског народа за његову слободу и културни напредак.

Били су сакупљачи народних умотворина. Прибележили су народне песме које су одштампане у „Зборнику“, највреднијој књизи из народне баштине.

Прочитај текст и обрати пажњу на поруку коју шаље читаоцу.

УЧИТЕЉ ИЗ СТРУГЕ

Турска царевина је била пространа и широка, а њен владар – султан био је моћан. Зато су Турци говорили: „Најсилнији на небу је бог, а на земљи – султан“.

А султанова најсилнија војска били су јањичари. У његовом царству, састављеном од многих народа и вера, јањичари су сејали страх и трепет... Тамне и мрачне зидине у Ца-

риграду биле су препуне затвореника и осуђеника.

Једног дана 1862. године, да би видео те затворенике, султан је отишао у затвор. У његовој пратњи налазили су се веома учени људи, хоџе и хаџије.

У част свемоћног султана сви затвореници и осуђеници устајали су на ноге и до земље се клањали падишаху... У једној ћелији султан приђе првом затворенику, који је лежао одмах до врата, и упита га?

- Зашто си осуђен? Шта си учинио?

- Ја сам, ваше величанство, убио човека и зато сам осуђен на робију одговори осуђеник.

- Тако ти је то ... Убицама из мога царства овде је и место! — одговори султан.

Затим султан приђе другом осуђенику и упита га:

- А ти, зашто си ти у затвору?

Осуђеник прекрсти руке на грудима и поклони се до земље:

- Погрешио сам, ваше величанство! Милост!

- Погрешио си! А какву си погрешку начинио? — опет упита султан.

- Украо сам велику суму новаца и зато сам осуђен. Већ неколико година лежим у затвору...

- А, тако! — љутито рече султан. — Од крадљиваца и харамија не може да се живи. Добро су учинили што су те осудили. Затвор је створен за такве као што си ти — одговори султан и продужи са својом пратњом да даље посматра затворенике и да их испитује.

У једном углу, на две-три даске, на поцепаној асури лежао је средовечан човек. Брада му је била дуга и необријана, бркови црни. Био је болестан и немоћан. Јадино очи, светле као жар, одавале су да је жив.

Кад му султан приђе, он се једва придиже на лактове и погледа га право у очи. Гледајући га тако болесног, султан га упита:

- Ти си болестан?

- Да, ваше величанство, болестан сам...

- Како се зовеш?

- Димитар Миладинов — одговори болесник.

- Шта радиш?

- Ја сам, ваше величанство, учитељ — одговори Димитар.

- Даскало — допуни један муфтија.

- Одакле си? — опет се заинтересова султан.

- Из Македоније, из Струге — одговори Димитар.

- Па добро, учо, зашто си ти у затвору? — упита султан.

- Како да вам кажем ... — продужи Димитар. — Нећете ме разумети.

- Како да те нећу разумети? — зачуди се султан.

- Тако... — одговори Димитар. — Моја ствар је нешто изузетно.

- Добро — рече султан — да ниси неког убио?

- А, не — одговори Димитар. — Нисам убио!

- Да ниси, можда, украо новац?

- Не, ваше величанство, нисам ја ни крадљивац, ни убица, ни злочинац...

- Е, онда, заиста не могу да те разумем! — рече султан.

- Рекао сам, величанство, да ме нећете разумети — спокојно одговори

Димитар.

- Па објасни ми зашти си у затвору. Шта си скривио? Шта си урадио? Мора нешто да има, иначе не би био у затвору...

- Ја сам, ваше величанство, посејао семе... Зато сам у затвору.

- Кажеш да си учитељ – рече султан – а кажеш и да си посејао семе; да ниси земљорадник?

- Нисам – одговори Димитар. – Посејао сам семе у моме завичају, Македонији. Доћи ће време, никнуће семе и уродиће великим плодом...

Султан се збуни, али се још више заинтересова. Поче да распитује хоће и муфтије да му објасне шта то значи.

Један стари, учени муфтија са дугом седом брадом рече му:

- Ваше величанство, он учи народ, просвећује га... ето, то је његово семе!

- Баш тако, ваше величанство – одговори му Димитар Миладинов и очи му севнуше као муња. – Ја учим народ, просвећујем га, сејем семе науке, културе и просвете, семе слободе. Доћи ће време кад ће се моја мајка – моја отаџбина Македонија – ослободити петовековног ропства...

А, тако? – повика султан. – Ти си бунтовник! Онда жив нећеш изаћи из затвора! Ту ћеш да трунеш и ту ћеш кости оставити! – љутито викну султан, па са хоџама и муфтијама изађе из затвора.

И султан је одржао реч.

Исте ноћи учитељ из Струге био је отрован у цариградском затвору.

Али и речи Димитра Миладинова обистиниле су се. Семе које је он посејао, проклијало је и Македонија је данас слободна!

Ванчо Николески

Мање познате речи

(х)арамија - лопов, разбојник

муфтија - чиновник у турској империји

падишах - цар, велики султан

асура - простирач од меке трске; рогозина

Разговор о шексџу

■ Турска власт је била суровија у поступцима према борцима за слободу, него према најгорим убицама, крадљивцама и другим злочинцама.

■ Шта је желела тиме да постигне?

■ Султан је Димитра Миладинова назвао бунтовником. Зашто?

■ Какво је семе посејао Димитар Миладинов у Македонији?

■ Шта знате да испричате о плодовима тог давно посејаног семена?

■ Султан је наредио да Димитар Миладинов буде, још исте ноћи, отрован. Зашто?

Задаџак

■ Уради план текста. Препричај текст по том плану. Окарактериши ликове у тексту.

ПИСМЕНО ИЗРАЖАВАЊЕ

■ Препричај текст али тако да промениш крај приповетке, ликове и глаголско време.

■ На часу презентуј задатак и разговарај о урађеним променама.

Буди креативан

- Прочитај крај из приповетке „Растужени месец”.
- Потруди се да смислиш и напишеш почетак текста.
- Нека ти твоја машта помогне у томе.
- Прочитај написано и на часу размените искустава.

... И тај дечак није као остала деца које се играју лопте, возе се на бициклу и тротинету – он конструише ракете! Страшно дете!

То ми је причала стара сова, док је летела изнад крова.

И тај дечак, који не личи на другу децу, ругао се Месецу. И рекао му да ће једнога дана, када код куће не буде била мама, он полетети! Да ће скочити. Да ће поскочити. И да ће од шале Месец прескочити!

Када је Месец ово чуо, забринуо се.

Какав је то начин да деца ракетом лете преко Месеца! – пожалио се он свом пријатељу ветру – развигорцу.

Од тада Месец, забринут, скита преко уснуле шуме и влажног рита.

... Ветар је ово дошапнуо зови. Зова је рекла сањивој сови. А сова је казала мени – зашто је тужан Месец румени.

Данко Новак

ОПИС (ПРИРОДЕ, ПРИРОДНЕ ПОЈАВЕ, ПЕЈЗАЖА, ПРЕДМЕТА И МЕСТА)

Присети се

- Поновите садржине које сте досад учили о опису (описивању).
- Прочитајте одломке који следе како би сагледали сликовитост описа и стилских фигура у пишевом изразу.

МОСТОВИ

Од свега што човек у животном нагону подиже и гради, ништа није у мојим очима боље и вредније од мостова. Они су важнији од кућа, светији од храмова. Свачији и према сваком једнаки, корисни, подигнути увек смислено, на месту на коме се укрштава највећи број људских потреба, истрајнији су од других грађевина и не служе ничим што је тајно или зло.

Велики каменити мостови, сведоци ишчезлих епоха кад се другачије живело, мислило и градило, сиви или зарудели од ветра и кише, често окрзани на оштро резаним ћошковима, а у њиховим саставцима и неприметним пуко-тинама, расте танка трава или се гнезде птице. Танки железни мостови, затегнути од једне обале до друге као жица, што дрхте и звуче од сваког воза који пројури; они као да још чекају свој последњи облик и своје савршенство, а лепота њихових линија отриће се потпуно очима наших унука. Дрвени мостови на уласку у босанске варошице чије изгледане греде поигравају и звече под копитама сеоских коња као дашчице ксилофона. И најпосле они сасвим мали мостићи у планинама, у ствари једно једино овеће дрво или два брвна прикована једно уз друго, пребачени преко горског потока који би без њих био непролазан...

Сви су они у суштини једино и подједнако вредни наше пажње, јер показују место на коме је човек наишао на запреку и није застао пред њом, него је савладао и премостио како је могао, према свом схватању, укусу и приликама којима је био окружен.

Иво Андрић

НИ ЈЕСЕН НИ ЗИМА

Нити је више јесен, нити почиње зима; то време - невреме које није ни јесен ни зима, а горе је и од једног и од другог, траје данима, недељама. Киша и блато и снег... (који се још у ваздуху претвара у кишу, а чим падне на земљу – у блато). Бледо и немоћно сунце обоји у зору исток слабируменилом, иза облака, да се тек пред крај сивога дана јави на западу, као мало жућкасте светлости, пре него сиви дан пређе у црну ноћ. А дању, једнако као и ноћу, бије влага са земље, као и са неба, сипи, мили и продире у предмете...

Ветар, који наилази по двапут дневно, покреће само ту влагу с места; али са суснежицом и са задахом мокрих шума он доноси све нове масе влаге. Тако опет само влага потискује и смењује влагу, и то хладна и љута планинска, ону устајалу...

На обе стране долине преливају се врела и бујају потоци. Дотле, невидљиво танки поточићи претварају се у слапове, ричу у јуре низа стране. Нигде се човек не може сакрити од буке и шума тих вода, ни заштитити од студени и влаге које из њих бију. И свако живо тело брани се још само својом сопственом топлотом: и камен у зиду зноји се хладним знојем, и дрво постаје клизаво и крто. Пред том смртоносном најездом влаге све се увлачи у себе: животиња се прислања уз животињу, семе ћути у земљи, а дрвета кисну и зебу...

Иво Андрић

ПАКАО

На крају наше њиве налазила се ружна мрачна дубодолина звана Пакао. Била је слична дубоком котлу; са три стране су је окруживали стрми брегови, а само на једној страни је имала ждрело, које се губило у тамној, тајанственој шуми. Брегови су били обрасли свакојаким шибљем, грабовима, пасјаковином и сличним дршљаком. Међу шибљем је расла још грђа трава, употребљива једино са храну оваца. Тамо си могао наћи врес, дивљу и питому папрат, чемерику и томе сличан коров. Пакао је био тако пуст и непријатан, да се човеку који би ступио у њега и нехотице стезало срце. Једино што је било живо у њему, то је био извор, који је извирао на самом дну, испод маховином обраслих стена, и кратким вијугавим коритом нестајао кроз тамно ждрело у свет. Његово жуборење је испуњавало читав катао до врха. Сем тога, шум изворске воде одбијао се из шумовитог ждрела натраг и појачавао у дубодolini. Тај непрестани шум чинио је место још тајанственијим него што је оно било само по себи.

Изгледало је на први поглед да од тог места нема никакве користи и да је закупнина коју је отац плаћао била чиста штета. Нарочите користи од Пакла заиста нисмо имали, мада су се у њему могла напабирчити покоја кола летње папрати. Кад је оцу требало дрво за млатила или пак дрво за грабуље, он је одлазио у Пакао да га исече. Грабовина за млатила или за зупце на грабуљама била је у паклу жилавија него игде на другом месту.

Највећа добит је ту била од паше. Трава у Паклу, мада не богзна како

бујна, била је свакако нарочито сочна, јер ју је стока у тој дубодolini врло радо пасла.

Ја сам се тога места бојао од кад знам за себе. Потпуна слика правога пакла у мојој детињој машти одлично је одговарала нашем домаћем Паклу, недостајао је једино вечити огањ на његовом дну. Но ја сам мислио да је наша дубодolina бар какво предворје правога пакла, у коју воде било тајна врата на дну тајанствене дубодoline, било отвор у зеленилом обраслој стени. Увек сам се с језом у срцу приближавао томе месту и журно бежао одатле што сам брже могао.

Прежихов Воранц
(одломак из приповетке „Ђурђевак”)

Разговор о њексјовима

- Шта је описано у првом тексту?
- На почетку текста „Мостови” писац каже да ништа није боље и вредније од мостова. Објасните зашто!
- Зашто су мостови сведоци прошлости? Каква је корист од мостова? Због чега писац каже да су мостови опште благо и да припадају свима?
- Пронађите слике којима писац описује позну јесен. Која вам се од њих највише свиђа? Зашто?
- Нагласите стилске фигуре које сте открили при читању текста? Опиши и ту дубодолину.
- Шта је било једино живо у Паклу?
- Зашто се приповедач бојао Пакла?

Књижевни кутак

- **Пејзаж** представља описивање природе или делова природе.
- Описивање **предмета, места, природних појава, пејзажа** често срећемо у књижевним радовима. Они могу бити и **теме** на основу којих писци стварају своја дела, али могу бити и заступљени као **делови неких дела** у којима је обрађена друга тема.
- Описе срећемо у лирским и у епским делима.

Задаћак за писмено изражавање

Групи рад

Прва група описује предмет.

Друга група описује место.

Трећа група описује природну појаву.

Четврта група описује пејзаж.

Свака група презентује урађено. Следи разговор о особинама описа.

ПРЕПРИЧАВАЊЕ

■ Прочитај текст и обрати пажњу на тему коју писац обрађује и на начин на коме изражава своје утиске.

ЛОВЋЕН

Хоћу да вам говорим о Ловћену, о лепом црногорском брегу. Прво што путнику пред очи изиђе, то је он; прва црногорска реч коју чује, то је његово име; прва стопа црногорске земље на коју стане, то је камен од Ловћена. Куд се год макнете, видите га. То је Поларна звезда за Црногорце. По њему познају се лепа дани и буре, о њега ломе се громови и олује, а он вечито стоји...

Црногорац, кад погледа Ловћен, његово срце ојача, лице му се разведри, и весело повиче: „Ништа нас не може срушити”. Црногорац, кад полази у туђ, далек свет, последњи камен што види од свог завичаја, то су врхови Ловћена; он подигне своју капу и са тешким уздисајем рекне: „Збогом, Ловћене, збогом, кућо моја!” И кад више не може да види Ловћен, он од жеље гледа облаке над њим. Лаки бродови носе га на све стране света; куд год прође, види клисуре и планине, али слику свога Ловћена нигде не види; он, планински син, ни у једној туђој земљи не налази такве дивоте.

Ловћен је особит и својом висином и својим изгледом; цар међу бреговима крунисан је „Горским вијенцем”... Ниједан путник неће пред њега морем препловити а да се не осврне и упита: какав је оно брег? Први и последњи сунчани зраци на њему се виде: први облаци, громови од њега се крећу; после буре и олује, први комад ведрога неба на њему се јави. Ноћу, мислите да се плаво небо на њега наслонило; рекли бисте да су звезде по врху његовом попале; кад месец залази, учини вам се да о његове врхове удари и ту се здружи и угаси. Каменити врх његов изгледа као круна, као црква без звоника, као гробница белим платном покривена.

Љубомир Ненадовић

Мање познате речи и изрази

„Горски вијенац” – дело Петра Петровића Његоша

Разговор о џексју

- Писац каже да је Ловћен понос сваког Црногорца. Зашто?
- Шта Црногорац види када иде на пут?
- Како реагује путник кад поред њега морем плови?
- Како изгледа Ловћен ноћу?

Задаџак

Путујући кроз Црну Гору писац је описао своје утиске о Ловћену.

- Напишите састав на тему: „Лепа слика мог путовања” у коме ћеш описати оно што си видео, уз утиске који су за тебе били најизраженији. Користи стилске фигуре.

Прочитајте саставе, а најуспешније наградите аплаузом.

Направите зидне новине и украсите их сликама и илустрацијама, а може и подацима ученим на часу географије.

Можете користити податке из неке ТВ емисије или текстова у штампаним медијима који се односе на путовања.

На часу њисменог и усменог изражавања

- Погледајте филм или позоришну представу по претходном договору. Затим на часу препричајте садржину и окарактеришите ликове, њихове позитивне особине и недостатке; разговарајте о урађеном.

ОПИСИВАЊЕ (ДЕСКРИПЦИЈА) (ПРЕДМЕТА, ПОЈАВА, МЕСТА, ПЕЈЗАЖА, ЛИКОВА)

Опис лика и личности

Књижевни куџак

Опис је битан елемент у књижевном раду. То за читаоца представља „слику речима”. Тачније, описивање нам омогућује да створимо визуелну представу о ономе што читамо. У радовима срећемо опис: ликова, предмета, природних појава, природе уопште (пејзажа), објеката, просторија и сл.

Упоредише

- Прочитајте пажљиво оба текста. Упоредите описе ликова и видете о каквим је ликовима реч.

ЛИК БОЈАНА

Када сам прочитао дечји роман „Бојан”, осетио сам да волим да будем као он. Питате се зашто? Бојан је дете које има дванаест година, слабо, не много високо, нежне грађе. Али, он је показао велику храброст, упорност, сналажљивост када је остао сам у дедовој кући на планини. Писац Глигор Поповски преко Бојанових поступака, његовој бризи о животињама, о старом деди, пријатељима његовог деде, као да је хтео да нам покаже како да приступимо невољама у свету одраслих.

(Одломак из ђачког састава)

МОЈА БАКА

Када сам добила задатак да опишем личност којој се бескрајно дивим, у мени није било дилеме. Писаћу о својој баки.

Деда, њезин супруг, је умро када је мојој мајци и ујаку било само осам година (Они су близанци). Остала је сама да се стара о: кући, двоје деце, њиховом животу, школовању. Увек се часно, поносно и с упорношћу носила са тешкоћама у животу. Таква је и данас. Пензионерка која не престаје да помаже својој деци. И увек говори тихо, полако, без нервозе одговара на свако наше питање, њених унука, које највише воли...

(Одломак из ђачког састава)

Већ си уочио да је у првом одломку ученик описао **лик** из прочитане књиге. А у другом, ученик описује **личност** своје баке.

Значи, треба направити разлику између лика и личности.

Задатак

(Сваки ученик бира тему о којој треба да напише састав.)

- Личност која ме одушевљава својим поступцима.
- Упознао сам новог друга.
- Нећу да личим на ту личност.
- Напиши на следећој шеми добре и лоше особине код људи.
(Нацртај је у свесци и попуни)

Добре особине

Лоше особине

ОПИС ЛИКА

Књижевни кушак

Ликови су **носиоци догађаја** у једном епском делу и **носиоци фабуле**. Сваки лик у себи носи унутрашње (карактерне) особине и спољашње (физичке) особине. Спољашње особине видимо из описа које даје писац, а унутрашње особине произлазе из речи аутора, из поступка самог лика.

Размисли

- Прочитај одломак из приповетке „Мали Шинук”.
- Обрати пажњу на описе ликова.

МАЛИ ШИНУК

Зора се помаљала. Чучећи испред своје ледене колибе, Шинук је, тужна срца, посматрао шест дивних паса свога оца који ће за неколико тренутака кренути на пут вукући санке старог ловца по огромном залеђеном пространству велике беле пустиње.

Шинук је био дечак од дванаест година, снажан, горд Еским, који је сањарио о лову на фоке и о многим другим подвизима.

Али тога дана Шинук је био тужан. Његов отац је одлазио у лов, на море, и свестан опасности која се крила у таквом путовању није му допустио да га прати.

Мали Еским се лагано дигао и бацио поглед на кућу од леда. У једном углу мајка је прекрајала стару похабану медвеђу кожу, док је отац, окренутих леђа, паковао крзна. Кроз који тренутак винуће се сам у пустоловину.

Обесхрабрен, Шинук је поново сео, са сузом горчине и немоћног беса у оку. На неколико корака одатле пси су били нестрпљиви и мукло су режали. Шинук поново погледа пут куће од леда. Отац да крене, стављао је ловачки нож за појас. Онда изиђе. Његове велике крзнене чизме зашкрипале су по меком снегу. Шинук је замишљао дивну пустоловину која је очекивала ловца у овој чаробној пустињи усамљености и сна.

Одједном Еским донесе велику одлуку: једним скоком отрча до санки,

направи скровиште између бала крзна и ту се склупча... Ловац је долазио... Ништа није видео.

Шинук чу фијук бича и осети како се санке под њим задрмаше. Запрега пође...

Неколико часова санке су клизиле по глаткој површини велике беле пустиње. Понекад, да не би сувише замарао запрегу, Еским је ходао испред својих паса, храбрећи их гласом и бичем. Затим је поново седео између бала којима су санке биле покривене.

У свом скровишту Шинук је једва успевао да се одржи на месту, јер су санке, тешко натоварене, клизиле и одскакале у страну. Најзад оне успорише и пођоше умереном брзином. Запрега се ближила циљу.

Наједном, пас који је ишао први сруши се и паде у неку напуклину, срећом плитку, повукавши за собом тешке санке. Шинук би избачен напред и удари у неку дрвену пречагу. Црни вео покри му очи и он изгуби свест.

Пробудио се с муком и погледао око себе: био је и даље испод бала крзна. Ово сазнање га охрабри, јер је то значило да га отац није открио. Подиже се и ослушну: учинило му се да чује неко потмуло роптање и шум борбе у води.

Радознало, али веома обазриво, погледа напоље. Оно што виде ужасну га: његов отац је био допола у води, са ужетом око појаса. На крају ужета била је фока прободена харпуном. Она се борила очајнички и вукла ловца за собом.

Шинук искочи из санки, зграби велики ловачки нож који његов отац беше оставио у снегу, уђе одлучно у воду и пресече уже.

стигао је у право време, јер је ловац, исцрпљен, морао да се ослони на руку свога сина да би изашао на обалу.

Требало је доста времена док се Еским смирио. Тада лагано стави руку на раме свога сина.

Поносим се тобом, Шинук, јер си ми доказао своју храброст и присуство духа. Убудуће увек ћеш ме пратити на свим мојим путовањима. А кроз неколико година ти ћеш се старати о нашем животу.

Шинук се гордо исправи. Кроз облаке се управо пробијао један зрачак сунца.

Андре Малро

Разговор о њексју

- Зашто је Шинук био тужан?
- За чим је он чезнуо?
- Чиме је Шинук доказао своју храброст и присуство духа?
- Какву је одлуку донео његов отац?
- Какве су особине красиле малог Ескима?
- Окарактериши Шинука.

Да ујврдимо знање

- За нареди час, сваки ученик да уради опис лика из прочитане књиге.
- Укључите своју машту па, као прави наратори (приповедачи) уградите и ваше мисли у опису лика.

ПОЗДРАВНИ ГОВОР

Присеји се

■ Када сте слушали обраћање поводом неке свечаности, отварања неке манифестације, прославе празника...? Потрудите се да дате делове онога што сте упамтили и разговарајте о начину на који је изведено обраћање.

НАШ СВЕЧАНИ ДАН

Сваки десети мај је наш празник. Посвећен је нашем заштитнику и тиме продужавамо његов живот и дело, остварујемо његове вољене, а неиспуњене жеље и идеале.

Педесет календарских и школских година су иза нас које су прошле за трен. Још памтимо прво звоно првог школског дана. Толико много дана је прошло испуњено срећним осмесима, радостима и тугом.

Свих ових година водила нас је једна мисао да будемо бољи од других, да дамо све од себе како бисмо имали успех у раду и резултате вредне поштовања.

Поштовани гости, желимо да будете део нас, да се с нама радујете и веселите, да поделите нашу срећу што смо добри и вредни. О томе говоре наше витрине пуне награда, повеља, медаља, пехара, признања.

Придружите нам се и будите део нашег дечјег света и погледајте наш програм.

(Одломци из поздравног говора поводом школског јубилеја)

Разговор о ѡексју

- Поводом чега је одржано обраћање?
- Шта је приказано у обраћању?
- Какав је тон у тексту? По чему се разликује од свакадневног говора?

Уѡамѡиѡе

■ **Обраћање** поводом празника, свечаности, манифестација у школи, али и неким другим поводом, зове се **говор**.

Говорник у своме обраћању исказује уважавање, користи одабране речи на разумљивом језику узвишеним тоном и лепим стилем говорења.

Говор треба да буде испуњен најбитнијим чињеницама како би задржао пажњу слушалаца.

Индивидуални задѡак

- Одаберите тему о неком проблему и напишите говор који ћете прочитати пред друговима у одељењу.

ЗАПИСНИК

Задаџак

- Прочитајте записник и размислите о његовој форми.

ЗАПИСНИК

Са одржаног састанка литерарне секције, 5. X 2010. године, у 13 сати. Били су присутни сви чланови секције, осим Јована Илића и Весне Николић због болести. Радило се по следећем дневном реду:

1. Извештај о учешћу на конкурс
2. Програм предстојећих активности
3. Избор текстова за школске новине

По првој тачки, председник секције је дао осврт на успешно учешће чланова секције на конкурс поводом Дана школе. Учествовали су представници свих разреда са својим радовима на тему „Другарство”. Сви ученици су били похваљени, а три најбоља рада су награђена.

По другој тачки, био је усвојен програм о предстојећим активностима поводом „Дана екологије”. Биће расписан и наградни конкурс на исту тему.

Чланови секције су одабрали радове који ће, у наредном периоду, украсити школске зидне новине.

Предлози и закључци су били прихваћени од свих чланова секције. Састанак је завршио с радом у 14 сати.

Записничар
Марко Поповић

Председник
Мила Јанковић

Разговор

- Када је писан записник?
- Којим поводом је написан?
- Разговарајте о форми записника. Упоредите га са књижевним текстом.

Уџамџиџе

Записник је административни писмени документ који се пише непосредно у току одржавања састанка или неког скупа.

Треба да садржи све елементе записника: време и место одржавања, дневни ред, распоред по тачкама, закључке, као и потпис записничара и руководиоца скупа.

Задаџак

- Прати састанак разредне заједнице, или секције у којој си члан, а затим напиши записник.

МЕДИЈСКА КУЛТУРА

МОНТАЖА ФИЛМА

(СЕКВЕНЦА, КАДАР, РАКУРС)

Задаџак

Погледај део филма на ТВ, на ДВД или ако си у могућности и на интернету. Обрати пажњу на слике у филму.

Размисли

- Да ли си некада урадио фотографски снимак?
- Помоћу чега су направљене слике у прослеђеном филму?
- Шта изражавају те слике?

Уџамџи

■ Да би био снимљен филм потребна је **филмска камера** (или апарат за снимање филма) којом управља **камерман**.

- Како од слике настаје филм?

Кадар – урамљен простор снимљен камером, без заустављања. Представља основну монтажну јединицу једног филма.

Ракурс – положај камере у односу на објекат који се снима, независно од тога да ли је камера непокретна или у кретању.

Буди креативан – уради самостално

■ Посетите ТВ студио, пропатите студијско снимање и разговарајте са камерманом и монтажером о процесу стварања филма.

На часу

■ Разговарајте о разликама које сте уочили између секвенце, кадра и ракурса.

Домаћи рад

Гледајте филм. Затим урадите извештај са следећим подацима:

1. наслов филма;
2. режисер филма;
3. камерман;
4. кадар, секвенца и ракурс који су ти оставили најјачи утисак.

ФИЛМ

Задаџак

■ Прочитај следећ и текст. Упореди га са уметничким текстом из уџбеника и размисли о њиховим разликама.

БРАНКОВ ЖИВОТНИ ПУТ

Прича о вредном раднику који се својим залагањем и радом истакао на послу и добио награду. Он је срећан, али његов животни пут до среће није био лак. Он је, као мали, доживео несрећу. Ударила су га запрежна кола. Уз велико залагање лекара он је преживео. Али, његов напорни рад поткивача коња стално га подсећа на несрећу због чега има тешкоће у животу. Ипак, са знаје да постоје добри људи који могу да му помогну да промени своје занимање. Јавља се у Завод за професионалну оријентацију где добија помоћ да промени своје занимање. Бира нову професију и на крају је срећан.

Размисли

- Гледајући телевизију често пратимо и филмове. Више пута и у кино-салама. Шта вам прво пада у очи док гледате уводни део филма, или на рекламном панелу испред биоскопа?
- Шта пише на рекламама поред слика?
- Размисли и наведи твоје виђење о томе како се рађа и обликује филм у верзији коју имаш испред себе и у којој уживаш.
- Шта према теби, представља горњи текст?
- Чија је прва идеја о постанку филма?

Уџамџи:

Први корак у припреми филма зове се **идеја**. Аутор даје **филмску идеју** и образлаже **садржину** филма. Ако се опширније приповеда, настаје **синопсис**.

Задаџак

■ Прочитај следећа два одломка из романа и из сценарија написаних према истом тексту.

БАКОЊА ФРА БРНЕ

Роман (део текста из романа)

- Шта је... шт'!... викну Брне склизавући са столице зато што је Пјевалица силно скрцао зубима, преврћући очима, а рука му пође ка јатагану. Док се Пјевалица окренуо, Брне је већ био на трему. Тетка потече у сусрет.

- Шта је брате, Брне? Шта се догодило, у ђавола?

- Б – б – б, хоће да ме убије!
- Ко хоће да те убије? – пита Тетка, претварајући се да је уплашен и хвата га под руку.
- Па није, ваљда?
- Б – б – б, бежимо!

Симо Матавуљ

.....

Сценарио

Спушта главу на руке, одмах је подиже, јако шкргуће зубима, преврће очима, а рука му се примиче јатагану.

Брне устрепталим гласом врисне и брзим коракком излази из собе.

У ходнику га дочекују фратри. Сви су на окупу. Задржавају га и он се нађе међу њима.

Уџамџи

Ако синопсис разрадимо по законима филмске драматургије, са описима свих визуелних и акустичних појединости, са дијалозима ликова, добија се **филмски сценарио**. Вредност филма зависи од сценарија зато што је у њему целокупна драматургија. Сценарио за филм, обично, пишу познати писци или лица која добро познају филмску драматургију.

Уради сам

Упореди део сценарија са драмским текстом. Откриј сличности и разлике и разговарај о томе.

ГЛАВНИ И СПОРЕДНИ ГЛУМЦИ

Водите разговор о гледаном филму или виђеној позоришној представи, о томе ко тумачи главну улогу. Размислите који то елементи чине филм или позоришну представу атрактивном за гледање.

При читању следећег текста видите ко тумачи главну, а ко споредну улогу у позоришној представи. Обрати пажњу на начин на који ликови комуницирају .

СПАСИЛАЧКА УЛОГА

(Радња у одломку је лоцирана у болници за децу где позоришна група изводи представу. Горан је пацијент у болници и сасвим неочекивано добија улогу у представи „Госпођа министарка” која се изводи за болесну децу.)

Горан је погледао непознатог човека са очајничким изразом лица. Схватио је да треба да се убаци у комедију како би заменио неког ко је одсутан. Он му је помињао три реченице па је закључио да је реч о епизодној улози. Али, то је за њега било нешто ново и неочекивано, па још и неусаглашен. Трема је почела да му хвата језик. До њега је дошла и министарка Живка да го охрабри.

– Казаћеш само три реченице, Горане! Спасићеш нам част и бићемо ти захвални!

– Добро, покушаћу! - замуцао је и збунио глумце као да не зна чисто да говори.

Режисер је почео да му објашњава.

– Ти имаш епизодну улогу момка - не знајући како да му протумачи реч - али ја сам то приспособио у поштару. Бићеш обучен као поштар и кад ти дам знак, улазиш на сцену где те чекају глумци Чеда и Дара, а ти кажеш:

– Дај ми писмо овамо, али ти нећеш да му га даш, разумеш? Мирно ћеш одговорити: – Наређено ми је да га предам лично госпођи Поповић! Затим долази госпођа министарка Поповић и каже теби: – Је л' писмо за мене? - ти одговараш: – За тебе, госпођо, лично од секретара господина Нинковића. Ето, то је све, Горане, три реченице и спас и за мене и за представу. Хајде сада одмах да покушамо! - казао је он глумцима који треба да учествују у овој сцени...

– Горане, сине, ти треба да спасиш нашу глумачку част и морамо бити опрезни. У случају да запнеш и да не можеш да се сетиш текста, ево написао сам текст на коверту који ћеш држати у руци и нећеш да даш Чеди, разумеш?

– Разумем! - одговори му Горан, мало охрабрен и срећан да ће бити на сцени као глумац који спасава част других глумаца.

*
* * *

На самом уласку на сцену саплео се због дугачких панталона, али је чврсто држао писмо. Присутна деца која нису знала да је то њихов Горан наградиле су га аплаузом.

- Добар дан, имам писмо за госпођу министарку Поповић...

Горан је изговорио и другу реплику окренут Чеди и све је лепо текло. Појавила се и министарка Живка:

- Писмо за мене?

- Да, госпођо, од секретара господина Нинковића. Затим Живка рече:

- Хвала! – и даде му знак да сиђе са сцене.

Горан се поклонио и са великом пажњом оде са сцене. Режиер одушевљен и уплакан, узео га у загрљај и рече:

- Горане, ако има Бога, а верујем да га има, молићу да оздравиш још овог тренутка и да дођеш у наше просторије као глумац аматер, али упамти: не епизодиста већ као главни глумац.

Спасио си нашу глумачку част и ми ти нећемо заборавити.

Горан ништа није рекао. Зачуо се аплауз, био је то поздрав за њега и за све који су учествовали у другом чину који се управо завршио.

Рајко Јовчевски

Размисли и одговори

- Какву је улогу добио Горан у представи?
- Ко је имао улогу организатора у представи?
- Каква је упутства добио Горан?
- Шта се догодило на почетку представе?
- Како је поступио Горан?
- Који облик израза користе ликови у представи?
- Ко је тумачио главну улогу?

Ујамџиџе

Глумци играју ликове, претварају писани текст у жив говор, а на сцени долазе до изражаја њихове **стваралачке вештине**. Глумци користе дијалог и монолог, а према степену заступљености глумаца у филму или у позоришној представи, деле се на **главне глумце** који тумаче главни лик и **споредне, епизодне глумце** који имају мање улоге, али тесно везане са главним ликом?

Научи више

За привлачније представљање филма или позоришне представе публици, важну улогу имају **каскадери** који изводе атрактивне и опасне сцене уместо главног глумца. Њихове улоге су обично животно угрожене.

Задаџак

Погледајте филм или позоришну представу на текст који сте учили. Обратите пажњу на интерпретацију текста по улогама. При том, оживите ликове и простор у драмском тексту, а публика нека да свој коментар.

ПИСЦИ И ДЕЛА

Иво Андрић (1892–1975) – писац и мислилац светског угледа и славе. Добитник је Нобелове награде за књижевност (1961). Дела Иве Андрића преведена су на око четрдесет језика. Писао је песме, приповетке, романе, есеје, путописе. Најпознатија дела су му романи: „**На Дрини ћуприја**”, „**Травничка хроника**”, „**Проклета авија**” и „**Госпођица**”, неколико збирки приповедака, „**Књига записа**”, „**Знакови поред пута**”.

Томе Арсовски (1928–2007) – савремени македонски писац. Радио је као новинар, а уређивао радио и телевизијске драмске жанрове. Написао је: поезију „**Прегршт смеха**”, драме: „**Парадокс Диогена**”, „**Обручи**”, „**Корак до јесени**”, „**Бумеранг**”, „**Стоти корак**” и др.

Душан Васиљев (1901–1924) – српски песник, прозни и драмски писац. Проживео је кратак и драматичан живот током Првог светског рата и непосредно после њега. Једна од његових најпознатијих песама је „**Човек пева после рата**”. Написао је око 300 песама, двадесетак новела и четири драме.

Јанко Веселиновић (1862–1905) – познати српски писац који је волео село и радо писао о сеоском животу, посматрајући га са више становишта. Уобличио је у своме делу слике идиличног сеоског живота, али и сукоб старог и новог, односно пропадање старог патријархалног живота. Књижевни успех донео му је роман „**Хајдук Станко**”.

Прежихов Воранц (1893–1950) – је књижевни псеудоним словенечког књижевника и политичара. Његово право име је Ловро Кухар. Радио је и борио се за права радника због чега је хапшен и прогањан. Поред писања уређивао је и часописе. Писао је цртице, приповетке и романе. Једно од његових најбољих дела је збирка приповедака „**Самоникли**”, као и романи „**Јамница**”, „**Добердоб**” и „**Пожганица**”.

Радоје Домановић (1873–1908) – први сатиричар међу српским реалистима. Сатира је главно обележје његовог талента. Творац је српске сатиричне приповетке. Најпознатије његове приповетке су: „**Вођа**”, „**Данга**”, „**Страдија**”, „**Мртво море**”, „**Гласам за слепце**”, „**Краљевић Марко по други пут међу Србима**” ... Због његових политичких уверења био је прогањан, премештан и отпуштан са посла.

Војислав Илић (1862–1894) – песник који је био прекретница у развоју српске поезије и песнички узор многим српским писцима. Објавио је три песничке књиге, све три под насловом „**Песме**”, у којима настоји да постигне савршенство у песничком изразу. Најчешће су дескриптивни и родољубиви мотиви.

Ђура Јакшић (1832–1878) – романтичарски песник, драмски писац, приповедач и сликар. Као стваралац великог дара највише домете је, ипак, остварио својом поезијом. За живота је објавио збирку „Песме”. Писао је епске песме, херојске поеме, а значајне су три трагедије у стиховима: „**Сеоба Србаља**”, „**Јелисавета**” и „**Станоје Главаш**”.

Рајко Јовчевски (1937–2001) – македонски писац за децу. Аутор је књига „**Један мали свет**”, „**Једна друга љубав**”, „**Тихо шуме брезе**”. Био је уредник дечјих часописа.

Јован Јовановић – Змај (1833–1904) – уз лекарски позив, целог живота је издавао и уређивао листове и часописе – књижевне, политичко-сатиричне. Најпознатији је лист за децу „**Невен**”. Није испуштао из руке ни песничко перо. Под утицајем Бранка Радичевића и народне поезије објавио је зборник „**Славјанка**”. Следе збирке: „**Ђулићи**”, „**Ђулићи увеоци**”, „**Снохватице**”. Остао је знатан број изванредних превода великих европских писаца.

Андре Малро (1901–1976) – француски писац, пустолов и државник. Аутор је више романа „**Алтербуршки ораси**”, „**Краљевски пут**”, „**Освајач**”, „**Искушење Запада**”. За роман „**Живот људски**” 1933. године добио је престижну награду.

Десанка Максимовић (1898 –1993) – велика српска песникиња великог човекољубља и родољубља. Објавила је збирке песама: „**Зелени витез**”, „**Гозба на ливади**”, „**Песник и завичај**”, „**Заробљеник снова**”, „**Тражим помиловање**”, „**Немам више времена**”, „**Летопис Перунових потомака**”, „**Памтићу све**”, „**Слово о љубави**”, „**Нечија земља**” и др.

Ванчо Николески (1912–1980) – један од првих учитеља у слободној Македонији. Један је од најплоднијих и најомиљенијих дечјих писаца у Македонији. Писао је поезију и прозу. Најпознатије збирке поезије су: „**Македонче**”, „**Школско звоно**”, „**Прва радост**”, „**Чудан свет**”, поема „**Мице**” и др.

Љубомир Ненадовић (1826–1895) – српски песник и прозни писац, поштовалац Доситеја Обрадовића, реформатор. Познати су његови путописи писани у облику писма: „**Писма из Швајцарске**”, „**Писма из Немачке**”, „**Писма из Италије**”, у којима говори о лепотама Италије, а највише о сусрету са црногорским владиком и песником Петром Петровићем Његошем.

Бранислав Нушић (1864–1938) – најплоднији драмски писац. Писао је романе, приче, путописе. Најзначајније су му комедије у којима је исмевао бирократију, злоупотребу власти. Најпознатије комедије су: „**Сумњиво лице**”, „**Ожалошћена породица**”, „**Госпођа министарка**”, „**Народни посланик**” и др.

Вељко Петровић (1884–1967) – песник љубавне, родољубиве и социјалне поезије и приповедач који је најчешће узимао теме из војвођанског живота. Најпознатије су му збирке приповедака „**Изданци из опаљеног грма**”, „**Препелица у руци**” и „**Дах живота**”.

Ставан Раичковић (1925–2007) – српски песник и академик. Објавио више од двадесет збирки песама, седам књига за децу, неколико књига есеја. Прву збирку песама „**Детињатво**” објавио је 1950. год. Две године касније објавио је другу збирку „**Песма тишине**” и скренуо пажњу на себе и своју поезију. Преводио је руске песнике, Шекспирове сонете и поезију Франческа Петрарке. Његова поезија је објављена на више страних језика.

Тоне Селишкар (1900–1969) – словеначки писац који је написао тридесетак књига поезије и прозе. Познат је, пре свега, као прозни писац за децу и омладину. Најпознатија дела за децу су: „**Дружина Сињи галеб**”, „**Другови**”, „**Посада без лађе**”, „**Индијанци и гусари**”, „**Девојчица са јуначким срцем**”.

Исидора Секулић (1877–1958) – свестрано образована, оштроумна и разноврсних књижевних интересовања. Један је од најбољих стилиста у српској књижевности. Значајна су јој дела: збирка приповедака „**Хроника паланачког гробља**”, путопис „**Писма из Норвешке**”, књижевне критике и есеји „**Мир и немир**”, „**Његошу – књига дубоке оданости**” и др.

Коста Трифковић (1843–1875) – писац комедија у којима је најчешће давао слике из живота новосадског и мађарског друштва. Најпознатије комедије су: „**Честитам**”, „**Школски надзорник**”, „**Избирачица**”.

Воја Царић (1922–1992) – почео је да пише одмах после Другог светског рата. Сарађивао је у „Политици”, а затим у многим листовима и часописима за децу. Његова најпознатија дела су: „**Бели вук**”, „**Бајка о тајни**”, „**Хеј, ти**”, „**Шарени мост**” и др.

Алекса Шантић (1868–1924) – песник који је своје песничке врхунце остварио у родољубивој и социјалној поезији. Објавио је неколико збирки песама, већином под називом „**Пјесме**”. У својој поезији испољио је велико човекољубље и тужну емотивност, што његовој поезији и данас обезбеђује одане читаоце.

Виљем Шекспир (1564–1616) – ненадмашан у светској књижевности. О његовом животу има сасвим мало проверених детаља. Прославио се трагедијама: „Отело”, „Хамлет”, „Ромео и Јулија”, „Магбет”, „Краљ Лир” и комедијама: „Забуне”, „Много буке ни око чега”, „Два витеза од Вероне” и др.

Јован Стерија Поповић (1806–1856) – стваралац модерне комедије. Учинио је много за оживљавање културног и просветног живота. Основао Друштво српске словесности. Имао је велики стваралачи дар и знатну књижевну културу. Његове комедије су: „Покондирена тиква”, „Тврдица” („Кир Јања”), „Родољупци” као и збирка песама „Даворје”.

ЛИТЕРАТУРА

Књижевност као систем – Гиљем, Клаудио – „Нолит”, Београд

Модерна теорија романа – Солар, Миливој – „Нолит”, Београд

Теорија књижевности – Велек Рене, Ворен, Остин – „Нолит”, Београд

Речник књижевних термина – „Нолит”, Београд

Народне јуначке песме – Ђурић, др Војислав, „Просвета” – Београд

Народне лирске песме – Ђурић, др Војислав, „Просвета” – Београд

Народно стваралаштво – Шијаковић, Б. Миодраг, Београд, 1973.

„Речник српскохрватскога књижевног језика”, 1-6, Нови Сад

„Правопис српскога језика”, Матица српска, Нови Сад, 1994.

Огледи из наставе књижевности – Величковић, Станиша, Просветни преглед, Београд

Српски језик и култура изражавања – Летић, Добрила и Шилић, Милан, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд

Граматика српског језика – Стевановић, М., Издавачко предузеће, Нови Сад

Граматика српскохрватског језика – Алексић, др Радомир, Станић, Милија, Завод за уџбенике, Београд

Граматика српског језика. Уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе - Станојчић, Ж. и Поповић, Љ. Завод за уџбенике и наставна средства – Београд

Ако нисте успели да решите
ребус,

ево вам решење:

КО УЧИ НАУЧИ

САДРЖАЈ

ЈЕЗИК И КУЛТУРА ИЗРАЖАВАЊА

Основни појмови из српске дијалектологије.....	05
Народни језик и књижевни језик.....	07
Српски народни говори.....	07
Штокавски дијалекат.....	09
Екавски, (и)јекавски и икавски изговор.....	09
Акцент.....	13
Енклитике и проклитике.....	16
Глаголи.....	18
Глаголскики вид.....	19
Глаголски род.....	19
Глаголски облици.....	20
Инфинитив.....	20
Прости и сложени глаголски облици.....	21
Аорист.....	24
Футур II.....	25
Императив.....	27
Потенцијал.....	28
Трпни глаголски придев.....	29
Глаголски прилог садашњи.....	31
Глаголски прилог прошли.....	32
Непроменљиве речи.....	33
Предлози.....	34
Везници.....	35
Главни реченични чланови.....	36
Објекат.....	36
Прави и неправи објекат.....	38
Атрибут.....	40
Апозиција.....	41
Сложена реченица.....	42
Подела сложених реченица.....	43
Независне реченице у напоредном односу.....	45
Саставне реченице.....	45
Раставне реченице.....	46
Супротне реченице.....	48
Искључне реченице.....	50
Закључне реченице.....	51
Лексика српског језика.....	52
Основна правописна правила.....	55
Правопис интерпункције.....	58
Правопис страних речи.....	61
Генитивни знак.....	62

КЊИЖЕВНОСТ

Посленичке песме (песме о раду) и социјалне песме.....	65
Жетву жела вила и дјевојка народна песма.....	65
О, калсје моје Алекса Шантић.....	66
Ратар Вељко Петровић.....	67
Елегија.....	69
Највећа жалост за братом народна песма.....	69
Мрачни, кратки дани Јован Јовановић Змај.....	69
Тужбалица.....	70
Кад млидијах умрети Бранко Радичевић.....	71
Лирско-епске песме.....	72
Балада.....	72
Предраг и Ненад народна песма.....	72
Романса.....	76
Јово и Ана народна песма.....	76
Друм друмила народна песма.....	76
Враголије Бранко Радичевић.....	77
Стилске фигуре.....	79
Рефрен.....	79
Шта човек ради Милован Данојлић.....	79
Крвава бајка Десанка Максимовић.....	80
У позну јесен Војислав Илић.....	81
Градација.....	82
Домовина Душан Васиљев.....	82
Слобода народна песма.....	82
Весник пролећа Војислав Илић.....	83
Свети Саво пише своме роду народна песма.....	84
Апострофа.....	85
Путник на уранку Бранко Радичевић.....	85
На Липару Ђура Јакшић.....	86
Хипербола.....	88
Велико коло Воја Царић.....	88
Смрт мајке Југовића народна песма.....	88
Орање Марка Краљевића народна песма.....	90
Роман.....	91
Хајдук Станко Јанко Веселиновић.....	91
Селидба Стеван Раичковић.....	95
Дневник.....	96
Чежња за слободом Ана Франк.....	96
Пролог, епилог, дидаскалија и афиш.....	98
Бумеранг Томе Арсовски.....	98
Драмски текст.....	100
Исказ лика.....	100
Избирачица Коста Трифковић.....	100

Дијалог и монолог.....	103
Стихови о љубави	Бранислав Нушић.....103
Савремена драма.....	106
У лабораторији	Томе Арсовски.....106
Ромео и Јулија	Виљем Шекспир.....107
Покондирена тиква	Јован Стерија Поповић.....109

ИЗРАЖАВАЊЕ И СТВАРАЊЕ

Причање.....	113
Једно сећање	Радоје Домановић.....113
Ретроспективно приповедање.....	115
На гранама маште	Исидора Секулић.....115
Приповедање догађаја уз поистовећивање са ликом из уметничких извора.....	117
Сињи галеб	Тоне Селишкар.....117
Препричавање.....	119
Учитељ из Струге	Ванчо Николески.....119
Писмено изражавање.....	122
Описи.....	123
Мостови	Иво Андрић.....123
Ни јесен ни зима	Иво Андрић.....124
Пакао	Прежихов Воранц.....124
Препричавање.....	126
Ловћен	Љубомир Ненадовић.....126
Описивање (дескрипција).....	127
Лик Бојана	Ђачки састав.....128
Моја бака	Ђачки састав.....128
Опис лика.....	129
Мали Шинук	Андре Малро.....129
Поздравни говор.....	131
Записник.....	132

МЕДИЈСКА КУЛТУРА

Монтажа филма.....	135
Филм.....	136
Главни и споредни глумци.....	138
Спасилачка улога	Рајко Јовчевски.....138
Писци и дела.....	141
Литература.....	143

